

### Institutionele beleggers

De gepubliceerde cijfers en artikelen van de institutionele beleggers bevatten fouten. Dientengevolge zijn publicaties over dit onderwerp in deze maandstatistiek niet correct. De [cijfers voor 2000-2002](#) zijn inmiddels bijgesteld.

### Consumentenprijsindex

In de [persmededeling van 5 augustus 2003](#) heeft het CBS gemeld dat de uitkomsten over de periode juni 2002 tot en met juni 2003 niet correct zijn. Dientengevolge zijn de CPI-cijfers in deze publicatie niet correct.

Het [persbericht van 9 september 2003](#) bevat de gecorrigeerde cijfers voor de reeks voor alle huishoudens en voor de geharmoniseerde consumentenprijsindex.

# ***Financiële Maandstatistiek***

***Jaargang 8 – september 2002***



## Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
2001/'02	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2001 en eindigend in 2002
1991/'92–2001/'02	= boekjaar enz. 1991/'92 tot en met 2001/'02

In geval van afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

## Colofon

### Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek  
Prinses Beatrixlaan 428  
2273 XZ Voorburg

### Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek  
Facilitair bedrijf

### Omslagontwerp

WAT ontwerpers Utrecht

### Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70  
Fax: (045) 570 62 68  
E-mail: [infoservice@cbs.nl](mailto:infoservice@cbs.nl)

### Bestellingen

E-mail: [verkoop@cbs.nl](mailto:verkoop@cbs.nl)

### Internet

[www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)

© Centraal Bureau voor de Statistiek,  
Voorburg/Heerlen, 2002.  
Bronvermelding is verplicht.  
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of  
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en  
verzendkosten  
Abonnementsprijs: € 92,50  
Prijs per los nummer: € 12,50  
Kengetal: O-1  
ISSN 1381-6780



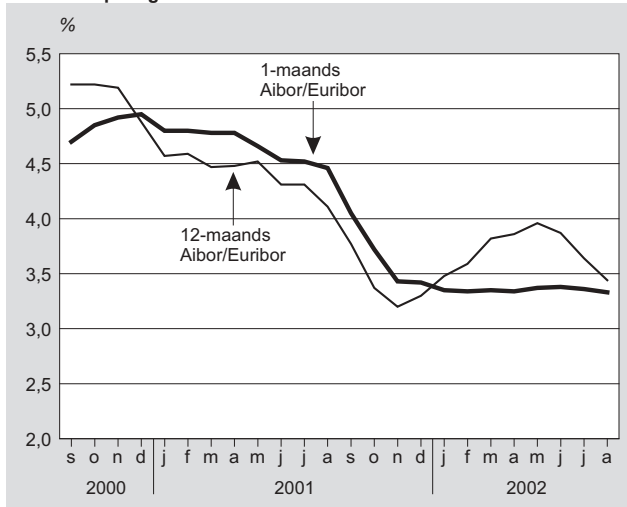
Centraal Bureau voor de Statistiek

## Inhoud

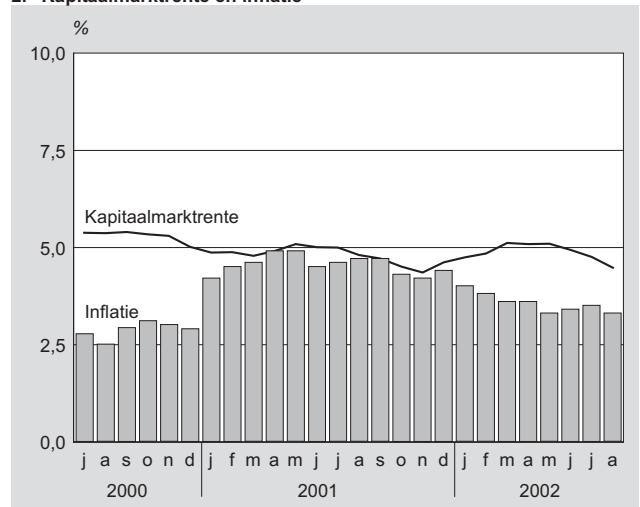
<b>Grafieken</b>	4
<b>In dit nummer</b>	5
<b>Persberichten</b>	6
<b>Artikelen</b>	
Gemeentelijke samenwerking kost vijf miljard euro in 2000	8
Financiële mogelijkheden beperkt door plannen afschaffen OZB	12
Naar kwartaalrekeningen van de overheid	16
Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001	20
<b>Tabellen</b>	
Financiële kerncijfers	26
Banken	28
Sparen en lenen	30
Geldmarkt	34
Kapitaalmarkt	36
Effectenbeurs	39
Vastgoed	46
Verzekeraars en pensioenfondsen	49
<b>In de voorgaande 12 maanden</b>	52
<b>Trefwoordenregister</b>	53
<b>Andere CBS-publicaties</b>	54

# Grafieken

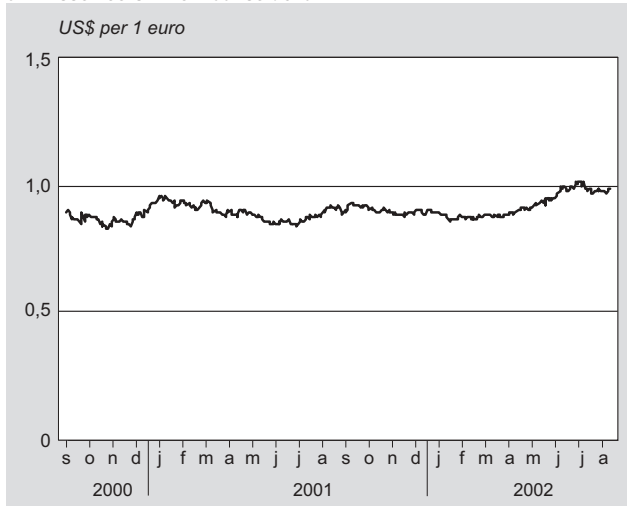
1. Rente op de geldmarkt



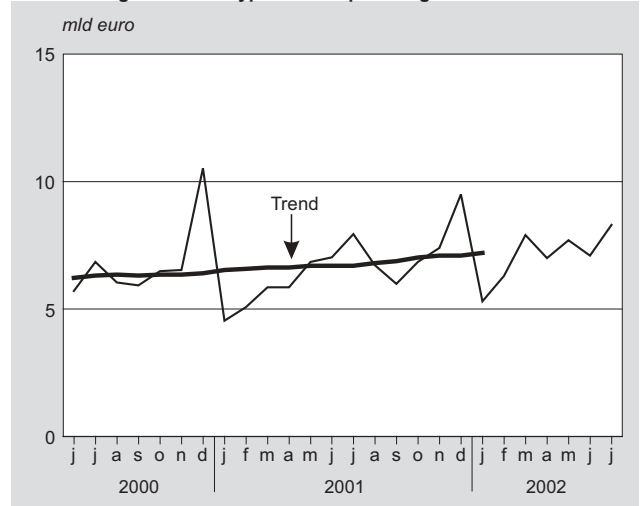
2. Kapitaalmarktrente en inflatie



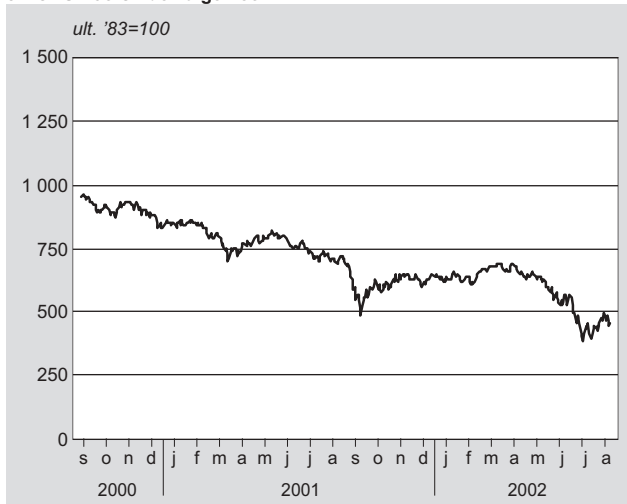
3. Wisselkoers Amerikaanse dollar



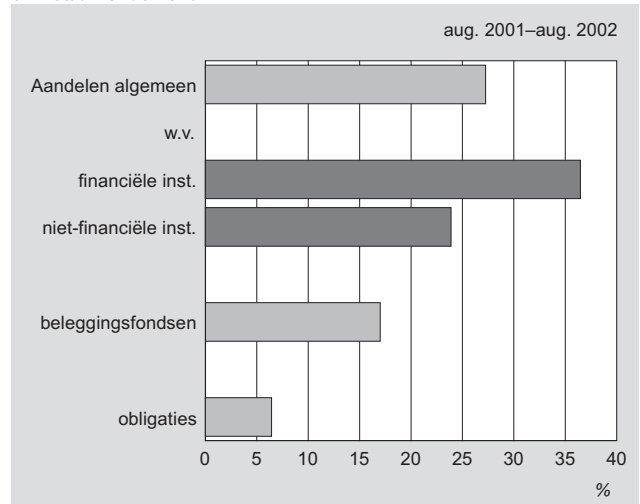
4. Nieuw ingeschreven hypotheeklen op woningen



5. CBS-koersindex algemeen



6. Totaal rendement



## ***In dit nummer***

### **Gemeentelijke samenwerking kost vijf miljard euro in 2000**

blz. 8

Voor gemeentelijke samenwerking is in 2000 ruim 5 miljard euro uitgegeven. Dit betekende een stijging van 11 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Gemeenten werkten in 2000 vooral samen op het gebied van openbaar vervoer, sociale werkvoorziening en gezondheidszorg. Het meest intensief was de samenwerking tussen gemeenten in Groningen, Drenthe en Zeeland. In Overijssel, Utrecht en Limburg bleef het aantal samenwerkingsverbanden per gemeente ruimschoots onder het landelijk gemiddelde.

### **Financiële mogelijkheden gemeenten beperkt door plannen afschaffen OZB**

blz. 12

De gemeenten in Nederland zijn financieel sterk afhankelijk van uitkeringen van het Rijk. Naast specifieke uitkeringen van de Rijksoverheid is de algemene uitkering uit het Gemeentefonds een belangrijke inkomstenbron.

Bijna een vijfde deel van de inkomsten wordt verkregen uit gemeentelijke heffingen. Door de plannen om de onroerendezaakbelasting (OZB) gedeeltelijk af te schaffen wordt de mogelijkheid van een gemeente om bijvoorbeeld een zwembad te bouwen of de lasten van de burger te verlagen beperkt. De OZB is nu nog de belangrijkste belasting in gemeenteland.

Met ingang van het jaar 2000 hebben gemeenten juist meer vrijheid gekregen door een verandering in de vormgeving van de

Zalmsnip. Op basis van het aantal huishoudens zou een volledige uitkering van de Zalmsnip 311 miljoen euro vergen.

### **Naar kwartaalrekeningen van de overheid**

blz. 16

Met de totstandkoming van de Economische en Monetaire Unie is de behoefte aan statistische informatie sterk toegenomen. De sectorrekeningen op kwartaalbasis maken daarvan deel uit. De eisen waaraan deze rekeningen moeten voldoen, zijn vastgelegd in het Europees Systeem van Rekeningen uit 1995 (ESR95). Volgens een Europese verordening die medio 2002 van kracht is geworden, moeten op kwartaalbasis cijfers over de standen en stromen van vorderingen en schulden van de overheid worden samengesteld. Cijfers over de schuldpositie van het Rijk en hun ontwikkelingen vormen hiervan een onderdeel. In dit artikel worden deze cijfers gepresenteerd. De relatie met de voorgaande publicatiereeks over de schuldpositie van het Rijk wordt eveneens besproken.

### **Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001**

blz. 20

Het jaar 2001 is getekend door terreuraanslagen en scherp dalende beurskoersen. Deze gebeurtenissen hebben hun tol geëist van de verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen. De dalende resultaten zijn daar het bewijs van. De resultaten van levensverzekerings- en schadeverzekeringsmaatschappijen zijn afgenomen met 5 en 25 procent. Pensioenfondsen lieten een vermindering van 52 procent zien.

# Persberichten

## Omzetvolume detailhandel kleiner

In het eerste halfjaar is het omzetvolume van de detailhandel 0,4 procent kleiner dan in dezelfde periode vorig jaar. Dit is de eerste daling van het halfjaarcijfer sinds 1994, zo blijkt uit voorlopige cijfers van het CBS. Deze daling doet zich met name voor bij de non-food branches. Bij de foodbranches daarentegen is het volume gestegen. De geldomzet in de detailhandel is in de eerste zes maanden, vergeleken met het eerste halfjaar van 2001, met 3,8 procent gegroeid terwijl de prijzen met 4,3 procent zijn gestegen.

## Krimpand omzetvolume non-foodsector

Het omzetvolume van de winkels in non-foodartikelen is in het eerste halfjaar met 1,0 procent gedaald vergeleken met dezelfde periode in 2001. De groei van het omzetvolume in de non-foodsector loopt al sinds 1998 terug. Zo kwam de groei van het volume in het eerste halfjaar van 1998 nog uit op 7 procent. In de eerste helft van 2001 viel de groei terug tot 2,3 procent, terwijl deze in het eerste halfjaar van 2002 zelfs is omgeslagen in een daling.

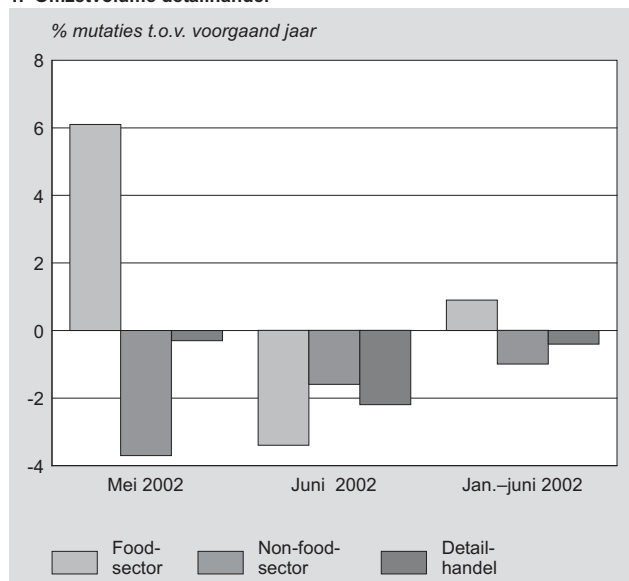
## Forse volumedaling woonwinkels

De grootste volumedaling deed zich voor bij de winkels in meubelen, woningtextiel, verlichtingsartikelen en vloerbedekking. Zij hebben het volume in het eerste halfjaar flink zien krimpen (-4,7 procent) in vergelijking met de eerste zes maanden van vorig jaar. De geldomzet bleef bij de woonwinkels nagenoeg onveranderd. Meer dan gemiddeld is de geldomzet het eerste halfjaar gegroeid bij de drogisterijen, de doe-het-zelfbranche en vooral bij de textielsupermarkten.

## Volumentijding foodsector

In de foodsector is het omzetvolume in het eerste halfjaar van 2002 ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar gestegen met 0,9 procent. De geldomzet is gestegen met 5,7 procent, terwijl de prijzen 4,7 procent hoger zijn uitgekomen. Bij de supermarkten, de grootste groep in de voedingsmiddelensector, is de omzet gestegen met 6,3 procent. Bij de speciaalzaken, zoals groentewinkels, slaggers en slijters, is de omzet 2,3 procent gestegen.

1. Omzetvolume detailhandel



## Gematigde consumptiegroei eerste halfjaar

In de eerste helft van 2002 is het volume van de binnenlandse individuele consumptie 1,7 procent groter dan in dezelfde periode van vorig jaar. De stijging in het tweede kwartaal is vrijwel gelijk aan die in het eerste kwartaal. De voor prijsverandering gecorrigeerde bestedingen aan goederen zijn in het eerste halfjaar 1,2 procent hoger dan in de eerste helft van 2001. De volumegroei van de bestedingen aan diensten bedraagt 2,0 procent.

## Lagere volumegroei bij duurzame goederen

In het eerste halfjaar ligt het volume van de bestedingen aan duurzame goederen 0,8 procent boven het niveau van dezelfde periode in 2001. Het groeicijfer over het tweede kwartaal (0,3 procent) is duidelijk achtergebleven bij dat van het eerste kwartaal (1,4 procent). Hierbij moet opgemerkt worden dat de groei in het eerste kwartaal enigszins geflatteerd is omdat het niveau van de bestedingen aan vervoermiddelen begin vorig jaar relatief laag was. Eind 2000 heeft een aantal consumenten de aankoopplannen voor bijvoorbeeld een nieuwe auto versneld uitgevoerd om de BTW-verhoging per 1 januari 2001 voor te zijn. Dit had zijn weerslag op de bestedingen in de eerste maanden van 2001.

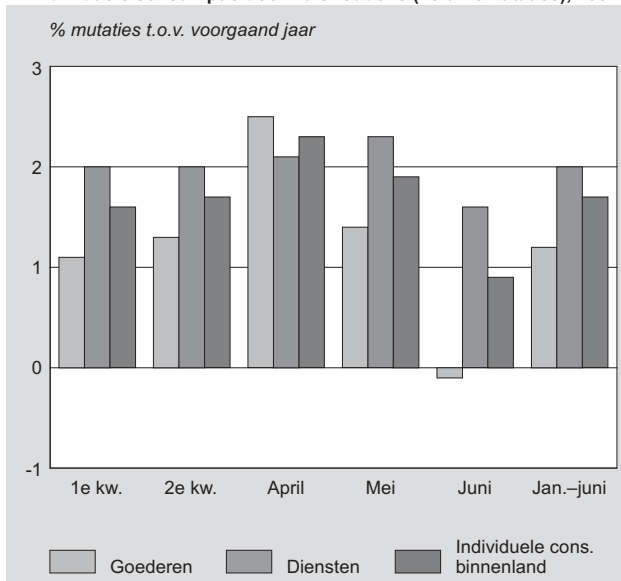
## Bestedingen aan diensten stabiel

De volumegroei van de bestedingen aan diensten in het eerste halfjaar van 2002 is 2,0 procent. De sterkste groei heeft zich in deze periode voorgedaan bij de uitgaven aan medische diensten en welzijnszorg en aan vervoer en communicatie. Aan horecadiensten heeft de consument in de eerste helft van 2002 juist minder besteed.

## Consumptie in juni 0,9 procent hoger

In juni 2002 is het volume van de binnenlandse individuele consumptie 0,9 procent groter dan in dezelfde maand een jaar eerder. Dit bescheiden groeicijfer is echter beïnvloed door de minder gunstige samenstelling van de koopdagen vergeleken met juni vorig jaar. Juni telde dit jaar namelijk een vrijdag minder en een zondag meer. Bovendien viel Pinksteren dit jaar al in mei en vorig jaar in juni.

2. Individuele consumptie door huishoudens (volumemutaties), 2002



## Consumentenvertrouwen weer lager

Het consumentenvertrouwen is in augustus voor de zevende maand op rij gedaald. De vertrouwensindex ligt op -27, drie punten lager dan in juli. De daling van het vertrouwen in augustus hangt samen met een negatiever oordeel over het economisch klimaat en iets minder met een lagere koopbereidheid. Over de eigen financiële positie echter is de consument voor het eerst dit jaar niet negatiever geworden. Uit het Consumenten Conjunctuur Onderzoek van het CBS blijkt verder dat consumenten vooral duurzame artikelen, en vakantie en uitgaan als bezuinigingsposten zien bij een inkomensdaling.

### Oordeel eigen financiële positie stabiel

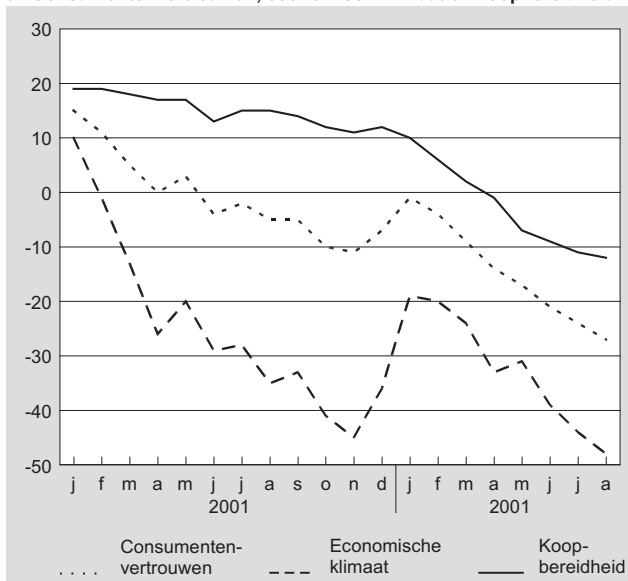
De koopbereidheid is sinds januari van dit jaar 22 punten gezakt, tot -12 in augustus. Dit is het laagste niveau sinds midden 1985. De koopbereidheid is gebaseerd op het oordeel over de financiële situatie van het eigen huishouden en over het doen van grote aankopen. De daling van de koopbereidheid in augustus komt vooral doordat de consument de tijd opnieuw iets minder gunstig vindt dan een maand eerder voor het doen van grote aankopen, zoals televisies, koelkasten en computers.

Over de ontwikkeling van de eigen financiën zijn de consumenten in augustus echter niet somberder geworden. De voorgaande maanden beoordeelde de consument zijn financiën steeds negatiever. Het percentage huishoudens dat spaargeld aanspreekt is in augustus even groot als in juli, toen het licht steeg ten opzichte van de voorgaande maanden. Het aantal huishoudens dat aan het eind van de maand geld overhoudt is in augustus iets gestegen, nadat het in de loop van dit jaar daalde.

### Consument negatiever over economisch klimaat

Het oordeel van de consument over de economische toestand in Nederland is in augustus negatiever dan in juli. Zowel over de economische ontwikkelingen in de afgelopen twaalf maanden als over de verwachtingen voor de komende periode zijn de respondenten in augustus somberder geworden. Daarbij speelt een rol dat steeds meer consumenten verwachten dat de werkloosheid oploopt. In augustus rekent 64 procent van de ondervraagden op een stijging van de werkloosheid in de komende maanden, tegen 58 procent in juli. In mei was dit nog 34 procent.

3. Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid



## Vertrouwen industrie veert op

Het producentenvertrouwen, de stemmingsindicator van de ondernemers in de industrie, is in juli 2002 sterk verbeterd en uitgekomen op 1,5. In juni lag de stemmingsindicator nog op -2,9. Uit de Conjunctuurtest van het CBS blijkt verder dat met name de verwachtingen van de ondernemers ten aanzien van de bedrijvigheid voor de maanden augustus tot en met oktober zijn verbeterd. De orderpositie ligt eind juli een fractie hoger dan in juni. Het oordeel van de ondernemers over de orderpositie is eveneens verbeterd. Ondanks deze verbeteringen verwacht per saldo twaalf procent van de ondernemers een daling van de personeelsomvang in de komende drie maanden.

### Sterke toename producentenvertrouwen

Het vertrouwen van de ondernemers in de industrie heeft zich met 4,4 punten verbeterd van -2,9 in juni tot +1,5 in juli. Een stijging van deze omvang is sinds december 1993 niet meer voorgekomen. Of de stijging van het producentenvertrouwen ook in de komende maanden zal voortzetten moet worden afgewacht. In het eerste kwartaal van dit jaar verbeterde het vertrouwen ook al, maar dit herstel werd in het tweede kwartaal weer voor een groot deel tenietgedaan.

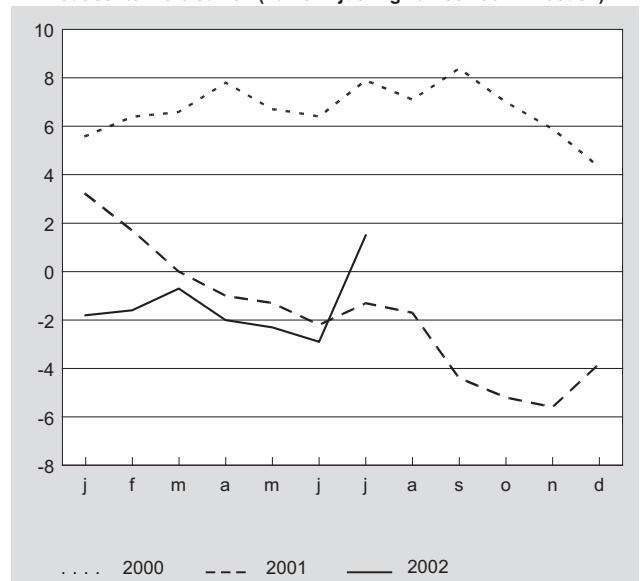
### Betere verwachtingen consumptiegoederenindustrie

De verbetering van het vertrouwen wordt vooral veroorzaakt door de betere vooruitzichten van de bedrijvigheid in de periode augustus-oktober. Dit is vooral het geval bij de producenten van consumptiegoederen, die een forse toename van de productie verwachten. Maar ook de producenten van halffabrikaten verwachten een verdere verbetering van de productie in deze periode. In de sector investeringsgoederen zijn de verwachtingen nauwelijks gewijzigd. De ondernemers zijn in deze sector, ondanks de achterblijvende binnenlandse investeringen, al enkele maanden positief gestemd omtrent de verwachte bedrijvigheid.

### Oordeel orderpositie iets beter

De orderontvangsten in juli zijn, vergeleken met een maand eerder, weliswaar een fractie teruggelopen, maar deze afname is minder groot dan gebruikelijk in deze tijd van het jaar. De orderpositie van de Nederlandse industriële producenten is mede hierdoor 0,1 procentpunt toegenomen tot 93,4. Het oordeel van de ondernemers over de orderpositie is in alle sectoren iets positiever.

4. Producentenvertrouwen (na verwijdering van seizoeninvloeden)





# Artikelen

## Gemeentelijke samenwerking kost vijf miljard euro in 2000

drs. F.G.J. Arkesteijn

Voor gemeentelijke samenwerking is in 2000 ruim 5 miljard euro uitgegeven. Dit betekende een stijging van 11 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Gemeenten werkten in 2000 vooral samen op het gebied van openbaar vervoer, sociale werkvoorziening en gezondheidszorg. Het meest intensief was de samenwerking tussen gemeenten in Groningen, Drenthe en Zeeland. In Overijssel, Utrecht en Limburg bleef het aantal samenwerkingsverbanden per gemeente ruimschoots onder het landelijk gemiddelde.

### Gemeenschappelijke regelingen

Het werkterrein van gemeenten varieert sterk, van openbare orde en veiligheid, onderwijs, cultuur en recreatie, sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening tot volksgezondheid, milieu, volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Voor de uitvoering van hun taken geven gemeenten veel geld uit. Zo bedroegen in het jaar 2000 de totale kosten ruim 44 miljard euro. Bij de uitvoering van het gemeentelijk takenpakket komen op vrij grote schaal samenwerkingsverbanden tussen gemeenten voor. Voor een belangrijk deel vindt deze samenwerking plaats onder de Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR). Ook andere overheden dan gemeenten kunnen deelnemen aan een gemeenschappelijke regeling en incidenteel nemen ook het rijk en de provincies en waterschappen deel. In 2000 ging het om drie regelingen waarbij uitsluitend waterschappen participeerden en twee regelingen voor ziektekostenverzekering van ambtenaren. Naast het zelf uitvoeren of het oprichten van een samenwerkingsverband kunnen gemeenten de uitvoering van taken ook aan derden uitbesteden of onderbrengen in een privaatrechtelijke instelling zoals een stichting of naamloze vennootschap.

### Vrijwillige en verplichte samenwerking

In het algemeen komt gemeentelijke samenwerking op vrijwillige basis tot stand, na afweging van de voor- en nadelen. Voordelen zijn vooral de efficiëncywinsten die worden behaald door taken in grotere eenheden onder te brengen. Nadelen liggen in een beperking van de eigen ruimte om beslissingen te nemen. Om wildgroei te voorkomen, stelde de WGR tot nu toe randvoorwaarden aan de vrijwillige samenwerking. Deze randvoorwaarden kwamen neer op een regionale indeling met bundeling en integratie. Hierbij werden gelijksoortige gemeenschappelijke regelingen binnen een regionaal gebied samengevoegd en regelingen met verschillende taken binnen een regionaal gebied geïntegreerd. In een recent wetsvoorstel is de verplichte bundeling en integratie geschrapt. Hierdoor wordt de WGR in essentie teruggebracht tot een wettelijk kader voor de vrijwillige samenwerking tussen gemeenten voor de uitvoering van lokale taken.

Op een aantal terreinen heeft de wetgever de gemeenten echter tot deelname aan een gemeenschappelijke regeling verplicht. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de zeven stadsregio's die in 1994 op basis van de tijdelijke Kaderwet bestuur in verandering zijn opgericht. In deze grootstedelijke gebieden zijn de gemeenten verplicht tot intensieve samenwerking op terreinen als ruimtelijke ordening, grondbeleid, verkeer en vervoer en huisvestingsbeleid. Oorspronkelijk is de samenwerking via de Kaderwet bedoeld als

opstap naar de vorming van stadsprovincies. In 2003 loopt de Kaderwet af en op basis van de positieve ervaringen tot nu toe is een definitieve voortzetting van de huidige verplichte vorm van samenwerking voorgesteld. Daartoe is inmiddels het wetsvoorstel Bestuur in stedelijke regio's ingediend.

### Terreinen van samenwerking

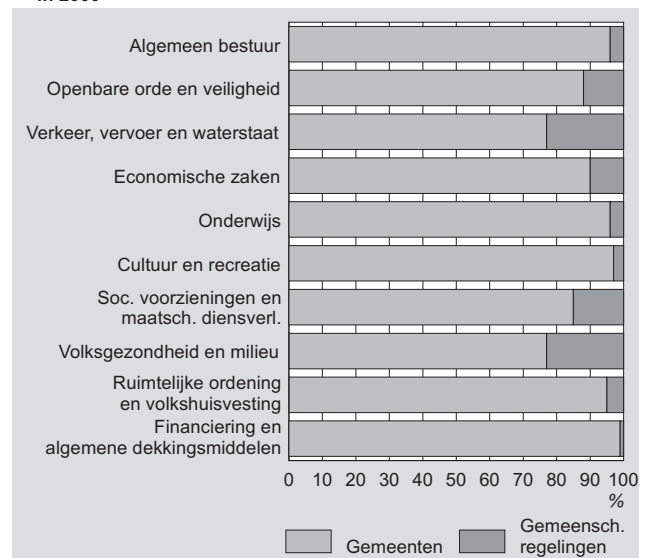
Van oudsher is de gemeentelijke samenwerking geconcentreerd op een beperkt aantal terreinen. Gemeenten werken vooral samen bij de subsidiëring van openbaar vervoer, sociale werkvoorziening, gezondheidszorg en afvalinzameling en -verwerking. Op enige afstand volgen ruimtelijke ordening en volkshuisvesting. Samenwerking komt slechts op beperkte schaal voor bij onderwijs, cultuur, recreatie en bijstandverlening.

Gemeentelijke samenwerking kan op twee manieren vorm krijgen. In de eerste plaats kan een van de deelnemende gemeenten (de centrumgemeente) met de uitvoering worden belast. Deze centrumgemeente laat dan de financiële afwikkeling volledig via de eigen administratie lopen en de financiële resultaten zijn opgenomen in de jaarrekening van de centrumgemeente. Bij de tweede vorm wordt een zelfstandig orgaan opgericht met een eigen financieel jaarverslag. In de jaarrekening van de deelnemende gemeenten zijn alleen de bijdragen aan de zelfstandige regelingen opgenomen. In dit laatste geval spreken we van harde gemeenschappelijke regelingen. Dit onderzoek is beperkt tot alleen deze laatste groep van regelingen.

### Kosten gemeenschappelijke regelingen verdubbeld, aantal gehalveerd

Gemeenschappelijke regelingen hebben in 2000 bijna 6 miljard euro uitgegeven. In 1990 bedroegen de kosten van samenwerkingsverbanden 2,7 miljard euro. Dit betekende een verdubbe-

1. Netto uitgaven van gemeenschappelijke regelingen en gemeenten in 2000



ling van de kosten van gemeenschappelijke regelingen in tien jaar tijd. Per gebied van overheidszorg was er sprake van uiteenlopende ontwikkelingen. Vooral als gevolg van de zeven stadsregio's die in 1994 op basis van de Kaderwet zijn opgericht, deden zich zeer grote stijgingen voor bij verkeer, vervoer en waterstaat en ruimtelijke ordening en volkshuisvesting. De uitgaven voor cultuur en recreatie namen nauwelijks toe, vooral door privatisering van taken op dit terrein (recreatieschappen, bibliotheken en musea).

In de periode 1990–2000 is het aantal samenwerkingsverbanden bijna gehalveerd. In 1990 waren er nog 578 regelingen, in 2000 is dit aantal al teruggelopen tot 327. Naast de verzelfstandiging van taken speelde de verplichte bundeling en integratie hierbij een belangrijke rol. Bovendien is de uitvoering van een groot aantal taken in de loop der jaren teruggekeerd bij de gemeenten, als gevolg van samenvoegingen in het kader van gemeentelijke herindelingen.

### **Kosten gemeentelijke samenwerking vijf miljard euro**

Om de omvang van de gemeentelijke samenwerking te bepalen, worden de vijf regelingen waaraan andere overheden dan gemeenten deelnemen buiten beschouwing gelaten. In 2000 was hiermee 0,8 miljard euro gemoeid. Voor gemeentelijke samenwerking is in 2000 bijna 5 miljard euro uitgegeven. Het aantal gemeenschappelijke regelingen bedroeg in 2000 nog 327 tegenover 331 in 1999. Om tot een zuivere bepaling van de uitgaven-ontwikkeling voor gemeentelijke samenwerking te komen, is gecorrigeerd voor bestandsmutaties. Uit het bestand 1999 zijn de elf gemeenschappelijke regelingen verwijderd die in 2000 zijn opgeheven. Uit het bestand 2000 zijn de zeven nieuwe regelingen verwijderd die in 2000 in het leven zijn geroepen. Voor de 320 vergelijkbare regelingen bedroeg de stijging van de uitgaven in 2000 ruim 11 procent.

Een belangrijk deel van deze stijging vond plaats op het terrein van verkeer, vervoer en waterstaat. Voor de uitvoering van het Bereikbaarheidsoffensief Randstad (BOR) zijn in 2000 regionale mobiliteitsfondsen ingesteld bij de vier grote steden in de Randstad. De middelen die het Rijk en de regio's aan deze fondsen beschikbaar stellen, worden de komende jaren besteed aan weg-

infrastructuur, openbaar vervoer en netwerkmaatregelen. De betrokken overheidslichamen staat het vrij te kiezen welke vorm van samenwerking hiervoor het meest geschikt is. In de regio Amsterdam hebben de deelnemende partijen een convenant gesloten. In de regio's Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht is de financiële administratie van het reeds bestaande Kaderwetgebied uitgebreid met het mobiliteitsfonds. In 2000 is bijna 230 miljoen euro in de mobiliteitsfondsen van laatstgenoemde groep gestort. In dat jaar zijn nog geen uitgaven verricht voor de bestrijding van de verkeers- en vervoersproblematiek. Met toepassing van de gemeentelijke comptabiliteitsvoorschriften zijn de middelen echter wel 'administratief' als last op de exploitatierekening opgenomen, in de vorm van toevoeging aan de voorzieningen.

### **Belang gemeentelijke samenwerking blijft gelijk**

Met de taken die gemeenten zelfstandig uitvoeren, was in 2000 ruim 44 miljard euro gemoeid. Tezamen met de taken die in gemeentelijke samenwerking zijn verricht, is in dat jaar ruim 49 miljard euro uitgegeven. Na correctie voor onderlinge stromen tussen gemeenten en gemeenschappelijke regelingen resteerde een bedrag van 48 miljard euro. Hiervan werd 10 procent via gemeentelijke samenwerkingsverbanden besteed. In 1999 bedroeg dit aandeel ook 10 procent.

Favoriete terreinen van samenwerking waren in 2000 de gezondheidszorg (55 procent via gemeenschappelijke regelingen), openbaar vervoer (51 procent) en sociale werkvoorziening (43 procent). Door sterk teruggelopen uitgaven van gemeenten nam het belang van de samenwerking op het terrein van industriële aangelegenheden in 1999 toe tot 50 procent. In 2000 heeft dit aandeel zich praktisch op dat niveau gehandhaafd. Op enige afstand van genoemde terreinen volgde afvalinzameling en -verwerking (28 procent).

Net als in 1999 bedroeg in 2000 het gemiddeld aantal gemeentelijke samenwerkingsverbanden per gemeente 0,6.

Gemeten naar het aantal gemeenschappelijke regelingen per gemeente was de samenwerking in Groningen, Drenthe en Zeeland in 2000 het meest intensief. In Overijssel, Utrecht en Limburg bleef het aantal samenwerkingsverbanden beduidend onder het landelijk gemiddelde van 0,6.

**Tabel 1**  
Aantal gemeenschappelijke regelingen en gemeenten naar provincies

	1985			1995			2000		
	Gemeen- schappelijke regelingen	Gemeenten	Gemeente- lijke samen- werking per gemeente	Gemeen- schappelijke regelingen	Gemeenten	Gemeente- lijke samen- werking per gemeente	Gemeen- schappelijke regelingen	Gemeenten	Gemeente- lijke samen- werking per gemeente
<b>Gemeentelijke samenwerking</b>									
Groningen	63	50	1,3	31	25	1,2	28	25	1,1
Friesland	47	31	1,5	27	31	0,9	20	31	0,6
Drenthe	38	34	1,1	29	34	0,9	18	12	1,5
Overijssel	48	47	1,0	24	45	0,5	16	44	0,4
Flevoland	3	4	0,8	6	6	1,0	3	6	0,5
Gelderland	101	87	1,2	61	86	0,7	40	77	0,5
Utrecht	45	48	0,9	26	38	0,7	16	36	0,4
Noord-Holland	108	81	1,3	60	70	0,9	37	70	0,5
Zuid-Holland	155	129	1,2	98	95	1,0	72	95	0,8
Zeeland	41	30	1,4	34	27	1,3	22	17	1,3
Noord-Brabant	101	131	0,8	46	120	0,4	33	70	0,5
Limburg	52	69	0,8	27	56	0,5	17	54	0,3
Subtotaal	802	741	1,1	469	633	0,7	322	537	0,6
<b>Overige samenwerking</b>									
Utrecht	2			2			2		
Noord-Holland	1			1			1		
Noord-Brabant	2			2			2		
Subtotaal	5			5			5		
Totaal	807			474			327		

**Tabel 2**  
Uitgaven en inkomsten van gemeenschappelijke regelingen per gebied van overheidszorg

	Uitgaven				Inkomsten			
	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000
<i>mln euro</i>								
<b>Gemeentelijke samenwerking</b>								
Algemeen bestuur	131	109	100	101	107	94	79	90
Openbare orde en veiligheid	87	85	100	95	86	82	90	85
Verkeer, vervoer en waterstaat	727	810	920	1 206	725	806	915	1 204
Economische Zaken	78	91	93	107	79	88	91	103
Onderwijs	150	148	156	167	153	148	156	167
Cultuur en recreatie	98	101	99	109	97	100	98	108
Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk	1 726	1 700	1 916	1 927	1 727	1 696	1 901	1 918
Volksgezondheid	837	856	806	889	854	855	804	881
Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	307	476	378	384	347	461	347	398
Financiering en algemene dekkingsmiddelen	64	42	30	67	29	86	119	97
Subtotaal	4 205	4 418	4 600	5 052	4 205	4 418	4 600	5 052
<b>Overige samenwerking</b>								
Algemeen bestuur	678	719	763	799	680	722	759	804
Financiering en algemene dekkingsmiddelen	2	3		16			4	10
Subtotaal	680	722	763	815	680	722	763	815
Totaal	4 885	5 140	5 363	5 867	4 885	5 140	5 363	5 867

**Tabel 3**  
**Verdeling kosten over gemeenten en gemeenschappelijke regelingen in 2000**

	Lasten				Aandelen in netto totaal		
	gemeenten	gemeen- schappelijke regelingen	totaal bruto	onderling	totaal netto	gemeen- schappelijke regelingen	gemeenten
	<i>mln euro</i>					<i>%</i>	
<b>Algemeen bestuur</b>	2 210	101	2 311	28	2 283	4	96
bestuursorganen	486	17	503	4	499	3	97
bestuursondersteuning	1 322	84	1 406	24	1 382	6	94
burgerzaken	403	0	403	0	403	0	100
<b>Openbare orde en veiligheid</b>	710	95	805	40	765	12	88
politie	42	0	42	0	42	0	100
brandweer en rampenbestrijding	595	94	689	40	649	14	86
ov. beschermende maatregelen	73	1	74	0	74	1	99
<b>Verkeer, vervoer en waterstaat</b>	4 010	1 206	5 216	43	5 173	23	77
wegen, straten en pleinen	1 949	267	2 216	5	2 211	12	88
verkeersmaatregelen te land	226	73	299	0	299	24	76
openbaar vervoer	873	854	1 727	36	1 691	51	49
parkeren	394	0	394	0	394	0	100
havens en waterwegen	503	11	514	1	513	2	98
overig	65	1	66	0	66	2	98
<b>Economische zaken</b>	1 011	106	1 117	16	1 101	10	90
handel en ambacht	430	17	447	8	439	4	96
industrie	71	67	138	0	138	49	51
nutsbedrijven	488	19	507	8	499	4	96
agrarische zaken, jacht en visserij	22	4	26	0	26	15	85
<b>Onderwijs</b>	4 599	167	4 766	17	4 749	4	96
openbaar basisonderwijs	1 790	12	1 802	6	1 796	1	99
bijzonder basisonderwijs	364	0	364	0	364	0	100
openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs	266	9	275	0	275	3	97
bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs	83	0	83	0	83	0	100
openbaar AVO en VWO	357	68	425	1	424	16	84
bijzonder AVO en VWO	75	0	75	0	75	0	100
overig onderwijs	359	47	406	1	405	12	88
gemeenschappelijke baten/ lasten van het onderwijs	1 058	8	1 066	7	1 059	1	99
volwasseneneducatie	247	23	270	3	267	9	91
<b>Cultuur en recreatie</b>	3 387	107	3 494	53	3 441	3	97
openbaar bibliotheekwerk	354	8	362	1	361	2	98
vormings- en ontwikkelingswerk	208	34	242	24	218	16	84
sport	949	1	950	0	950	0	100
kunst	424	0	424	0	424	0	100
oudheidkunde/musea	318	7	325	6	319	2	98
natuur, openbaar groen en recreatie	1 134	59	1 193	21	1 172	5	95
<b>Sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening</b>	10 840	1 927	12 767	302	12 465	15	85
bijstandsverlening	5 306	1	5 307	1	5 306	0	100
werkgelegenheid	2 611	1 747	4 358	280	4 078	43	57
overige sociale voorzieningen	300	0	300	0	300	0	100
maatschappelijke begeleiding en advies	1 736	176	1 912	20	1 892	9	91
sociaal-cultureel werk	518	0	518	0	518	0	100
bejaardenoorden en overige tehuizen	16	2	18	2	16	13	87
kinderdagopvang	352	1	353	0	353	0	100
<b>Volksgesondheid en milieu</b>	3 456	889	4 345	511	3 834	23	77
gezondheidszorg	388	315	703	129	574	55	45
afvalinzameling en-verwerking	1 622	491	2 113	347	1 766	28	72
riolering en waterzuivering	921	1	922	1	921	0	100
milieubeheer	417	81	498	35	463	17	83
lijkbegroting	108	0	108	0	108	0	100
<b>Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting</b>	7 977	384	8 361	116	8 245	5	95
ruimtelijke ordening	407	86	493	99	394	22	78
woningexploitatie/woningbouw	1 025	101	1 126	3	1 123	9	91
stads- en dorpsvernieuwing	710	0	710	0	710	0	100
overige volkshuisvesting	1 063	15	1 078	3	1 075	1	99
bouwgrondexploitatie	4 771	182	4 953	10	4 943	4	96
<b>Financiering en algemene dekkingsmiddelen</b>	6 149	67	6 216	36	6 180	1	99
<b>Totaal-generaal</b>	<b>44 349</b>	<b>5 052</b>	<b>49 401</b>	<b>1 161</b>	<b>48 240</b>	<b>10</b>	<b>90</b>

# Financiële mogelijkheden gemeenten beperkt door plannen afschaffen

## OZB

mw. L.A. Siebeling

De gemeenten in Nederland zijn financieel sterk afhankelijk van uitkeringen van het Rijk. Naast specifieke uitkeringen van de Rijksoverheid is de algemene uitkering uit het Gemeentefonds een belangrijke inkomstenbron.

Bijna een vijfde deel van de inkomsten wordt verkregen uit gemeentelijke heffingen. Door de plannen om de onroerendezaakbelasting (OZB) gedeeltelijk af te schaffen wordt de mogelijkheid van een gemeente om bijvoorbeeld een zwembad te bouwen of de lasten van de burger te verlagen beperkt. De OZB is nu nog de belangrijkste belasting in gemeenteland.

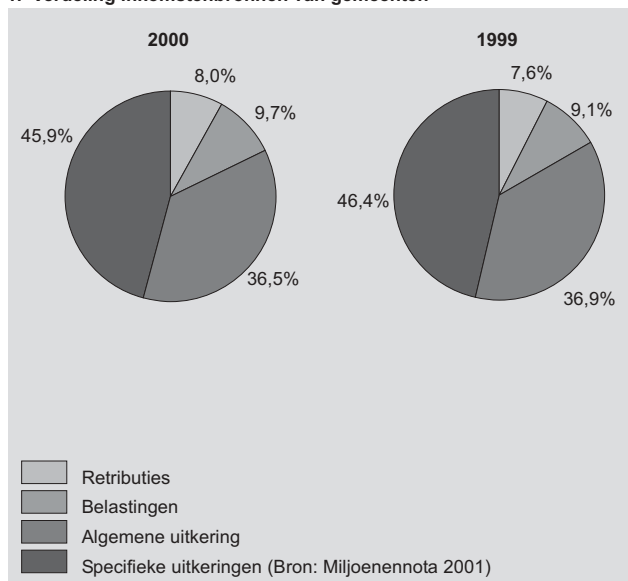
Met ingang van het jaar 2000 hebben gemeenten juist meer vrijheid gekregen door een verandering in de vormgeving van de Zalmsnip. Op basis van het aantal huishoudens zou een volledige uitkering van de Zalmsnip 311 miljoen euro vergen.

### Gemeenten financieel afhankelijk van Rijk

In het jaar 2000 was voor de uitvoering van het gemeentelijk beleid ruim 44 miljard euro nodig, ruim 3 miljard meer dan in 1999. Gemeenten hebben een uitgebreid takenpakket, dat uiteenloopt van afvalverwerking tot ordehandhaving en veiligheid en van de uitgifte van bouwgrond tot de verstrekking van rijbewijzen. De gemeenten in Nederland zijn financieel in hoge mate afhankelijk van uitkeringen van het Rijk. Het leeuwendeel van de inkomsten van de gemeenten betreft uitkeringen van hogerhand.

Naast specifieke uitkeringen van de rijksoverheid, waarbij de bestedingsrichting vooraf is aangegeven, is voor gemeenten vooral de algemene uitkering uit het Gemeentefonds van belang. Het Gemeentefonds is opgericht in 1929 als reactie op de aanzienlijke verschillen in lokale belastingdruk. Het fonds wordt jaarlijks gevoed met een bepaald percentage van de opbrengsten van uiteenlopende rijksbelastingen.

### 1. Verdeling inkomstenbronnen van gemeenten



Om ongewenste cyclische invloeden te voorkomen, is de hoogte van de uitkeringen losgekoppeld van de voeding en zijn tekorten of overschotten in het fonds toegestaan. Jaarlijks worden vanuit het fonds (algemene) uitkeringen gedaan ter dekking van een deel van de gemeentelijke uitgaven. De bestemming van de algemene uitkering is niet vooraf door het Rijk vastgelegd. De hoogte van de uitkering is afhankelijk van een aantal objectieve variabelen zoals inwoneraantal en bebouwingsmaatstaven. Nadere aanvulling vindt plaats met behulp van verfijningen, in verband met kostenverschillen als gevolg van de bodemgesteldheid, sociale structuur en de noodzaak tot monumentenzorg.

Hoewel het aantal specifieke uitkeringen in de laatste decennia sterk is teruggebracht, nam het aantal in 2000 toe met 15 stuks. De middelen die indertijd vrijvielen als gevolg van de sanering aan de specifieke uitkeringen werden voor een deel toegevoegd aan de algemene uitkering. Overigens is ook een gedeelte aangewend om de budgettaire problemen van de Rijksoverheid te verlichten.

### Eigen inkomsten blijven belangrijk

Naast de specifieke uitkeringen en de algemene uitkering vormen gemeentelijke heffingen een belangrijke inkomstenbron. Gemeenten verwerven bijna een vijfde deel van hun inkomsten uit deze heffingen. Het betreft hier opbrengsten van belastingen en retributies na verwerking van de effecten van Zalmsnip (*f* 100- maatregel), de kwijschelding en de rijksafdracht voor secretarieleges. De aandelen van de verschillende inkomstenbronnen van gemeenten zijn in 1999 en 2000 nagenoeg ongewijzigd gebleven.

Tabel 1  
Gemeenten: eigen inkomsten en uitkeringen van de centrale overheid

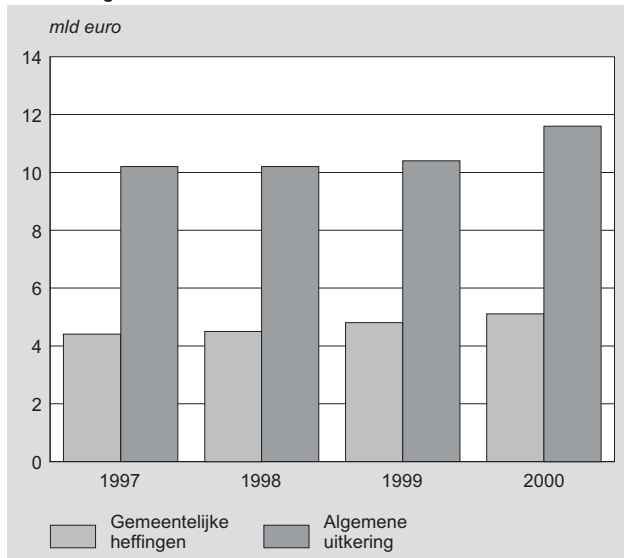
	2000	1999	Mutatie	
	mld euro		%	
Retributies	2,3	2,2	0,1	6,8
Belastingen	2,8	2,6	0,2	7,3
Algemene uitkering	11,6	10,6	1,0	9,6
Specifieke uitkeringen	14,0	13,3	0,7	5,3
<b>Totaal</b>	<b>30,8</b>	<b>28,7</b>	<b>2,1</b>	<b>7,2</b>

Bron: Miljoenennota 2001 (p. 250).

Via de eigen inkomstenbronnen van gemeenten en de uitkeringen van het Rijk is in 2000 een bedrag van 30,8 miljard euro binnengekomen. Dat is ruim 7 procent meer dan dezelfde inkomstenbronnen in 1999 aan inkomsten genereerden.

De afgelopen drie jaar zijn de inkomsten uit de algemene uitkering met 1,4 miljard euro toegenomen. Ruim 85 procent van deze toename wordt in het jaar 2000 gerealiseerd. Ook de opbrengsten van de gemeentelijke heffingen namen in 2000 in verhouding meer toe dan voorgaande jaren. In de afgelopen drie jaar is de opbrengst van de gemeentelijke heffingen met bijna 737 miljoen euro toegenomen. Deze opbrengstgroei vond voor de helft in 2000 plaats.

## 2. Stijging gemeentelijke heffingen in combinatie met forse toename van het gemeentefonds



### Afschaffing OZB beperkt financiële mogelijkheden gemeenten

De OZB is de belangrijkste heffing in gemeenteland. Deze belasting was in 2000 goed voor 45 procent van de inkomsten uit gemeentelijke heffingen. Via eigenaren van woningen is ruim 1,4 miljard euro binnengekomen en via gebruikers 0,9 miljard euro. De heffingen voor reinigingsrechten en afvalstoffenheffing namen een tweede plaats in.

OZB, parkeerbelasting en secretarieleges stijgen het hardst, hoewel de twee laatstgenoemde heffingen aanzienlijk minder opleveren.

Tabel 3  
Lokale lastenverlichting naar gemeentegrootte

Inwoners (x 1 000)	Zalmsnip		Kwijtscheldingen	
	1999	2000	1999	2000
	<i>mln euro</i>			
250 en meer	38,8	38,5	18,3	19,5
150 tot 250	26,2	22,9	7,2	8,5
100 tot 150	35,8	35,1	11,6	16,3
50 tot 100	45,6	45,4	11,1	15,0
20 tot 50	88,4	88,7	13,6	16,0
10 tot 20	47,0	47,1	4,3	4,8
5 tot 10	14,3	13,7	1,1	1,2
Minder dan 5	1,3	1,2	0,1	0,1
<b>Totaal Nederland</b>	<b>297,4</b>	<b>292,6</b>	<b>67,3</b>	<b>81,4</b>

In het laatste regeerakkoord is het voorstel opgenomen om de OZB voor particulieren op woonhuizen af te schaffen. Voor bedrijven zou de belasting blijven bestaan. De gemeenten lopen door de afschaffing hun inkomsten niet mis. Het is de bedoeling gemeenten rechtstreeks te compenseren vanuit het Gemeentefonds. Wel wordt met de afschaffing de financiële mogelijkheden van een gemeente beperkt. Met de omvang van de gemeentelijke belastingen, met name de OZB, kunnen gemeenten tot op zekere hoogte hun budgetruimte en het gewenste voorzieningenniveau zelf bepalen. Plannen om bijvoorbeeld een zwembad te bouwen dan wel de lasten voor de burger te verlagen worden nu door de gemeente zelf gemaakt. Dit geldt niet voor de algemene uitkering. Gemeenten worden hierdoor financieel nog sterker afhankelijk van het Rijk.

Tabel 2  
Gerealiseerde opbrengsten van gemeentelijke heffingen

	Rekening 2000		Rekening 1999		Mutatie 2000	
	bruto	netto	bruto	netto	bruto	netto
	<i>mln euro</i>		<i>mln euro</i>		%	
<b>Belastingen</b>						
OZB van gebruikers	1 125	896	1 076	809	5	11
OZB eigenaren	1 427	1 427	1 349	1 349	6	6
Hondenbelasting	41	40	41	40	0	-1
Precariobelasting	52	52	55	55	-6	-6
Parkeerbelasting	303	303	279	279	9	9
Toeristenbelasting	81	81	75	75	8	8
Overige belasting	17	17	17	17	2	2
<b>Totaal</b>	<b>3 046</b>	<b>2 817</b>	<b>2 891</b>	<b>2 624</b>	<b>5</b>	<b>7</b>
<b>Retributies</b>						
Rioolrechten	656	646	606	602	8	7
Reinigingsrechten/ afvalstoffenheffing	1 219	1 111	1 140	1 046	7	6
Begrafnisrechten	69	69	65	65	6	6
Bouwleges	329	329	307	307	7	7
Secretarieleges	169	138	156	127	8	9
Marktgedelen	27	27	26	26	5	5
<b>Totaal</b>	<b>2 469</b>	<b>2 320</b>	<b>2 300</b>	<b>2 172</b>	<b>7</b>	<b>7</b>
<b>Totaal-generaal</b>	<b>5 515</b>	<b>5 137</b>	<b>5 191</b>	<b>4 797</b>	<b>6</b>	<b>7</b>

Opmerking: de netto bedragen worden verkregen door de bruto opbrengsten te verminderen met betalingen aan de Zalmsnip en kwijtscheldingen.

## Meer vrijheid in vormgeving Zalmsnip

Met ingang van 2000 hebben gemeenten meer vrijheid gekregen in de vormgeving van de Zalmsnip. Gemeenten kunnen, net als in de afgelopen jaren, een vast bedrag uitkeren maar verdiscontingering in de tarieven is binnen randvoorwaarden toegestaan. Ook het zogenoemde Leidse model, waarbij driekwart van de volledige Zalmsnip als vast bedrag wordt uitgekeerd en de overige middelen voor gericht nieuw minimabeleid worden ingezet, is toegestaan. Zowel (varianten op) het Leidse model als de inzet van (delen van) de Zalmsnip ter financiering van uitgaven leiden tot een verminderde inzet ten behoeve van de lastenverlichting.

Op basis van het aantal huishoudens in 2000 zou een volledige uitkering van de Zalmsnip 311 miljoen euro vergen. De Nederlandse gemeenten hebben in 2000 hiervan 94 procent uitgekeerd aan hun burgers. Alleen de gemeenten met een inwonertal tussen de 10 en 50 duizend hebben in 2000 meer uitgekeerd dan in het voorgaand jaar. De toename is echter minimaal en wordt deels veroorzaakt doordat de toename van het aantal huishoudens binnen deze groep van gemeenten iets meer invloed heeft op de totale uitkering dan de invoering van het zogenoemde Leidse model.

In 1998 en 1999 waren gemeenten nog verplicht de Zalmsnip volledig aan alle gezinshuishoudens uit te keren. Gemeenten konden de lastenverlichting doorgeven via de gebruikersheffing OZB, het rioolrecht of de afvalstoffenheffing en reinigingsrecht. De kosten van de uitkering van de Zalmsnip per huishouden zijn gecompenseerd door een toevoeging aan het gemeentefonds.

## Kwijtschelding ruimer

Voor de laagste inkomenscategorieën is het kwijtscheldingsbeleid in een gemeente van belang. Vrijwel alle gemeenten voeren een (steeds ruimer) kwijtscheldingsbeleid. Hierdoor betalen belastingplichtigen met een zeer laag inkomen veelal geen lokale heffingen wanneer zij een beroep doen op de kwijtschelding, mits voldaan wordt aan een vermogenstoets.

In alle grootteklassen van de gemeenten namen de bedragen die zijn kwijtgescholden in 2000 toe. Met name gemeenten met een inwonertal tussen de 50 en 150 duizend lieten dit jaar een grote toename zien.

**Tabel 4**  
Lasten, baten en saldo naar gemeentelijke taken volgens de gemeenterekeningen

	Lasten		Baten		Saldo	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000
	<i>mln euro</i>					
<b>Algemeen bestuur</b>	1 933,5	2 210,4	402,2	462,1	-1 531,2	-1 748,2
w.v.						
Bestuursorganen	468,8	485,7	27,6	25,0	-441,3	-460,7
Bestuursondersteuning	1 056,5	1 321,8	186,2	243,8	-870,3	-1 078,0
Burgerzaken	408,2	402,8	188,5	193,3	-219,7	-209,6
<b>Openbare orde en veiligheid</b>	652,2	709,9	93,4	102,3	-558,9	-607,6
w.v.						
Politie	46,3	42,5	15,0	11,8	-31,3	-30,7
Brandweer en rampenbestrijding	545,4	594,8	62,6	73,0	-482,8	-521,8
Overige beschermende maatregelen	60,6	72,7	15,8	17,5	-44,8	-55,2
<b>Verkeer, vervoer en waterstaat</b>	3 812,0	4 011,5	2 088,4	2 124,0	-1 723,6	-1 887,4
w.v.						
Wegen, straten en pleinen	1 792,8	1 950,4	308,0	308,8	-1 484,7	-1 641,6
Verkeersmaatregelen Land	225,7	226,0	45,2	36,3	-180,6	-189,6
Openbaar vervoer	864,9	869,6	840,3	843,3	-24,6	-26,4
Overig vervoer te land	7,0	2,9	4,5	0,2	-2,4	-2,7
Parkeren	390,5	394,2	424,1	432,7	33,6	38,5
Zeehavens	406,7	431,4	436,9	468,8	30,2	37,4
Binnenhavens en waterwegen	64,3	71,7	18,9	22,1	-45,4	-49,7
Verkeersmaatregelen te water	0,3	0,0	0,1	0,0	-0,3	0,0
Veerdiensten	13,1	14,4	6,5	7,0	-6,6	-7,4
Overig vervoer te water	0,4	0,6	0,1	0,1	-0,3	-0,6
Luchtvaart	0,4	0,4	0,0	0,1	-0,3	-0,3
Waterkering, afwatering en landaanwinning	45,8	49,7	3,8	4,7	-42,1	-45,0
<b>Economische zaken</b>	646,3	1 010,6	692,1	1 148,7	45,8	138,1
w.v.						
Handel en ambacht	339,4	429,7	239,3	336,9	-100,1	-92,8
Industrie	53,8	71,3	51,5	62,5	-2,3	-8,8
Nutsbedrijven	233,4	487,6	379,9	723,6	146,4	235,9
Agrarische productie en ontginning	9,1	9,7	11,0	11,7	1,9	2,0
Overige agrarische zaken, jacht en vis	10,6	12,3	10,4	14,0	-0,2	1,7
<b>Onderwijs</b>	4 386,9	4 598,9	3 014,0	3 178,0	-1 373,0	-1 420,8
w.v.						
Openbaar basisonderwijs	1 701,6	1 789,8	1 424,4	1 514,3	-277,2	-275,5
Bijzonder basisonderwijs	360,2	363,7	53,1	47,8	-307,1	-315,9
Openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs	270,6	266,2	237,5	234,4	-33,2	-31,8
Bijzonder(voortgezet) speciaal onderwijs	79,1	83,4	11,3	14,3	-67,8	-69,1
Openbaar algemeen voortgezet en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs	365,9	357,0	326,2	315,5	-39,7	-41,5
Bijzonder algemeen voortgezet en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs	76,7	75,1	25,3	33,5	-51,4	-41,5
Openbaar lager en/of middelbaar beroepsonderwijs	0,4	0,2	0,1	0,6	-0,3	0,4
Bijzonder lager en/of middelbaar beroepsonderwijs	5,2	4,6	0,5	0,4	-4,7	-4,1
Openbare scholengemeenschappen voor meer dan een van voorgaande functies	355,8	336,6	333,6	299,7	-22,2	-36,9
Bijzonder scholengemeenschappen voor meer dan een van voorgaande functies	15,6	17,3	1,2	2,5	-14,4	-14,8
Openbaar hoger onderwijs	0,5	0,7	0,4	0,4	-0,1	-0,3
Bijzonder hoger onderwijs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Gemeenschappelijke baten & lasten van het onderwijs	927,3	1 057,7	404,6	494,8	-522,7	-562,9
Volwasseneneducatie	228,0	246,7	195,8	219,9	-32,2	-26,8



**Tabel 4 (slot)**  
**Lasten, baten en saldo naar gemeentelijke taken volgens de gemeenterekeningen**

	Lasten		Baten		Saldo	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000
<i>mln euro</i>						
<b>Cultuur en recreatie</b>	3 182,4	3 387,4	625,4	656,2	-2 557,0	-2 731,2
w.v.						
Openbaar bibliotheekwerk	340,3	354,3	36,8	39,1	-303,5	-315,2
Vormings- ontwikkelingswerk	196,5	207,7	29,6	32,7	-167,0	-174,9
Sport	892,7	948,8	252,8	267,2	-639,9	-681,5
Kunst	385,3	424,4	82,1	90,4	-303,2	-334,0
Oudheidkunde, musea	294,6	318,2	65,7	62,5	-228,9	-255,6
Natuurbescherming	45,2	34,6	13,3	9,0	-31,9	-25,6
Maatschappelijke leefbaarheid en openbaar groen	885,1	951,5	89,6	103,0	-795,5	-848,5
Overige recreatieve voorzieningen	142,7	148,0	55,5	52,1	-87,1	-95,8
<b>Sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening</b>	10 537,8	10 840,4	6 986,9	7 183,4	-3 550,9	-3 657,0
w.v.						
Bijstandsverlening	5 449,4	5 306,1	3 973,3	3 834,1	-1 476,1	-1 472,0
Werkgelegenheid	2 351,6	2 611,1	2 143,1	2 389,5	-208,5	-221,6
Inkomensvoorziening	230,3	242,2	187,3	201,5	-43,0	-40,7
Overige sociale zekerheidsregelingen	64,4	57,6	23,1	18,8	-41,3	-38,9
Maatschappelijke begeleiding en advies	1 622,0	1 736,4	484,4	527,1	-1 137,6	-1 209,2
Sociaal-cultureel werk	484,8	518,2	74,6	90,9	-410,1	-427,3
Bejaardenoorden	14,9	13,2	7,5	4,2	-7,3	-9,1
Overige tehuizen	1,6	3,2	1,5	1,4	-0,2	-1,8
Kinderdagopvang	300,3	336,7	89,3	113,5	-211,1	-223,2
Dagopvang gehandicapten	18,6	15,6	3,0	2,5	-15,6	-13,2
<b>Volksgezondheid en milieu</b>	3 302,2	3 455,9	2 455,8	2 580,5	-846,4	-875,4
w.v.						
Basisgezondheidszorg	275,5	281,8	89,3	91,4	-186,3	-190,4
Ambulancevervoer	37,1	36,9	31,0	31,5	-6,1	-5,4
Verpleeginrichtingen	22,9	11,7	22,7	11,5	-0,3	-0,2
Overige volksgezondheid	52,4	56,7	16,6	16,7	-35,8	-39,9
Slachthuizen	2,1	0,6	1,9	0,3	-0,3	-0,3
Afvalverwijdering en-verwerking	1 550,3	1 621,5	1 425,5	1 495,8	-124,8	-125,7
Riolering en waterzuivering	863,9	921,0	710,9	763,5	-153,0	-157,6
Milieubeheer	395,3	417,4	81,7	89,0	-313,7	-328,4
Lijkbezorging	102,7	108,1	76,4	80,8	-26,2	-27,4
<b>Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting</b>	7 668,7	7 977,6	7 298,9	7 627,6	-369,8	-350,0
w.v.						
Ruimtelijke ordening	407,0	407,2	133,6	132,6	-273,4	-274,6
Woningexploitatie, woningbouw	1 185,4	1 025,2	1 148,2	987,2	-37,2	-38,0
Stads- en dorpsvernieuwing	692,9	710,5	623,6	648,5	-69,3	-62,0
Overige volkshuisvesting	927,1	1 062,9	761,9	921,7	-165,3	-141,2
Bouwgrondexploitatie	4 456,3	4 771,9	4 631,6	4 937,6	175,3	165,8
<b>Financiering en algemene dekkingsmiddelen</b>	4 929,5	6 146,9	17 394,6	19 286,6	12 465,1	13 139,7
w.v.						
Reserves, voorzieningen	0,0				0,0	
Geldeningen	777,1	875,5	902,3	982,8	125,2	107,4
Vrijgekomen middelen (vervallen 95)		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Beleggingen	192,1	871,8	635,0	1 434,5	442,9	562,8
Belastingen	402,3	442,1	2 612,2	2 795,2	2 209,9	2 353,1
Algemene uitkeringen	158,0	166,4	10 600,3	11 621,6	10 442,3	11 455,3
Algemene baten en lasten	1 093,0	1 032,7	973,1	901,7	-120,0	-131,0
Saldo van kostenplaatsen	1 054,0	1 258,9	870,1	996,1	-183,9	-262,7
Saldo van de rekening van baten en lasten	1 253,0	1 499,7	801,6	554,6	-451,4	-945,1
<b>Totaal generaal</b>	41 051,6	44 349,5	41 051,6	44 349,5	0,0	0,0



# Naar kwartaalrekeningen van de overheid

Linda van Dorrestein-Overwater en Barteld Braaksma

*Met de totstandkoming van de Economische en Monetaire Unie is de behoefte aan statistische informatie sterk toegenomen. De sectorrekeningen op kwartaalbasis maken daarvan deel uit. De eisen waaraan deze rekeningen moeten voldoen, zijn vastgelegd in het Europees Systeem van Rekeningen uit 1995 (ESR95). Volgens een Europese verordening die medio 2002 van kracht is geworden, moeten op kwartaalbasis cijfers over de standen en stromen van vorderingen en schulden van de overheid worden samengesteld. Cijfers over de schuldpositie van het Rijk en hun ontwikkelingen vormen hiervan een onderdeel. In dit artikel worden deze cijfers gepresenteerd. De relatie met de voorgaande publicatiereeks over de schuldpositie van het Rijk wordt eveneens besproken.*

## Achtergrond

Met de totstandkoming van de Economische en Monetaire Unie (EMU) is het aantal beleidsterreinen van de Europese Unie (EU) sterk uitgebreid. Voor een adequate uitvoering van dit beleid is het echter noodzakelijk dat er meer, nauwkeuriger en sneller statistische informatie van de lidstaten beschikbaar komt. De EU heeft daartoe een aanzienlijk eisenpakket samengesteld. Ook de Europese Centrale Bank (ECB) heeft aanvullende eisen geformuleerd voor de statistische informatievoorziening, nodig voor het uitvoeren van zijn taken.

Eén van de belangrijke beleidsterreinen van de EU heeft betrekking op de overheidsfinanciën. In het Verdrag van Maastricht (1991) zijn voor de toetreding tot de EMU voorwaarden gesteld op het gebied van het tekort en de schuld van de overheid. Deze voorwaarden zijn verder aangescherpt in het Stabiliteitspact, dat in 1997 in Amsterdam is ondertekend. Dit pact schrijft een verdere reductie van het overheidstekort voor naar een niveau van rond de nul procent. Voor de toetsing van lidstaten aan de eisen van het Stabiliteitspact is het noodzakelijk dat voldoende statistische informatie tijdig beschikbaar komt.

## De ontwikkeling van kwartaalsectorrekeningen

Eén van de hierboven genoemde eisen met betrekking tot de uitbreiding van de statistische informatievoorziening geldt voor het opzetten van een beperkt stelsel van sectorrekeningen op kwartaalbasis. Deze kwartaalsectorrekeningen zijn onlosmakelijk verbonden met het systeem van Nationale rekeningen op jaarbasis. Ze zijn vooral van groot belang voor de analyse van het lopende jaar en de eerste ramingen van het voorgaande jaar.

Bij het opstellen van regelgeving op het gebied van de kwartaalsectorrekeningen ging de aandacht in eerste instantie uit naar de sector Overheid. Inmiddels zijn er drie Europese verordeningen in werking die betrekking hebben op deze sector. Zo is er sinds medio 2000 een verordening van kracht op het gebied van belastingen, sociale premies en sociale uitkeringen<sup>1)</sup>. Medio 2002 zijn er twee nieuwe verordeningen ingegaan. De eerste heeft betrekking op de niet-financiële overheidsuitgaven en -inkomsten, de tweede op de financiële balansen en transacties van de overheid. Voor al deze verordeningen moeten de cijfers binnen drie maanden na afloop van het verslagkwartaal beschikbaar komen. Bovendien dienen ze zoveel mogelijk gebaseerd zijn op directe waarneming.

In Europees verband wordt nu gewerkt aan het opstellen van regelgeving betreffende kwartaalrekeningen voor de overige sectoren van de economie. Er wordt verwacht dat deze regelgeving binnen enige jaren daadwerkelijk tot stand komt.

## Het Europees Systeem van Rekeningen 1995

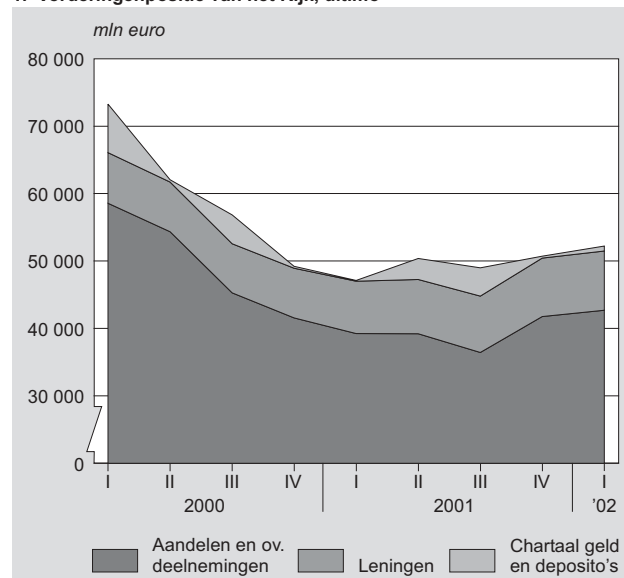
De samenstelling van de kwartaalsectorrekeningen moet plaatsvinden volgens internationaal geharmoniseerde richtlijnen, die zijn vastgelegd in het Europees Systeem van Rekeningen van 1995 (ESR95).

Het ESR95 is een nadere uitwerking van het System of National Accounts 1993 van de Verenigde Naties. Het geeft richtlijnen die leiden tot een samenhangende beschrijving van de economie. Zo bevat het voorschriften voor onder meer de afbakening van sectoren en de indeling van de verschillende transactiecategorieën. Ook zijn er methodologische aspecten rondom bijvoorbeeld het moment van registratie van transacties en de waardering van vorderingen en schulden uitgewerkt. De onderlinge vergelijkbaarheid van de Nationale rekeningen van de verschillende lidstaten van de EU wordt hierdoor sterk bevorderd. Het ESR95 heeft in de EU kracht van wet door een verordening die is goedgekeurd in 1996.

De Overheid is één van de sectoren die door het ESR95 onderscheiden worden. Deze sector bevat naast de institutionele overheidsinstellingen als Rijk, provincies en gemeenten nog een groot aantal andere instellingen. Voor de indeling naar sector zijn zeggenschap en financiering belangrijke criteria. Het ESR95 rekent dan ook instellingen waarvoor de overheid in overwegende mate het beleid bepaalt, en die de overheid grotendeels financiert, tot de sector Overheid.

Dit artikel beschrijft de financiële positie van de Rijksoverheid. De Rijksoverheid maakt deel uit van, maar valt niet samen met, de ESR95-subsector Centrale overheid. Zo bevat deze subsector naast het Rijk bijvoorbeeld de Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden (NIO), Railinfrabeheer BV en de universiteiten. De hier gegeven beschrijving van het Rijk maakt aansluiting mogelijk met cijfers uit de Staatsbalans, die vanaf 2001 de voorschriften van het ESR95 volgt.

## 1. Vorderingenpositie van het Rijk, ultimo



## Resultaten

Hieronder volgt een korte toelichting op de verschillende rubrieken in de opstelling van Tabel 1 en Tabel 2. Tabel 1 geeft cijfers over balansstanden, die conform ESR95 gewaardeerd zijn tegen marktwaarde. Tabel 2 geeft het saldo van de financiële transacties per kwartaal. Een gevolg van het gebruikte waarderingsvoorschrift is dat mutaties in opvolgende balansstanden niet noodzakelijk overeenkomen met de financiële transacties in de tussenliggende periode. Een deel van de mutaties zoals herwaarderingen als gevolg van koersfluctuaties en faillissement van tegenpartijen, valt te verklaren door andere oorzaken.

### Chartaal geld en deposito's

De rubriek Chartaal geld en deposito's als vordering betreft hoofdzakelijk kasgelden en rekening-courant verhoudingen. Als schuld gaat het om de door het Rijk in omloop gebrachte munten die gelden als wettig betaalmiddel: tot eind 2001 zijn dat guldenmunten, vanaf 2002 euromunten. Opvallend is de sterke daling van de hoeveelheid munten in omloop rond de introductie van de euro. Na jarenlang zeer stabiel te zijn op een niveau tussen 1,2 en 1,3 miljard euro slonk de uitstaande hoeveelheid muntgeld eind december 2001 tot juist boven de een miljard euro. Deze daling was feitelijk al ingezet in het derde kwartaal van 2001 en hing samen met het inleveren van guldenmunten bij de banken, vooruitlopend op de overgang naar de euro. Eind maart 2002 waren euromunten in omloop gebracht voor een totaal bedrag van ruim een half miljard euro. Overigens waren toen nog steeds meer guldenmunten dan euromunten in omloop. Guldenmunten met een tegenwaarde van 593 miljoen euro waren nog in omloop, maar omdat ze intussen de status van wettig betaalmiddel verloren hebben, zijn ze niet meer in dit overzicht opgenomen.

### Effecten met uitzondering van aandelen

De rubriek Effecten met uitzondering van aandelen is onderverdeeld in drie posten. Twee posten, kortlopende en langlopende effecten, komen bij het Rijk uitsluitend als schuld voor. Deze hebben betrekking op respectievelijk schatkistpapier<sup>2)</sup> en staatsobligaties. Het Rijk gebruikt deze instrumenten om de financieringsbehoefte op korte, respectievelijk lange termijn af te dekken op de openbare markt. De derde post, financiële derivaten, heeft betrekking op renteswaps. De Staat begon in 2001 dit instrument

te gebruiken om het risicoprofiel van de langlopende staatsschuld in de gewenste richting bij te stellen. De post kortlopende effecten laat een karakteristiek patroon zien. Zo nam het uitstaande schatkistpapier in het eerste kwartaal van 2002 toe met 11,1 miljard euro na een relatief lage stand van 5,7 miljard euro in het daaraan voorafgaande kwartaal. Deze stijging werd voor een groot deel gecompenseerd door een daling bij de uitstaande obligaties met 11,3 miljard euro. Van deze daling komt 8,4 miljard miljoen euro voor rekening van transacties in obligaties. Het resterende bedrag van 2,9 miljard euro valt toe te rekenen aan een daling van de marktwaarde van obligaties als gevolg van een stijging van de lange-termijn rente.

### Leningen

De rubriek Leningen maakt onderscheid tussen kortlopende en langlopende leningen. Evenals bij de effecten stelt het ESR95 hier de grens tussen kortlopend en langlopend op een oorspronkelijke looptijd van een jaar. De post langlopende leningen aan de vorderingzijde omvat onder meer studieleningen. Aan de schuldzijde gaat het met name om onderhandse leningen, waarvan de Staat in het verleden op grote schaal gebruik heeft gemaakt om in zijn financieringsbehoefte te voorzien. Deze posities worden afgebouwd en omgezet in openbare staatsleningen in de vorm van obligaties. Als gevolg hiervan neemt de schuldpositie in langlopende leningen voortdurend af. De schuld aan kortlopende leningen geeft een tegengestelde ontwikkeling te zien. Een groot deel van deze post bestaat uit rekening-courant verhoudingen met overheidsorganen, waarvan een groeiend aantal verplicht is om zijn tegoeden in de staatskas aan te houden, het zogenaamde 'bankieren bij het rijk'.

### Aandelen en overige deelnemingen

De rubriek Aandelen en overige deelnemingen komt uitsluitend als vordering voor. Het belang van de Staat in beursgenoteerde aandelen is apart weergegeven. In het verloop van de waarde van de beursgenoteerde aandelen weerspiegelt zich duidelijk de koersontwikkeling van de afgelopen jaren. Vooral de ontwikkeling van het staatsbelang in KPN is van grote invloed. De waardeontwikkeling van de staatsdeelnemingen in niet-beursgenoteerde ondernemingen geeft een veel rustiger verloop te zien.

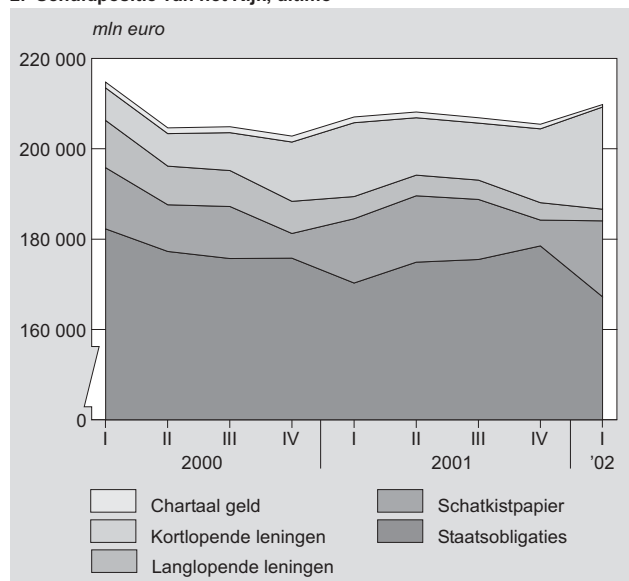
### Totalen

De vorderingen als geheel worden gedomineerd door de rubriek aandelen en overige deelnemingen, waarbij vooral de beursgenoteerde aandelen een grote rol spelen bij de waardeontwikkeling van het totaal. De staatsobligaties vormen het belangrijkste onderdeel van de totale schuld. Voor een volledige financieel overzicht in ESR95-termen moet overigens de rubriek handelskredieten en transitorische posten nog worden toegevoegd. De informatie voor deze rubriek is echter nog niet volledig. Een belangrijke component van de transitorische posten aan de schuldzijde is de opgelopen renteverplichtingen. Het ESR95 hanteert voor transacties het zogenaamde aangroei- of accrual-principe, waarbij de rente die al wel verschuldigd is, maar nog niet uitgekeerd, als transitorische post geboekt wordt. Voor het eerste kwartaal van 2002 bedroeg de opgelopen renteschuld op schatkistpapier, staatsobligaties en onderhandse leningen tezamen ruim 4,4 miljard euro.

### Herkomst van de cijfers

De hier gepresenteerde cijfers zijn hoofdzakelijk gebaseerd op gegevens van het Agentschap voor de Nationale Schuld, het

## 2. Schuldpositie van het Rijk, ultimo



Ministerie van Financiën en De Nederlandsche Bank. Het CBS heeft een aantal aanvullende berekeningen verzorgd.

### Verschillen tussen oude en nieuwe cijfers

Tot voor kort publiceerde het CBS kwartaalcijfers over de schuldpositie van het Rijk in een andere opstelling, volgens indelingen en begrippen van de Rijksoverheid zelf. In de hierboven gegeven cijfers kunnen de 'oude' cijfers niet zonder meer worden teruggevonden. Hieronder volgen de voornaamste verschillen met de voorgaande artikelenreeks.

De nieuwe publicatie beschrijft de financiële positie van het Rijk in termen van de ESR95-categorieën. Deze indeling is gedetailleerder en vollediger dan de indeling die voorheen gebruikt is. Zo ontbrak in de oude presentatie bijvoorbeeld het aandelenbezit van het Rijk. Bovendien geeft het CBS nu bij alle standcijfers ook de overeenkomstige financiële transacties. De voorgaande publicatiereeks bevatte twee vaste tabellen, zie de tabellen 3 en 4 hieronder. De eerste tabel bestond uit gegevens over de uitstaande gevestigde schuld per kwartaal, maar dan zonder detaillering naar onderhandse en openbare leningen. De tweede tabel toonde

cijfers over de vlottende schuld, waarbij naast het saldo de onderliggende totalen van kortlopende vorderingen en schulden werden gegeven. Als onderdeel van de vlottende schuld was het uitstaande schatkistpapier opgenomen.

Een belangrijk verschil met de voorgaande publicatiereeks is bovendien de waarderingsgrondslag. Momenteel zijn de standen van schulden en vorderingen voor de verschillende variabelen, naar ESR95-voorschrift, tegen marktwaarde gewaardeerd. Verschillen in waarderingsmethode uit zich vooral bij obligaties, waarvan in het verleden de nominale waarde in de publicaties verwerkt was. In mindere mate treden er verschillen op bij de kortlopende effecten. De hier voorkomende verschillen zijn het gevolg van de behandeling van disconto dat toe te rekenen valt aan de toekomst.

### Noten in de tekst

- 1) Zie 'Eerste stap naar kwartaalrekeningen van de overheid', De Nederlandse Conjunctuur, 2000, aflevering 3, pp. 41–42.
- 2) Ook bekend onder de Engelse naam DTC's, Dutch Treasury Certificates.

**Tabel 1**  
**Stand van schulden en vorderingen van het Rijk, ultimo**

	2000				2001				2002
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.
<i>mln euro</i>									
<b>Vorderingen</b>									
Chartaal geld en deposito's	7 217	350	4 285	264	130	3 132	4 208	284	747
Financiële derivaten	–	–	–	–	–	–	44	69	55
Leningen	7 507	7 383	7 260	7 395	7 768	8 037	8 358	8 676	8 786
kortlopende leningen	514	256	0	1	53	2	2	0	16
langlopende leningen	6 993	7 127	7 260	7 394	7 715	8 035	8 356	8 676	8 770
Aandelen en overige deelnemingen	58 563	54 335	45 284	41 546	39 232	39 221	36 419	41 765	42 683
beursgenoteerde aandelen	30 382	25 720	16 167	11 021	9 016	7 326	5 023	8 788	8 831
overig	28 181	28 615	29 117	30 525	30 216	31 895	31 396	32 977	33 852
Totaal vorderingen <sup>1)</sup>	73 287	62 068	56 829	49 205	47 130	50 390	49 029	50 794	52 271
<b>Schulden</b>									
Chartaal geld	1 261	1 290	1 285	1 296	1 262	1 270	1 208	1 024	539
Effecten m.u.v. aandelen	195 813	187 614	187 230	181 242	184 505	189 604	188 797	184 224	184 076
kortlopende effecten	13 552	10 330	11 514	5 469	14 164	14 700	13 306	5 708	16 819
langlopende effecten	182 261	177 284	175 716	175 773	170 341	174 904	175 491	178 516	167 231
financiële derivaten	–	–	–	–	–	–	–	–	26
Leningen	17 674	15 730	16 354	20 267	21 269	17 253	16 870	20 199	25 200
kortlopende leningen	7 222	7 176	8 411	13 143	16 327	12 708	12 585	16 348	22 623
langlopende leningen	10 452	8 554	7 943	7 124	4 942	4 545	4 285	3 851	2 577
Totaal schulden <sup>1)</sup>	214 748	204 634	204 869	202 805	207 036	208 127	206 875	205 447	209 815

<sup>1)</sup> Exclusief handelskredieten en transitorische posten.

Bron: CBS.

**Tabel 2**  
**Financiële transacties van het Rijk**

	2000				2001				2002
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.
<i>mln euro</i>									
<b>Vorderingen</b>									
Chartaal geld en deposito's	3 569	-6 867	3 935	-4 021	-134	3 002	1 076	-3 924	463
Financiële derivaten	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Leningen	-481	-171	-175	-2	424	204	271	400	22
kortlopende leningen	-615	-258	-256	1	52	-51	0	-2	16
langlopende leningen	134	87	81	-3	372	255	271	402	6
Aandelen en overige deelnemingen	77	-260	119	113	-848	122	61	2 688	91
beursgenoteerde aandelen	0	-307	0	0	-906	0	0	1 730	-14
overig	77	47	119	113	58	122	61	958	105
Totaal vorderingen <sup>1)</sup>	3 165	-7 298	3 879	-3 910	-558	3 328	1 408	-836	576
<b>Schulden</b>									
Chartaal geld	-7	34	-4	10	-26	9	-52	-203	-424
Effecten m.u.v. aandelen	10 219	-7 170	344	-9 100	2 659	6 902	-2 983	-3 175	2 683
kortlopende effecten	8 550	-3 203	1 191	-6 008	8 695	536	-1 394	-7 598	11 111
langlopende effecten	1 669	-3 967	-847	-3 092	-6 036	6 366	-1 589	4 423	-8 428
financiële derivaten	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Leningen	620	-1 944	624	3 913	1 002	-4 016	-383	3 329	3 779
kortlopende leningen	1 858	-46	1 235	4 732	3 184	-3 619	-123	3 763	5 053
langlopende leningen	-1 238	-1 898	-611	-819	-2 182	-397	-260	-434	-1 274
Totaal schulden <sup>1)</sup>	10 832	-9 080	964	-5 177	3 635	2 895	-3 418	-49	6 038

<sup>1)</sup> Exclusief handelskredieten en transitorische posten.

Bron: CBS.

**Tabel 3**  
**Omvang van en wijzigingen in het nominale bedrag der gevestigde schuld van het Rijk**

	2000				2001				2002
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.
<i>mln euro</i>									
Stand ultimo vorige periode	184 684	185 371	179 736	178 117	174 214	166 268	172 271	170 580	174 391
Nieuw opgenomen	8 792	4 790	2 425	2 253	4 565	6 325	4 540	4 130	7 192
Afgelost <sup>1)</sup>	8 105	10 426	4 044	6 156	12 511	322	6 231	319	15 937
Totale toe- of afnemings	687	-5 635	-1 619	-3 903	-7 946	6 003	-1 691	3 811	-8 745
Stand ultimo periode	185 371	179 736	178 117	174 214	166 268	172 271	170 580	174 391	165 646

<sup>1)</sup> Exclusief aan- en verkoop van gevestigde schuld.

Bron: CBS.

**Tabel 4**  
**Kaspositie van het Rijk, ultimo**

	2000				2001				2002
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.
<i>mln euro</i>									
Kortlopende schulden	22 855	27 180	25 915	30 263	42 829	38 020	36 576	37 484	52 194
Dutch Treasury Certificates (schatkistpapier)	13 478	10 422	11 617	5 540	14 348	14 891	13 479	5 802	17 011
Andere schulden op korte termijn	9 376	16 758	14 298	24 722	28 481	23 129	23 097	31 682	35 183
Kortlopende vorderingen	7 063	10 192	13 800	4 246	7 270	12 163	16 180	4 797	12 450
Netto vlottende schuld	15 792	16 988	12 115	26 017	35 558	25 857	20 396	32 687	39 745

Bron: CBS.

# Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001

N.M. Dickens

Het jaar 2001 is getekend door terreuraanslagen en scherp dalende beurskoersen. Deze gebeurtenissen hebben hun tol geëist van de verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen. De dalende resultaten zijn daar het bewijs van. De resultaten van levensverzekerings- en schadeverzekeringsmaatschappijen zijn afgenomen met 5 en 25 procent. Pensioenfondsen lieten een vermindering van 52 procent zien.

## Afname resultaat levensverzekeringen

De voorlopige cijfers 2001 laten een daling van het resultaat na belasting zien met bijna 5 procent. Uit de cijfers blijkt dat met name aandelen en beleggingen in groepsmaatschappijen in waarde dalen. Door het slechte beursklimaat zijn deze ten opzichte van het jaar 2000 dan ook met 15 en 12 procent gedaald. Dezelfde dalende trend, maar wel in een lichte vorm is te vinden onder alle andere beleggingen behalve onroerend goed, obligaties en beleggingen voor risico van polishouders. De toename van deze laatste beleggingen zorgt ervoor dat de totale beleggingsportefeuille uiteindelijk nog met 5 procent stijgt. Een mogelijke verklaring voor de groei in de obligatieportefeuille is het geringere risico, waardoor maatschappijen ondanks lagere opbrengsten toch in obligaties blijven beleggen.

De premies die de belangrijkste inkomstenbron vormen, zijn toegenomen met 11 procent. Naast de gestegen premies hebben de lagere uitkeringen, die met 14 procent zijn gedaald, een positieve invloed op het resultaat. Een negatieve invloed op het resultaat komt voort uit lagere beleggingsopbrengsten van 13 procent en verliezen ten gevolge van de dalende beurskoersen.

## Stijging technisch resultaat schadeverzekeraars

Terwijl de schadebranche in het jaar 2000 een daling van het technisch resultaat van 39 procent liet zien, was er in 2001 een stijging van 37 procent. Deze vooruitgang is grotendeels veroorzaakt door de branche ongevallen en ziekte samen met de branche zee, transport en luchtvaart. Alle andere branches hadden een lager technisch resultaat dan in 2000. Hoewel het totale technisch resultaat stijgt, daalt het resultaat na belastingen. Voornamelijk als gevolg van lagere opbrengsten uit beleggingen, zakt dit met een kwart naar 0,6 miljard euro.

De beleggingen van schadeverzekeraars blijven nagenoeg gelijk. Aangezien schadeverzekeraars minder grote bedragen beleggen in aandelen dan levensverzekeraars hebben zij ook lagere koersverliezen. Zij beleggen minder in aandelen omdat zij op ieder moment geld moeten kunnen uitkeren. Hierdoor kunnen zij minder riskant beleggen dan levensverzekeringen. De aandelen en vorderingen uit andere leningen laten een aanzienlijke afname van respectievelijk 22 en 12 procent zien. De toename van de obligatieportefeuille zorgt ook hier voor compensatie.

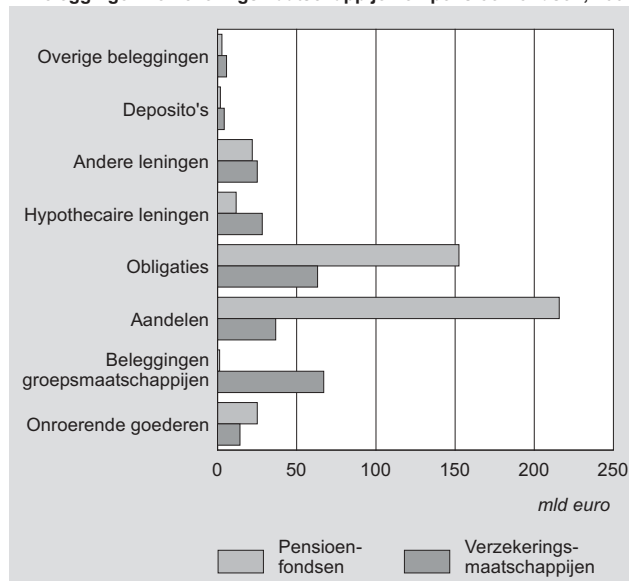
## Brancheresultaten

De branche ongevallen en ziekte bestaat uit de subbranches ziektekosten en medische varia. Het resultaat van deze branche zorgt ervoor dat het totale technisch resultaat van de schadeverzekeraars positief uitkomt. Opvallend is dat de premies en uit-

keringen van alle branches gestegen zijn, met uitzondering van de branche zee-, transport en luchtvaartverzekering.

Er is sprake van positieve resultaten bij alle branches behalve bij de branche motorrijtuigen. De oorzaak hiervan heeft te maken met de verhoging van de BTW op auto's van 17,5 procent naar 19 procent. Hierdoor worden de motorrijtuigen duurder en de schade-uitkeringen navenant hoger. Nog een reden is de verhoging van de tarieven van schadeherstelbedrijven in 2001, waardoor de schade-uitkeringen hoger worden.

## 1. Beleggingen verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen, 2001



## Beleggingen van pensioenfondsen gedaald

De totale waarde van de beleggingsportefeuille is in 2001 afgenomen met 12 procent. Alle categorieën beleggingen van de pensioenfondsen zijn gedaald, behalve onroerende goederen en inventaris. Vanwege de negatieve koersontwikkeling op de aandelenmarkt is de aandelenportefeuille van de pensioenfondsen ook afgenomen met een klein percentage van 0,3. Dat de verliezen zo klein zijn hebben de pensioenfondsen te danken aan forse aankopen. Om hogere opbrengsten (in de toekomst) te genereren, zijn pensioenfondsen meer in aandelen gaan beleggen. Hierdoor lopen ze wel grotere risico's van koersverliezen. Tegenover de afname van de beleggingen staat een toename van de verplichtingen met als gevolg dat de dekkingsgraad is afgenomen. Het verder vergroten van de aandelenportefeuille kan dit effect nog versterken als de koersen blijven dalen.

## Wederom negatief resultaat pensioenfondsen

Na een negatief saldo in het voorgaande jaar, volgt in 2001 opnieuw een verlies van 20,5 miljard euro. De ontvangen premies van alle pensioenfondsen zijn gezakt van 9,5 miljard naar 8 miljard euro. Tegenover deze daling aan de batenkant met 16 procent staat een daling van de uitkeringen met 30 procent. Daarnaast zorgen de beleggingsopbrengsten voor een fors laag resultaat.



De totale beleggingsopbrengsten van pensioenfondsen worden verdeeld in directe en indirecte beleggingsopbrengsten. De directe opbrengsten zoals rente, dividend en huuropbrengsten zijn bijna de helft lager dan in het jaar 2000. De indirecte beleggingsopbrengsten bestaande uit de koersverschillen of anders gezegd de herwaarderings, zorgen voor een groot verlies. Dit is terug te vinden in de waardedalingen van de totale beleggingen van de pensioenfondsen.

Het kan zijn dat pensioenfondsen maatregelen moeten nemen om verdere verzwakking tegen te gaan. Dat kan gebeuren door het bijstellen van het beleid van de fondsen op drie fronten. Ten eerste hogere pensioenpremies. Ten tweede het inperken van de indexering van de uitkeringen, met andere woorden de uitkeringen niet volledig aanpassen aan de prijsstijgingen. Ten derde het aanpassen van het beleggingsbeleid bijvoorbeeld door minder in aandelen te investeren of door meer te investeren in derivaten. Op deze manier kunnen de fondsen hun beleggingsrisico's verminderen.

### Vergelijking van bedrijfstak-, ondernemings- en overige pensioenfondsen

Bedrijfstakpensioenfondsen zijn fondsen die werkzaam zijn in een bepaalde bedrijfstak. In Nederland zijn er in totaal 100 van dit type fondsen. De ondernemingspensioenfondsen zijn pensioenfondsen verbonden aan een bepaalde onderneming en bestaan uit 850 fondsen. De overige pensioenfondsen tenslotte tellen in totaal 16 fondsen. Onder overige pensioenfondsen vallen de beroeps-pensioenfondsen voor bepaalde vrije beroepen.

Hoewel de bedrijfstakpensioenfondsen geringer in aantal zijn, hebben ze wel de grootste omvang. Zij maken 67 procent uit van de totale beleggingsportefeuille, terwijl dat voor de ondernemings-pensioenfondsen slechts 29 procent is. Omdat de bedrijfstak-pensioenfondsen het grootst zijn, zorgen zij ook voor het grootste

verlies op de indirecte beleggingsopbrengsten en het resultaat. Zij dragen dan ook 78 procent van het negatieve resultaat.

### Vergelijking pensioenfondsen met verzekeringsmaatschappijen

Verzekeringsmaatschappijen beleggen anders dan pensioenfondsen. Procentueel gezien beleggen de verzekeringsmaatschappijen veel meer in de vastrentende waarden zoals obligaties, hypothecaire leningen en andere leningen. De reden dat verzekeringsmaatschappijen meer beleggen in deze vastrentende waarde is omdat deze minder riskant zijn en verzekeringsmaatschappijen veelal in euro's luidende verplichtingen hebben en met een kortere tijdshorizon werken. Pensioenfondsen werken met een lange tijdshorizon en kunnen daardoor meer risicovol beleggen. De pensioenfondsen investeren met name in de aandelen, obligaties en onroerende zaken. De helft van hun vermogen stoppen ze in aandelen.

### Technische toelichting

De voorlopige cijfers 2001 zijn bepaald met behulp van een steekproef, waarin de belangrijkste en grootste berichtgevers zijn opgenomen. De steekproef van de verzekeringsmaatschappijen bestaat in totaal uit 33 berichtgevers; 21 daarvan behoren tot de levensverzekeringen en 12 berichtgevers vallen onder schadeverzekeraars. Bij pensioenfondsen telt de totale steekproef 83 berichtgevers. Het merendeel van deze steekproef valt onder de ondernemingspensioenfondsen met 55 berichtgevers, gevolgd door de bedrijfspensioenfondsen met 22 en tenslotte door 6 berichtgevers voor de overige pensioenfondsen. De resultaten uit de steekproef zijn opgehoogd naar de totale populatie. De definitieve cijfers voor het jaar 2001 zullen eind 2002 verschijnen.

Tabel 1  
Balans van de levensverzekeraars

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Activa</b>				<b>Passiva</b>			
Immateriële activa	0,0	0,0	0,0	Gestort en opgevraagd kapitaal	0,6	0,6	0,6
Terreinen en gebouwen	10,4	12,4	13,7	Agio	1,5	1,6	1,4
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	6,7	5,6	4,9	Herwaarderingsreserve	23,3	18,5	13,7
Aandelen, deelnemingsbewijzen en andere niet vastrentende waardepapieren	38,7	35,8	30,3	Wettelijke en statutaire reserves	0,1	0,1	0,1
Obligaties en andere vastrentende waardepapieren	40,8	43,5	47,0	Overige reserves	8,3	7,8	8,1
Belangen in beleggingspools	0,6	0,6	0,5	Onverdeelde winst	0,6	0,8	0,8
Vorderingen uit hypothecaire leningen	26,4	28,2	27,8	Achtergestelde schulden	0,3	0,3	0,2
Vorderingen uit andere leningen	27,2	25,2	23,0	TV voor niet verdiende premies en lopende risico's, netto	0,0	0,0	0,1
Deposito's bij kredietinstellingen	3,3	3,7	3,6	TV voor levensverzekering, netto	111,3	116,8	121,7
Andere financiële beleggingen	4,6	5,0	4,8	TV voor te betalen schaden/uitkeringen, netto	0,0	0,0	0,0
Depots bij verzekeraars	0,3	0,3	0,3	TV voor winstdeling en kortingen, netto	1,5	1,6	1,5
Beleggingen voor risico van polishouders en spaarkasbeleggingen	59,2	65,5	80,5	Overige technische voorziening, netto	1,0	1,4	1,1
Vorderingen	4,5	8,7	8,6	TV voor verzekeringen waarbij polishouders het beleggingsrisico dragen, netto	53,7	60,1	76,2
Overige activa	1,3	2,5	3,4	Voorzieningen	2,2	2,8	2,5
Overlopende activa	4,3	4,3	4,6	Depots van herverzekeraars	3,6	3,8	3,7
				Schulden	16,6	21,0	17,4
				Overlopende passiva	3,4	4,0	4,1
Totaal	228,2	241,3	253,1	Totaal	228,2	241,3	253,1

TV= technische voorziening.

**Tabel 2**  
**Resultatenrekening van de levensverzekeraars**

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Lasten</b>				<b>Baten</b>			
Technische rekening				Technische rekening			
Uitkeringen e.r.	10,3	14,1	12,2	Verdiende premies e.r.	19,7	22,4	25,0
Wijziging overige technische voorzieningen e.r.	16,3	11,1	14,5	Opbrengsten uit beleggingen	15,0	13,3	11,6
Winstdeling en kortingen	5,4	2,7	1,1	Niet gerealiseerde winst op beleggingen	0,0	0,0	0,0
Bedrijfskosten	2,7	2,9	3,1	Geboekt t.l.v. reserve	12,5	1,1	-0,4
Beleggingslasten	0,8	1,0	1,3	Overige technische baten e.r.	1,3	0,0	1,9
Niet gerealiseerd verlies op beleggingen	1,3	0,5	1,2		1,6	0,5	0,6
Geboekt t.g.v. reserve	10,0	0,7	0,8				
Overige technische lasten e.r.	0,2	0,7	1,5				
Aan niet-technische rekening toegerekende opbrengst uit beleggingen	1,5	1,9	1,4				
Resultaat technische rekening	1,5	1,7	2,3				
Niet-technische rekening				Niet-technische rekening			
Andere lasten	0,1	0,1	0,1	Resultaat technische rekening	1,5	1,7	2,3
Aandeel van derden in resultaten van geconsolideerde deelnemingen	0,1	0,1	0,1	Toegerekende opbrengst uit beleggingen overboekt van technische rekening	1,5	1,9	1,4
Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	0,6	0,7	0,3	Andere baten	0,0	0,1	0,1
Buitengewone lasten	0,0	0,0	0,0	Buitengewone baten	0,0	0,0	0,0
Belastingen buitengewoon resultaat	0,0	0,0	0,0				
Resultaat na belastingen	2,4	2,7	2,6				
Totaal	53,2	40,9	42,5	Totaal	53,2	40,9	42,5

E.r. = eigen rekening.

**Tabel 3**  
**Balans van de schadeverzekeraars**

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Activa</b>				<b>Passiva</b>			
Immateriële activa	0,0	0,0	0,0	Gestort en opgevraagd kapitaal	1,1	0,9	1,2
Terreinen en gebouwen	0,4	0,4	0,4	Agio	1,2	1,4	1,3
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	1,9	1,8	1,8	Herwaarderingsreserve	4,4	3,4	2,8
Aandelen, deelnemingsbewijzen en andere niet vastrentende waardepapieren	7,7	8,0	6,3	Wettelijke en statutaire reserves	1,0	1,1	1,0
Obligaties en andere vastrentende waardepapieren	12,9	14,7	16,1	Overige reserves	3,2	3,3	3,3
Vorderingen uit hypothecaire leningen	0,4	0,4	0,4	Onverdeelde winst	0,2	0,3	0,2
Vorderingen uit andere leningen	2,5	2,2	1,9				
Deposito's bij kredietinstellingen	0,7	0,5	0,6	Achtergestelde schulden	0,3	0,3	0,3
Andere financiële beleggingen	0,6	0,6	0,7	TV voor niet verdiende premies en lopende risico's, netto	0,0	0,0	0,0
Depots bij verzekeraars	0,1	0,1	0,1	TV voor te betalen schaden/ uitkeringen, netto	3,4	3,7	3,8
Vorderingen	3,2	4,0	5,2	Overige technische voorzieningen	0,0	0,0	0,0
Overige activa	1,0	1,1	1,2		12,9	15,0	16,7
Overlopende activa	1,3	1,4	1,3		0,5	0,4	0,4
				Voorzieningen	0,8	0,9	0,8
				Depots van herverzekeraars	0,1	0,1	0,1
				Schulden	3,2	3,8	3,7
				Overlopende passiva	0,5	0,7	0,4
Totaal	32,7	35,3	36,0	Totaal	32,7	35,3	36,0

TV= technische voorziening.

**Tabel 4**  
**Verkorte verlies- en winstrekening van de schadeverzekeraars**

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Lasten</b>				<b>Baten</b>			
				Technisch resultaat	0,3	0,2	0,3
				w.v.			
				ongevallen en ziekte	0,1	0,0	0,2
				motorrijtuigverzekering	0,0	0,0	0,0
				zee, transport en luchtvaart	0,0	0,0	0,0
				brand en andere schade aan goederen	0,2	0,1	0,0
				overige branches	0,1	0,1	0,1
Niet-technische rekening				Niet technische rekening			
w.v.				Toegerekende opbrengst beleggingen overgeboekt van technische rekening (+/-)	0,1	0,1	0,1
Beleggingslasten	0,1	0,1	0,4				
Niet gerealiseerd verlies op beleggingen	1,2	0,4	0,1				
Geboekt t.g.v. reserve	1,1	0,4	0,3				
Andere lasten	0,2	0,1	0,1	Opbrengst uit beleggingen	1,4	1,6	1,0
Aandeel van derden in resultaat van geconsolideerde deelnemingen	0,0	0,0	0,0	Niet gerealiseerde winst op beleggingen	1,1	0,4	0,5
Toegerekende opbrengst beleggingen overgeboekt aan technische rekening (-/.)	0,8	0,8	0,7	Geboekt t.l.v. reserve	1,2	0,4	0,2
Belastingen resultaat	0,2	0,3	0,3	Andere baten	0,1	0,2	0,2
Buitengewone lasten	0,0	0,0	0,0	Buitengewone baten	0,0	0,1	0,1
Belasting buitengewoon resultaat	0,0	0,0	0,0				
Resultaat na belastingen	0,7	0,7	0,6				
<b>Totaal</b>	<b>4,2</b>	<b>2,9</b>	<b>2,4</b>	<b>Totaal</b>	<b>4,2</b>	<b>2,9</b>	<b>2,4</b>

**Tabel 5**  
**Analyse technisch resultaat schadeverzekeraars naar branche**

	Ongevallen en ziekte		Motorrijtuigverzekering		Zee-, transport en luchtvaartverzekering		Brand en andere schade aan goederen		Overige branches		Totaal	
	2000	2001*	2000	2001*	2000	2001*	2000	2001*	2000	2001*	2000	2001
	<i>mln euro</i>											
<b>Baten</b>												
1. Geboekte premies en bijdragen e.r.	7 501	8 400	3 790	3 900	383	318	2 073	2 150	1 427	1 500	15 173	16 268
2. Toename voorziening premies e.r.	47	-450	81	-60	3	-2	28	-40	28	-40	186	-592
3. Verdienste premies e.r. (1-/-2)	7 454	7 950	3 709	3 850	380	316	2 045	2 110	1 399	1 460	14 987	15 686
4. Ontvangen bijdragen	2 209	2 576									2 209	2 576
5. Toegerekende opbrengst uit beleggingen	176	244	105	165	4	7	56	60	33	95	376	571
6. Niet gerealiseerde winst op beleggingen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Overige technische baten e.r.	67	57	5	10	5	1	5	1	41	3	123	72
8. Toegerekende opbrengst uit beleggingen overgeboekt van niet-technische rekening	351	300	247	205	22	20	70	50	126	105	816	680
<b>Lasten</b>												
9. Geboekte schaden e.r.	6 979	7 640	2 586	2 800	255	240	1 172	1 220	697	740	11 689	12 640
10. Toename voorziening schaden e.r.	1 012	890	318	240	46	-10	51	120	194	160	1 622	1 400
11. Geleden schaden e.r. (9+10)	7 990	8 530	2 904	3 040	302	230	1 224	1 340	891	900	13 311	14 040
12. Betaalde bijdragen	886	1 073									886	1 073
13. Wijziging overige technische voorziening e.r.	2	2	2	0	-2	0	-10	20	-20	7	-27	29
14. Winstdeling en kortingen	14	40	9	0	0	0	13	15	11	5	48	60
15. Bedrijfskosten	1 266	1 227	1 114	1 130	124	110	855	820	584	610	3 942	3 897
16. Beleggingslasten	25	40	10	20	0	0	3	7	2	5	41	72
17. Niet-gerealiseerd verlies op beleggingen	2	0	0	0	0	0	0		0	0	2	0
18. Overige technische lasten e.r.	20	20	14	40	-3	-6	-4	-30	-19	49	9	73
19. Aan niet-technische rekening toegerekende opbrengst uit beleggingen	38	20	35	35	2	0	17	10	12	10	104	75
20. Wijziging egalisatievoorziening	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
21. Resultaat technische rekening (=baten -/. lasten)	14	175	-23	-35	-12	10	79	39	136	76	194	265

E.r. = eigen rekening.



**Tabel 6**  
**Balansen pensioenfondsen**

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Activa</b>				<b>Passiva</b>			
<b>Bedrijfspensioenfondsen</b>				<b>Bedrijfspensioenfondsen</b>			
Onroerende goederen en inventaris	16,3	17,0	18,6	Stichtingskapitaal en reserves	78,9	67,1	44,4
Hypothecaire leningen	12,7	12,9	10,7	Voorziening pensioenverplichtingen	227,0	246,2	249,8
Aandelen	145,3	141,6	145,4	Leningen	1,1	0,6	0,0
Obligaties	80,7	96,4	99,4	Overige schulden	4,0	2,2	1,4
Leningen op schuldbekentenis	35,0	23,7	15,6				
Niet-geconsolideerde deelnemingen en overige beleggingen	8,0	9,3	2,4				
Deposito's en liquide middelen	0,7	2,9	2,9				
Premiereserve en herverzekering	7,4	8,4	0,0				
Overige vorderingen	5,0	4,0	0,6				
<b>Totaal</b>	<b>311,0</b>	<b>316,2</b>	<b>295,6</b>	<b>Totaal</b>	<b>311,0</b>	<b>316,2</b>	<b>295,6</b>
<b>Ondernemingspensioenfondsen</b>				<b>Ondernemingspensioenfondsen</b>			
Onroerende goederen en inventaris	5,4	7,0	6,4	Stichtingskapitaal en reserves	40,7	39,5	10,8
Hypothecaire leningen	0,9	1,1	1,0	Voorziening pensioenverplichtingen	96,1	116,0	113,9
Aandelen	62,0	67,2	62,5	Leningen	0,3	0,4	0,0
Obligaties	46,8	62,0	44,4	Overige schulden	4,4	6,5	1,1
Leningen op schuldbekentenis	7,2	6,4	5,1				
Niet-geconsolideerde deelnemingen en overige beleggingen	6,0	5,4	1,6				
Deposito's en liquide middelen	2,7	2,7	1,6				
Premiereserve en herverzekering	6,2	5,7	0,0				
Overige vorderingen	4,5	4,9	3,2				
<b>Totaal</b>	<b>141,6</b>	<b>162,4</b>	<b>125,8</b>	<b>Totaal</b>	<b>141,6</b>	<b>162,4</b>	<b>125,8</b>
<b>Overige pensioenfondsen</b>				<b>Overige pensioenfondsen</b>			
Onroerende goederen en inventaris	0,1	0,1	0,0	Stichtingskapitaal en reserves	7,0	5,9	2,8
Hypothecaire leningen	0,0	0,0	0,0	Voorziening pensioenverplichtingen	11,7	13,2	15,1
Aandelen	8,5	7,7	7,9	Leningen	0,0	0,0	0,0
Obligaties	7,8	9,3	8,6	Overige schulden	0,4	0,0	0,0
Leningen op schuldbekentenis	2,0	1,3	1,1				
Niet-geconsolideerde deelnemingen en overige beleggingen	0,1	0,2	0,0				
Deposito's en liquide middelen	0,1	0,1	0,1				
Premiereserve en herverzekering	0,0	0,0	0,0				
Overige vorderingen	0,4	0,4	0,3				
<b>Totaal</b>	<b>19,1</b>	<b>19,1</b>	<b>17,9</b>	<b>Totaal</b>	<b>19,1</b>	<b>19,1</b>	<b>17,9</b>
<b>Totaal pensioenfondsen</b>				<b>Totaal pensioenfondsen</b>			
Onroerende goederen en inventaris	21,8	24,2	25,0	Stichtingskapitaal en reserves	126,6	112,5	58,1
Hypothecaire leningen	13,6	13,6	11,7	Voorziening pensioenverplichtingen	334,8	375,5	378,8
Aandelen	215,7	216,5	215,8	Leningen	1,5	1,0	0,0
Obligaties	135,3	167,7	152,5	Overige schulden	8,8	8,7	2,5
Leningen op schuldbekentenis	44,2	31,4	21,8				
Niet-geconsolideerde deelnemingen en overige beleggingen	14,1	14,9	3,9				
Deposito's en liquide middelen	3,5	5,7	4,6				
Premiereserve en herverzekering	13,6	14,1	0,0				
Overige vorderingen	9,9	9,3	4,1				
<b>Totaal</b>	<b>471,7</b>	<b>497,7</b>	<b>439,5</b>	<b>Totaal</b>	<b>471,7</b>	<b>497,7</b>	<b>439,5</b>

**Tabel 7**  
**Resultatenrekening pensioenfondsen**

	1999	2000	2001*		1999	2000	2001*
	<i>mld euro</i>						
<b>Lasten</b>				<b>Baten</b>			
<b>Bedrijfspensioenfondsen</b>				<b>Bedrijfspensioenfondsen</b>			
Vermeerdering voorziening pensioenverplichtingen	21,5	15,6	13,1	Premies e.r.	6,5	7,4	5,6
Uitkeringen en afkopen e.r.	7,3	7,8	6,2	Interest	11,4	13,2	8,2
Onkosten	0,4	0,4	0,2	Opbrengst onroerende goederen	1,0	1,0	0,3
Andere lasten	0,5	0,3	0,1	Winsten en bijschrijvingen op beleggingen	32,6	-3,8	-11,1
Overdrachten	0,7	0,9	0,3	Andere baten	0,4	0,4	0,0
Geboekt t.g.v. reserves (saldo)	22,5	-5,8	-16,1	Overdrachten	1,0	1,0	0,6
<b>Totaal</b>	<b>52,9</b>	<b>19,2</b>	<b>3,7</b>	<b>Totaal</b>	<b>52,9</b>	<b>19,2</b>	<b>3,7</b>
<b>Ondernemingspensioenfondsen</b>				<b>Ondernemingspensioenfondsen</b>			
Vermeerdering voorziening pensioenverplichtingen	8,0	6,1	0,2	Premies e.r.	1,8	2,1	2,1
Uitkeringen en afkopen e.r.	3,2	4,0	1,9	Interest	4,4	4,8	1,3
Onkosten	0,2	0,2	0,1	Opbrengst onroerende goederen	0,4	0,6	0,3
Andere lasten	1,2	1,1	-0,2	Winsten en bijschrijvingen op beleggingen	15,0	-4,3	-3,4
Overdrachten	0,8	0,8	0,1	Andere baten	2,2	1,5	-0,7
Geboekt t.g.v. reserves (saldo)	11,3	-6,7	-2,2	Overdrachten	1,0	0,9	0,1
<b>Totaal</b>	<b>24,7</b>	<b>5,6</b>	<b>-0,2</b>	<b>Totaal</b>	<b>24,7</b>	<b>5,6</b>	<b>-0,2</b>
<b>Overige pensioenfondsen</b>				<b>Overige pensioenfondsen</b>			
Vermeerdering voorziening pensioenverplichtingen	1,0	1,6	1,3	Premies e.r.	0,0	0,0	0,3
Uitkeringen en afkopen e.r.	0,3	0,3	0,4	Interest	0,7	0,7	0,6
Onkosten	0,0	0,0	0,0	Opbrengst onroerende goederen	0,0	0,0	0,0
Andere lasten	0,1	0,0	0,0	Winsten en bijschrijvingen op beleggingen	1,5	-0,1	-1,4
Overdrachten	0,0	0,0	0,0	Andere baten	0,1	0,0	0,1
Geboekt t.g.v. reserves (saldo)	0,9	-1,0	-2,2	Overdrachten	0,0	0,3	0,0
<b>Totaal</b>	<b>2,3</b>	<b>1,0</b>	<b>-0,4</b>	<b>Totaal</b>	<b>2,3</b>	<b>1,0</b>	<b>-0,4</b>
<b>Totaal pensioenfondsen</b>				<b>Totaal pensioenfondsen</b>			
Vermeerdering voorziening pensioenverplichtingen	30,5	23,3	14,7	Premies e.r.	8,3	9,5	8,0
Uitkeringen en afkopen e.r.	10,8	12,2	8,5	Interest	16,5	18,7	10,1
Onkosten	0,6	0,7	0,2	Opbrengst onroerende goederen	1,4	1,6	0,7
Andere lasten	1,8	1,4	-0,1	Winsten en bijschrijvingen op beleggingen	49,0	-8,2	-15,8
Overdrachten	1,5	1,7	0,3	Andere baten	2,8	2,0	-0,6
Geboekt t.g.v. reserves (saldo)	34,7	-13,5	-20,5	Overdrachten	2,0	2,2	0,7
<b>Totaal</b>	<b>80,0</b>	<b>25,7</b>	<b>3,1</b>	<b>Totaal</b>	<b>80,0</b>	<b>25,7</b>	<b>3,1</b>

E.r. = eigen rekening.

**Tabel 8**  
**Aantal verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen**

	2000	2001
Totale populatie pensioenfondsen	964	966
Bedrijfspensioenfondsen	91	100
Ondernemingspensioenfondsen	858	850
Overige pensioenfondsen	15	16
Totale populatie verzekeringsmaatschappijen	367	360
Schadeverzekeraars	266	262
Levensverzekeraars	101	98

# Financiële kerncijfers

## Financiële kerncijfers

	Eenheid c.q. Basis	1985	1990	1995	1999	2000	2001	2001		
								aug.	sept.	okt.
<b>Bankwezen (ultimo)</b>										
Europese liquiditeitsmassa (M3)	<i>mld euro</i>	.	.	.	4 778,6	5 079,9	5 424,6	5 196,2	5 246,9	5 274,2
Europese geldhoeveelheid (M1)	<i>mld euro</i>	.	.	.	1 955,1	2 074,3	2 203,5	2 065,9	2 123,9	2 110,8
Balanstotaal Europese MFI's	<i>mld euro</i>	.	.	.	15 546,1	16 711,4	18 249,7	17 635,9	17 873,4	17 983,2
Balanstotaal Nederlandse MFI's	<i>mld euro</i>	.	.	.	940,2	1 148,2	1 262,7	1 225,3	1 249,5	1 234,7
<b>Sparen en lenen</b>										
Besparingen bij spaarinstellingen	<i>mld euro</i>	.	.	6,4	8,4	3,9	18,6	1,0	1,3	0,8
Spaartegoed (ultimo)	<i>mld euro</i>	65,0	81,0	104,8	130,3	134,2	152,9	148,6	149,9	150,7
Verstrekt consumptief krediet	<i>mld euro</i>	3,3	4,9	6,4	10,0	10,6	9,7	0,9	0,8	0,9
Uitstaand consumptief krediet (ultimo)	<i>mld euro</i>	5,1	5,5	10,1	13,9	15,2	16,0	15,9	15,9	16,0
Nieuw ingeschreven hypotheeklen op:										
woonhuizen en combinaties woonhuis/bedrijfspand	<i>mld euro</i>	12,1	16,0	31,0	90,6	82,2	86,7	7,4	6,5	7,4
w.o. woonhuizen	<i>mld euro</i>	.	.	27,6	84,2	76,1	79,7	6,7	6,0	6,9
bedrijfspanden en overige onroerende goederen	<i>mld euro</i>	4,9	12,0	16,2	27,7	24,5	35,1	2,4	1,8	3,0
<b>Geldmarkt</b>										
Reporente ECB (ultimo)	%	.	.	.	2,70	4,75	3,25	4,50	3,75	3,75
Daggeldrente	%	6,30	9,23	4,23	2,74	4,12	4,38	4,49	3,99	3,97
Eenmaands Euribor-tarief	%	6,35	8,51	4,33	2,86	4,24	4,26	4,46	4,05	3,72
Goudprijs (gemiddeld)	<i>euro/gram</i>	15,5	10,3	9,1	8,6	9,9	9,9	9,9	10,3	10,3
Wisselkoersen (gemiddeld)										
Amerikaanse Dollar	<i>per 1 euro</i>	0,7	1,2	1,4	1,1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Engelse Pond	<i>per 1 euro</i>	0,5	0,7	0,9	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Japanees Yen	<i>per 1 euro</i>	158,2	174,9	128,6	120,4	99,3	108,7	109,3	108,2	109,9
<b>Kapitaalmarkt</b>										
Gemiddeld effectief rendement op staatsleningen										
kort (3–5 jaar)	%	7,12	9,04	6,00	3,91	5,12	4,44	4,44	4,22	4,03
middellang (5–8 jaar)	%	7,32	8,99	6,50	4,34	5,30	4,70	4,72	4,62	4,41
lang (9–10 jaar)	%	7,34	8,93	7,20	4,63	5,41	4,94	4,97	4,97	4,76
<b>Amsterdamse Effectenbeurs</b>										
CBS-koersindex (ultimo)										
aandelen	<i>1983=100</i>	155,4	168,3	321,5	933,1	897,0	708,0	746,3	646,1	654,9
obligaties (5–8 jaar)	<i>1983=100</i>	108,7	98,4	118,9	121,0	123,1	124,2	124,7	125,2	127,6
CBS-herbeleggingsindex (ultimo)										
aandelen	<i>1983=100</i>	170,5	229,6	530,9	1 724,7	1 688,0	1 363,6	1 436,5	1 243,4	1 260,6
obligaties (algemeen)	<i>1983=100</i>	124,1	161,1	267,3	334,2	356,2	377,6	371,8	373,4	380,8
<b>Verzekeraars</b>										
Binnenlandse productie van individuele levensverzekeringen (premies)										
	<i>mld euro</i>	.	.	3,7	6,1	7,1	6,9	0,5	0,4	0,4
<b>Prijsindexcijfers</b>										
Producentenprijzen										
Herbouwkosten van woningen	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	102,2	114,1	115,7	115,1	115,6	113,3
Woninginboedels	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	108,0	111,8	112,0	121,0	121,0	121,0
	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	102,6	104,1	108,9	107,8	110,4	110,7
Consumentenprijzen										
alle huishoudens	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	108,6	111,4	116,4	116,8	117,9	117,8
werknemersgezinnen laag inkomen	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	108,4	111,1	116,2	116,5	117,6	117,6
werknemersgezinnen hoog inkomen	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	107,7	110,5	115,4	115,5	116,8	116,8
Consumentenprijzen– afgeleid										
alle huishoudens	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	106,9	109,2	113,1	113,4	114,5	114,5
werknemersgezinnen laag inkomen	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	106,7	108,9	112,8	113,2	114,2	114,2
werknemersgezinnen hoog inkomen	<i>1995=100</i>	.	.	100,0	106,3	108,9	112,6	112,8	114,1	114,0
<b>Internationale handel</b>										
Invoer	<i>mld euro</i>	98,0	104,2	129,4	178,7	216,1	218,3	17,0	17,4	18,4
Uitvoer	<i>mld euro</i>	102,6	108,5	143,5	188,6	231,9	241,3	18,5	19,7	20,7
Handelsoverschot	<i>mld euro</i>	4,5	4,3	14,1	9,9	15,8	23,0	1,4	2,3	2,3
Invoerprizen	<i>1990=100</i>	122,6	100,0	92,0	93,4	107,2	108,9	108,9	106,7	102,7
Uitvoerprizen	<i>1990=100</i>	122,7	100,0	94,9	93,6	106,4	106,4	112,6	107,8	106,0
Ruilvoet	<i>1990=100</i>	100,1	100,0	103,2	100,2	99,3		103,3	101,1	103,1
<b>Overige gegevens</b>										
Consumentenvertrouwen	.	.	4,4	13,9	24,0		–5,4	–4,6	–9,5	
Economisch klimaat	.	.	6,3	5,1	24,1		–35,3	–32,8	–41,2	
Koopbereidheid	.	.	3,1	19,8	23,9		14,6	14,2	11,6	

2002										
nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
										<b>Banking</b>
5 327,9	5 425,5	5 415,0	5 417,3	5 460,2	5 500,7	5 545,0	5 558,8			Eurozone liquidity (M3)
2 143,6	2 206,8	2 167,6	2 157,4	2 171,2	2 212,4	2 225,5	2 279,8			Eurozone money (M1)
18 209,3	18 216,6	18 249,4	18 186,2	18 313,5	18 364,7	18 455,8	18 414,0			Eurozone MFI's, balance sheet total
1 282,3	1 265,9	1 298,2	1 305,7	1 308,1	1 309,1	1 339,4	1 307,7	1 312,0		Dutch MFI's, balance sheet total
										<b>Saving and borrowing</b>
0,0	2,2	1,8	0,5	0,4	0,8	2,4	1,7	1,1		Savings at saving institutions
150,7	152,9	154,6	155,2	155,6	156,4	158,7	162,8	163,9		Savings deposits
0,8	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9		Consumer credit granted
16,1	16,0	15,9	15,9	15,9	15,9	15,9	16,0	16,1		Consumer credits, outstanding amounts
8,0	10,5	5,7	6,7	8,5	7,6	8,3	7,7	9,5		Newly registered mortgages on:
7,4	9,5	5,3	6,3	7,9	7,0	7,7	7,1	8,3		residential and residential/commercial property
4,8	4,2	3,4	2,5	1,9	2,0	1,9	2,1	3,6		o.w. residential
										other real estate
										<b>Money market</b>
3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	Repo rate ECB
3,51	3,34	3,29	3,28	3,26	3,32	3,31	3,35	3,30	3,29	Call money
3,43	3,42	3,35	3,34	3,35	3,34	3,37	3,38	3,36	3,33	One-month Euribor
9,8	10,1	10,5	11,2	11,0	11,2	11,0	11,1	10,4	10,4	Gold price
0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	Exchange rates
0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	US dollar
108,7	113,4	117,1	116,4	114,7	115,8	115,8	117,7	117,1	116,3	English pound
										Japanese Yen
										<b>Capital market</b>
3,92	4,23	4,40	4,55	4,83	4,75	4,76	4,59	4,37	4,05	Average yield to maturity
4,29	4,59	4,71	4,80	5,07	5,03	5,03	4,86	4,71	4,45	short-term
4,61	4,87	4,97	5,02	5,27	5,25	5,27	5,11	4,97	4,71	medium-term
										long-term
										<b>Amsterdam Stock Exchange</b>
685,3	708,0	700,5	695,5	744,6	714,6	684,9	628,4	522,7	527,9	CBS stock price index
126,0	124,2	123,4	123,4	121,4	122,4	122,1	123,8	124,7	126,1	shares
										bonds
1 319,9	1 363,6	1 349,4	1 339,6	1 434,5	1 385,2	1 341,2	1 230,7	1 023,9	1 045,1	CBS total return index
380,4	377,6	379,1	379,9	377,0	380,9	381,7	386,6	390,9	395,7	shares
										bonds
										<b>Insurance</b>
0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6		New personal life insurance policies
										<b>Price index numbers</b>
112,4	111,5	111,9	112,1	112,4	114,9	114,3	113,9	114,6		Producer prices, industry
121,0	121,0	122,0	122,0	123,0	123,0	124,0	124,0	126,0		Costs of rebuilding of dwellings
110,8	110,5									Households effects
117,6	117,4	118,3	118,8	119,9	120,6	120,6	120,2	120,5	120,7	Consumer prices
117,4	117,1	118,0	118,5	119,6	120,2	120,2	119,9	120,1	120,3	all households
116,5	116,3	117,0	117,6	118,9	119,6	119,5	119,1	119,1	119,7	employee households low income
										employee households high income
114,2	114,0	114,9	115,4	116,5	117,1	117,1	116,7	116,9	117,2	Consumer prices derived: tax alterations eliminated
114,0	113,8	114,5	115,0	116,1	116,7	116,7	116,3	116,6	116,8	all households
113,8	113,6	114,3	114,9	116,1	116,8	116,8	116,3	116,3	116,6	employee households low income
										employee households high income
										<b>International trade</b>
18,1	16,4	16,4	16,1	18,0	17,5	17,1	16,9			Import
20,3	18,9	18,7	18,5	20,9	19,0	19,9	19,7			Export
2,2	2,5	2,3	2,4	2,9	1,4	2,9	2,7			Trade surplus
104,9	108,0	103,0	108,1	113,4						Import prices
103,7	109,1	105,8	103,8	107,6						Export prices
98,8	101,0	102,6	96,0	94,9						Terms of trade
										<b>Other data</b>
-11,5	-7,1	-1,4	-4,5	-8,6	-14,0	-16,5	-21,2	-24,3	-26,7	Consumer confidence
-45,0	-35,9	-18,5	-19,7	-24,3	-32,7	-30,8	-38,8	-43,7	-48,1	Economic environment
10,9	12,1	10,0	5,6	2,0	-1,5	-7,0	-9,5	-11,4	-12,4	P propensity to consume

# Banken

**Tabel 1.1**  
**Balans van de in Nederland gevestigde monetair financiële instellingen, exclusief De Nederlandsche Bank (ultimo)**

	Nederland					Eurozone				
	2002					2002				
	maart	april	mei	juni	juli	febr.	maart	april	mei	juni
	<i>mld gld</i>									
<b>Activa</b>										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	869,2	857,0	872,1	868,3	862,5	11 042,1	11 203,5	11 258,0	11 324,0	11 339,2
a. Monetair financiële instellingen	211,6	212,5	216,8	208,1	208,3	3 672,6	3 771,4	3 811,1	3 861,7	3 844,9
b. Overheid	46,5	33,6	38,0	38,7	32,4	821,8	827,2	807,3	803,8	803,5
c. Overige	611,0	610,9	617,3	621,5	621,7	6 547,8	6 604,9	6 639,6	6 658,5	6 690,8
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	105,7	110,4	111,0	111,9	114,1	2 485,2	2 518,2	2 523,6	2 542,0	2 540,1
a. Monetair financiële instellingen	23,5	26,2	27,2	27,7	28,0	1 030,4	1 046,0	1 054,8	1 057,5	1 059,1
b. Overheid	71,9	72,9	72,6	73,3	74,7	1 106,5	1 127,2	1 127,3	1 140,9	1 138,2
c. Overige	10,3	11,2	11,3	11,0	11,4	348,4	345,0	341,5	343,6	342,7
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	41,6	42,9	42,1	42,6	42,7	811,5	811,0	825,0	826,1	821,1
a. Monetair financiële instellingen	13,5	13,6	13,2	14,7	14,9	254,2	257,7	265,1	263,7	260,9
b. Overige	28,1	29,3	28,9	27,9	27,8	557,3	553,3	559,9	562,4	560,2
4. Geldmarktpapier	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	167,6	174,6	176,5	182,4	193,6
5. Externe activa	246,7	253,2	271,9	238,1	240,2	2 419,4	2 430,5	2 424,8	2 450,9	2 352,3
6. Vaste activa	6,3	6,3	6,2	6,2	6,2	164,6	164,5	164,2	164,4	164,8
7. Overige activa	38,6	39,3	35,9	40,6	46,3	1 095,8	1 030,8	1 011,0	984,0	1 002,8
8. Totaal activa = totaal passiva	1 308,1	1 309,1	1 339,4	1 307,7	1 312,0	18 186,2	18 333,1	18 383,2	18 473,7	18 414,0
<b>Passiva</b>										
9. Chartale geldomloop						0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Deposito's van ingezetenen van het eurogebied	666,3	671,9	693,9	691,3	693,3	9 571,2	9 696,6	9 744,1	9 812,8	9 856,5
a. Monetair financiële instellingen	211,0	214,3	225,3	229,8	234,5	3 738,4	3 846,2	3 866,6	3 915,8	3 925,3
b. Centrale overheid	1,7	1,2	2,2	3,0	1,6	103,7	101,2	106,7	108,3	115,7
c. Overige overheid en overige ingezetenen van het eurogebied	453,6	456,4	466,4	458,5	457,2	5 729,2	5 749,2	5 770,8	5 788,7	5 815,5
(1) giraal	146,3	149,8	152,9	152,3	148,7	1 829,1	1 823,5	1 852,5	1 853,1	1 901,6
(2) met vaste looptijd	155,6	150,2	154,4	151,2	151,6	2 254,6	2 270,0	2 272,7	2 282,2	2 261,0
(3) met opzegtermijn	149,3	150,1	152,8	154,6	155,4	1 420,9	1 423,0	1 414,7	1 415,5	1 422,0
(4) repo's	2,4	6,3	6,4	0,4	1,5	224,5	232,7	231,0	237,8	230,9
11. Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier						464,7	473,5	481,1	489,5	493,3
12. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	202,6	202,1	202,0	199,6	204,2	2 933,1	2 966,1	2 969,4	2 995,4	2 984,1
13. Kapitaal en reserves	60,4	60,9	63,6	63,2	62,6	1 050,6	1 057,8	1 064,3	1 071,8	1 077,5
14. Externe passiva	318,8	314,0	316,6	288,6	297,7	2 729,4	2 749,8	2 736,8	2 718,7	2 583,5
15. Overige passiva	60,1	60,2	63,3	65,0	54,2	1 437,2	1 389,3	1 387,5	1 385,6	1 419,0

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

**Tabel 1.2**  
**Monetaire balans van De Nederlandsche Bank en het Eurosystem (ultimo)**

	De Nederlandsche Bank					Eurosystem				
	2002					2002				
	maart	april	mei	juni	juli	febr.	maart	april	mei	juni
<i>mld euro</i>										
<b>Activa</b>										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	10,3	7,1	8,8	10,1	11,1	373,4	381,3	344,2	356,1	387,7
a. Monetair financiële instellingen	10,3	7,1	8,8	10,1	11,1	347,1	354,9	317,8	329,7	361,3
b. Overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,7	25,8	25,8	25,7	25,7
c. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	9,0	8,9	8,6	8,8	8,9	105,9	106,5	107,5	107,0	107,5
a. Monetair financiële instellingen	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	4,1	4,2	5,0	4,9	4,9
b. Overheid	7,8	7,7	7,4	7,7	7,7	100,6	101,0	101,4	101,0	101,6
c. Overige ingezetenen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2	1,4	1,1	1,0	1,1
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	13,7	13,8	13,5	13,3	13,3
a. Monetair financiële instellingen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7
b. Overige ingezetenen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	9,0	9,1	8,8	8,6	8,6
4. Externe activa	20,4	20,2	21,4	21,6	22,1	413,4	414,3	401,3	394,5	372,7
5. Vaste activa	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	12,0	11,9	12,0	12,0	12,0
6. Overige activa	2,0	1,9	4,7	5,5	5,4	103,6	106,4	108,3	110,2	114,2
7. Totaal activa = totaal passiva	42,2	38,7	44,2	46,6	48,0	1 022,0	1 034,3	986,9	993,1	1 007,2
<b>Passiva</b>										
8. Chartale geldomloop	13,2	11,4	14,7	14,6	15,0	308,5	309,5	311,6	319,6	329,1
9. Deposito's	13,7	0,0	0,0	0,0	0,0	349,6	355,1	323,5	326,6	354,3
a. Monetair financiële instellingen	13,7	12,0	12,1	14,4	14,8	282,7	282,4	254,8	268,4	285,2
b. Overheid	0,0	10,2	12,1	14,3	14,8	52,1	56,3	50,8	40,7	51,5
c. Overige ingezetenen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,7	16,4	17,9	17,4	17,5
10. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	0,0	12,1	12,2	14,4	14,8	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
11. Kapitaal en reserves	14,2	0,0	0,0	0,0	0,0	219,8	217,8	212,8	208,0	182,3
12. Externe passiva	1,0	14,3	13,4	13,9	13,8	33,9	36,8	32,4	31,6	31,0
13. Overige passiva	0,1	0,8	1,4	1,2	1,7	105,7	110,5	101,9	102,7	106,0

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

**Tabel 1.3**  
**Monetaire aggregaten**

	Nederland					Eurozone				
	2002					2002				
	maart	april	mei	juni	juli	febr.	maart	april	mei	juni
<i>mld euro</i>										
Chartale geldomloop	146,3	149,8	152,9	152,3	148,7	240,2	254,3	261,6	273,8	285,4
Girale deposito's	93,1	87,8	90,5	87,1	87,1	1 917,3	1 914,6	1 945,8	1 946,2	1 994,4
<b>Geldhoeveelheid (M1)</b>	149,2	150,0	152,6	154,4	155,2	2 157,5	2 168,8	2 207,5	2 220,1	2 279,8
Deposito's met vaste looptijd t/m 2 jaar	2,4	6,3	6,4	0,4	1,5	1 080,3	1 092,1	1 096,0	1 103,8	1 079,9
Deposito's met opzegtermijn t/m 3 maanden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1 394,5	1 397,9	1 391,9	1 394,0	1 400,3
<b>Secundaire liquiditeiten (M2)</b>	13,6	14,4	14,3	13,7	15,6	4 632,3	4 658,8	4 695,4	4 717,9	4 760,0
Repo's	404,6	408,3	416,7	407,9	408,1	224,5	232,7	231,0	237,8	230,9
Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier	417,3	421,4	430,4	422,3	422,9	422,0	426,3	433,1	438,1	434,9
Schuldbewijzen met looptijd t/m 2 jaar	62,4	62,4	63,9	64,1	64,6	138,6	137,0	134,6	143,9	132,5
<b>Liquiditeitsmassa (M3)</b>	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	5 417,5	5 454,8	5 494,1	5 537,7	5 558,4

Bron: DNB en ECB

# Sparen en lenen

**Tabel 2.1**  
**Spaargelden**

	2001			2002						
	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli
<i>mln euro</i>										
<b>Stortingen</b>	11 745	11 573	7 948	9 524	8 734	7 013	7 308	7 708	8 236	8 099
w.v. op deposito's										
met opzegtermijn	7 364	6 943	5 500	7 014	5 785	5 090	5 269	5 600	6 185	5 615
met vaste looptijd	4 382	4 630	2 447	2 510	2 949	1 923	2 039	2 108	2 051	2 484
<b>Terugbetalingen</b>	11 091	11 729	7 561	8 133	8 242	6 623	6 609	5 749	6 536	6 979
w.v. op deposito's										
met opzegtermijn	3 872	4 632	4 009	4 494	4 807	4 273	4 600	3 745	4 661	4 920
met vaste looptijd	7 219	7 097	3 552	3 639	3 435	2 350	2 009	2 004	1 875	2 059
Spaarverschil	655	-156	387	1 391	492	390	699	1 959	1 700	1 120
Bijgeschreven rente	180	154	1 776	361	30	38	63	420	20	22
Besparingen	835	-1	2 162	1 752	522	428	762	2 379	1 720	1 142
Correcties en statistische verschillen	-28	0	0	3	0	1	-2	1	2 301	0
<i>mld euro</i>										
<b>Tegoed op deposito's (ultimo)</b>	150,7	150,7	152,9	154,6	155,2	155,6	156,4	158,7	162,8	163,9
w.v.										
deposito's met opzegtermijn	122,8	125,2	128,4	131,3	132,3	133,1	133,9	136,1	137,7	138,4
deposito's met vaste looptijd	28,0	25,5	24,4	23,4	22,9	22,5	22,5	22,6	25,1	25,5

Bron: De Nederlandsche Bank.

1) Begin nieuwe reeks door wijziging rapportageplichtige kredietinstellingen.

**Tabel 2.2**  
**Verstrekt consumptief krediet**

	2001			2002							Trend <sup>1)</sup>
	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	
<i>mln euro</i>											
										%	
<b>Gemeentelijke kredietbanken</b>											
Aflopend krediet	5	5	4	5	5	4	4	4	4	6	-38,0
Doorlopend krediet	3	2	2	2	2	2	2	2	3	5	-18,0
Totaal	8	8	6	7	7	6	6	6	6	10	-32,6
<b>Banken en creditcardorganisaties</b>											
Aflopend krediet	32	28	20	23	21	24	27	27	25	32	-18,8
Doorlopend krediet	289	272	221	251	234	264	297	274	252	281	-2,5
Spaar-/leenkrediet	5	3	1	1	1	1	3	2	1	3	-11,7
Creditcard krediet	196	176	169	170	177	187	193	217	195	267	8,5
Totaal	521	479	412	446	433	476	520	520	473	583	0,5
<b>Financieringsmaatschappijen</b>											
Aflopend krediet	59	52	36	51	46	51	53	51	51	57	-23,5
Doorlopend krediet	190	171	141	168	181	180	192	180	175	206	-11,1
Spaar-/leenkrediet	38	28	12	14	10	11	14	14	13	16	-44,1
Totaal	287	251	189	233	236	241	258	245	239	279	-17,5
<b>Postorderbedrijven</b>											
Doorlopend krediet	47	40	39	51	48	49	50	40	43	72	4,6
<b>Alle maatschappijen</b>											
Aflopend krediet	96	85	61	80	72	79	83	82	79	95	-23,2
Doorlopend krediet	529	485	404	472	464	495	541	495	472	564	-5,3
Spaar-/leenkrediet	43	32	13	15	10	12	17	16	15	18	-41,8
Creditcard krediet	196	176	169	170	177	187	193	217	195	267	8,5
Totaal	864	778	646	738	723	773	835	811	761	944	-6,1

1) De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

**Tabel 2.3**  
Uitstaand debiteurensaldo per ultimo

	Aantal uitstaande contracten					Uitstaand debiteurensaldo						Trend <sup>1)</sup>
	2002					2002						
	maart	april	mei	juni	juli	febr.	maart	april	mei	juni	juli	
	<i>x 1 000</i>					<i>mln euro</i>						<i>%</i>
<b>Gemeentelijke kredietbanken</b>												
Aflopend krediet	136	135	132	129	127	188	182	180	173	170	172	-18,1
Doorlopend krediet	17	17	17	17	17	85	85	86	79	79	78	-11,4
Totaal	153	152	148	146	144	273	268	267	252	250	250	-16,1
<b>Banken en creditcardorganisaties</b>												
Aflopend krediet	140	138	137	134	132	793	782	772	762	753	747	-13,1
Doorlopend krediet	983	984	985	979	980	5 554	5 594	5 643	5 647	5 658	5 727	6,9
Spaar-/leenkrediet	23	23	23	23	23	374	373	374	372	370	371	-4,9
Creditcard krediet	548	513	512	511	506	698	675	718	726	721	725	29,2
Totaal	1 695	1 658	1 658	1 647	1 640	7 419	7 424	7 508	7 507	7 502	7 570	5,6
<b>Financieringsmaatschappijen</b>												
Aflopend krediet	361	357	355	353	352	1 791	1 777	1 761	1 755	1 745	1 738	-9,5
Doorlopend krediet	1 764	1 764	1 724	1 731	1 732	4 805	4 827	4 853	4 870	4 907	4 933	6,1
Spaar-/leenkrediet	69	68	68	68	68	1 121	1 108	1 095	1 086	1 083	1 069	-8,9
Totaal	2 194	2 189	2 147	2 151	2 152	7 718	7 712	7 709	7 711	7 735	7 739	-0,1
<b>Postorderbedrijven</b>												
Doorlopend krediet	2 291	2 325	2 286	2 241	2 342	466	471	475	477	475	498	17,7
<b>Alle maatschappijen</b>												
Aflopend krediet	637	630	624	616	611	2 772	2 741	2 714	2 690	2 668	2 657	-11,2
Doorlopend krediet	5 056	5 090	5 012	4 968	5 070	10 910	10 978	11 057	11 073	11 119	11 236	6,8
Spaar-/leenkrediet	92	91	91	91	91	1 496	1 480	1 469	1 457	1 453	1 439	-7,9
Creditcard krediet	548	513	512	511	506	698	675	718	726	721	725	29,2
Totaal	6 333	6 324	6 240	6 186	6 278	15 876	15 875	15 959	15 947	15 961	16 057	2,7
<b>Overtrekkingen op betaalrekeningen</b>	2 743	2 654	2 381	2 444	2 587	5 631	5 558	5 491	5 299	5 361	5 617	9,3

<sup>1)</sup> De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

**Tabel 2.4**  
Stroomgegevens consumptief krediet

	2001			2002							Trend <sup>1)</sup>	
	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli		
	<i>mln euro</i>											<i>%</i>
<b>Debiteurensaldo bij aanvang periode</b>												
Aflopend krediet	2 977	2 962	2 942	2 877	2 809	2 772	2 741	2 714	2 690	2 668	2 657	-11,5
Doorlopend krediet	10 713	10 806	10 896	10 884	10 874	10 910	10 978	11 057	11 073	11 119	11 236	6,5
Spaar-/leenkrediet	1 563	1 566	1 556	1 536	1 516	1 496	1 480	1 469	1 457	1 453	1 439	-7,6
Creditcard krediet	657	663	666	684	685	698	675	718	726	721	725	28,9
Totaal	15 910	15 998	16 059	15 981	15 884	15 876	15 875	15 959	15 947	15 961	16 057	2,4
<b>Verstrekt krediet</b>												
Aflopend krediet	96	85	61	80	72	79	83	82	79	95	95	-23,2
Doorlopend krediet	529	485	404	472	464	495	541	495	472	564	564	-5,3
Spaar-/leenkrediet	43	32	13	15	10	12	17	16	15	18	18	-41,8
Creditcard krediet	196	176	169	170	177	187	193	217	195	267	267	8,5
Totaal	864	778	646	738	723	773	835	811	761	944	944	-6,1
<b>Kredietvergoeding</b>												
Aflopend krediet	21	20	16	15	15	15	16	15	14	16	16	-22,4
Doorlopend krediet	87	87	86	87	86	87	87	87	86	83	83	7,1
Spaar-/leenkrediet	11	11	10	11	11	11	11	10	10	10	10	-8,0
Creditcard krediet	7	8	7	7	7	7	8	7	8	7	7	33,7
Totaal	126	125	119	119	119	119	121	120	119	116	116	1,5
<b>Aflossingen</b>												
Aflopend krediet	132	125	141	163	124	125	127	121	115	122	122	-9,6
Doorlopend krediet	523	482	502	569	514	514	549	566	512	530	530	-1,5
Spaar-/leenkrediet	51	53	43	46	41	38	38	39	30	41	41	-10,6
Creditcard krediet	196	181	157	176	171	217	158	216	208	270	270	10,9
Totaal	902	842	843	954	850	893	871	943	865	964	964	-0,8
<b>Debiteurensaldo per ultimo periode</b>												
Aflopend krediet	2 962	2 942	2 877	2 809	2 772	2 741	2 714	2 690	2 668	2 657	2 657	-11,2
Doorlopend krediet	10 806	10 896	10 884	10 874	10 910	10 978	11 057	11 073	11 119	11 236	11 236	6,8
Spaar-/leenkrediet	1 566	1 556	1 536	1 516	1 496	1 480	1 469	1 457	1 453	1 439	1 439	-7,9
Creditcard krediet	663	666	684	685	698	675	718	726	721	725	725	29,2
Totaal	15 998	16 059	15 981	15 884	15 876	15 875	15 959	15 947	15 961	16 057	16 057	2,7

<sup>1)</sup> Stroomgrootheden: De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.  
Standen: De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand een jaar eerder.



**Tabel 2.5**  
**Nieuw ingeschreven hypotheek op onroerende goederen**

	2001		2002							Trend <sup>1)</sup>
	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	%
<b>Aantal hypotheeknaam naar onderpand</b>										
Woonhuizen	42 906	52 863	32 906	37 689	45 914	41 737	45 146	41 612	47 127	3
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	13 405	17 326	10 533	11 883	14 295	13 114	14 067	12 680	14 623	4
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	5 616	6 880	4 287	5 018	6 369	5 436	5 562	5 031	5 491	-14
banken	20 351	23 744	14 437	16 838	20 682	18 452	20 103	18 677	20 573	2
andere rechtspersonen	1 864	2 719	2 326	2 404	2 674	2 884	3 268	3 198	4 039	42
particulieren	526	801	516	498	581	558	629	600	677	20
buitenland	1 144	1 393	807	1 048	1 313	1 293	1 517	1 426	1 724	25
Combinaties woonhuis/bedrijfspan	1 102	1 595	920	894	1 122	984	1 093	1 107	1 190	4
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	536	771	430	399	536	478	487	499	543	5
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	65	76	49	51	68	60	59	53	63	4
banken	408	606	349	361	427	372	421	450	460	4
andere rechtspersonen	47	68	46	41	49	47	69	54	62	-6
particulieren	40	64	44	33	32	19	47	40	53	17
buitenland	6	10	2	9	10	8	10	11	9	-3
Bedrijfspan	1 118	1 741	924	896	1 044	944	958	959	1 088	0
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	408	692	349	353	424	394	384	350	437	1
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	53	75	33	37	35	36	36	51	45	8
banken	485	720	418	398	448	390	434	427	492	-1
andere rechtspersonen	82	131	64	67	75	77	60	79	63	5
particulieren	69	90	41	30	45	30	33	35	35	9
buitenland	21	33	19	11	17	17	11	17	16	-26
Bougrond en landelijke eigendommen	1 164	1 557	731	890	961	1 005	1 064	928	1 025	-21
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	560	804	360	449	446	475	502	436	496	-19
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	106	113	61	82	90	80	84	61	75	-42
banken	393	465	237	292	354	345	385	330	362	-24
andere rechtspersonen	43	79	40	33	33	54	57	52	44	-17
particulieren	39	82	28	26	27	35	26	30	30	-6
buitenland	23	14	5	8	11	16	10	19	18	-25
<i>mln euro</i>										
<b>Ingeschreven hypotheekbedragen naar onderpand</b>										
Woonhuizen	7 387	9 518	5 345	6 317	7 914	7 033	7 669	7 060	8 316	10
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	2 383	3 234	1 823	2 091	2 639	2 429	2 493	2 312	2 745	12
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	857	1 080	678	785	1 008	840	881	803	923	-6
banken	3 501	4 346	2 352	2 865	3 536	3 109	3 329	3 178	3 718	16
andere rechtspersonen	301	456	273	302	325	345	610	416	531	2
particulieren	84	135	61	62	70	86	87	96	87	-2
buitenland	262	268	158	212	335	223	271	255	313	-7
Combinaties woonhuis/bedrijfspan	609	947	422	432	610	532	593	635	1 134	9
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	321	467	219	201	297	252	288	238	283	20
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	17	24	25	18	30	21	21	21	121	26
banken	210	348	133	161	195	186	229	271	661	9
andere rechtspersonen	43	62	13	15	70	22	32	47	45	-34
particulieren	16	16	30	7	8	11	11	19	15	43
buitenland	2	30	0	29	10	40	13	39	8	-15
Bedrijfspan	3 581	3 236	2 008	2 085	1 161	1 434	1 299	1 586	2 972	14
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	422	902	347	448	365	551	419	402	560	4
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	645	80	95	41	18	32	21	37	61	99
banken	1 898	1 147	1 030	1 036	528	566	591	811	2 063	53
andere rechtspersonen	368	289	70	155	112	138	113	165	116	6
particulieren	49	65	278	17	26	24	18	16	29	42
buitenland	198	751	188	387	112	124	139	155	143	-42
Bougrond en landelijke eigendommen	1 228	956	377	391	719	550	578	538	662	-14
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	286	439	194	184	253	199	267	249	224	-3
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	25	56	20	22	28	19	21	20	21	-47
banken	368	259	119	125	265	171	233	219	300	-8
andere rechtspersonen	89	140	30	37	134	100	40	34	62	-20
particulieren	18	58	14	21	36	22	14	13	48	-27
buitenland	441	3	1	2	2	38	2	4	6	-44

Bron: Kadaster.

<sup>1)</sup> De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

**Tabel 2.6**  
Regionale spreiding van de nieuw ingeschreven woninghypotheken <sup>1)</sup>

	Aantal ingeschreven hypotheeken				Ingeschreven hypotheekbedragen						Trend <sup>2)</sup>
	2002				2002						
	mei	juni	juli	jan.-juli	febr.	maart	april	mei	juni	juli	
	<i>mln euro</i>										%
<b>Groningen</b>											
Oost-Groningen	489	497	495	3 344	41	57	49	49	50	51	12
Delfzijl e.o.	153	173	151	1 002	12	13	12	14	16	15	12
overig Groningen	1 016	976	1 155	6 819	97	125	121	126	118	152	17
<b>totaal</b>	<b>1 658</b>	<b>1 646</b>	<b>1 801</b>	<b>11 165</b>	<b>150</b>	<b>195</b>	<b>183</b>	<b>188</b>	<b>183</b>	<b>218</b>	<b>15</b>
<b>Friesland</b>											
Noord-Friesland	986	921	980	6 231	94	110	101	114	112	125	17
Zuidwest-Friesland	282	263	292	1 984	37	48	42	37	39	44	14
Zuidoost-Friesland	576	505	592	3 773	64	82	75	82	73	88	18
<b>totaal</b>	<b>1 844</b>	<b>1 689</b>	<b>1 864</b>	<b>11 988</b>	<b>195</b>	<b>241</b>	<b>218</b>	<b>233</b>	<b>224</b>	<b>257</b>	<b>17</b>
<b>Drenthe</b>											
Noord-Drenthe	572	556	548	3 763	65	77	67	74	72	76	4
Zuidoost-Drenthe	552	585	604	3 720	58	65	55	66	68	71	14
Zuidwest-Drenthe	395	328	339	2 383	40	48	42	54	42	46	15
<b>totaal</b>	<b>1 519</b>	<b>1 469</b>	<b>1 491</b>	<b>9 866</b>	<b>164</b>	<b>190</b>	<b>164</b>	<b>194</b>	<b>182</b>	<b>193</b>	<b>10</b>
<b>Overijssel</b>											
Noord-Overijssel	886	754	864	5 566	105	134	115	121	106	125	10
Zuidwest-Overijssel	372	382	385	2 441	43	60	54	58	60	60	8
Twente	1 783	1 665	1 577	10 925	193	218	188	231	227	220	21
<b>totaal</b>	<b>3 041</b>	<b>2 801</b>	<b>2 826</b>	<b>18 932</b>	<b>340</b>	<b>412</b>	<b>356</b>	<b>410</b>	<b>393</b>	<b>406</b>	<b>16</b>
<b>Gelderland</b>											
Veluwe	1 609	1 402	1 697	10 401	213	270	234	258	231	295	5
Achterhoek	957	881	1 065	6 275	114	142	121	139	135	170	2
Arnhem/Nijmegen	1 831	1 661	1 924	11 714	223	288	219	283	252	322	18
Zuidwest-Gelderland	528	466	589	3 487	67	99	74	85	74	105	11
<b>totaal</b>	<b>4 925</b>	<b>4 410</b>	<b>5 275</b>	<b>31 877</b>	<b>616</b>	<b>800</b>	<b>648</b>	<b>766</b>	<b>691</b>	<b>893</b>	<b>9</b>
<b>Utrecht</b>	3 133	2 746	3 141	20 274	481	602	521	592	506	582	4
<b>Noord-Holland</b>											
Kop van Noord-Holland	1 095	1 037	1 106	7 146	127	144	129	149	148	157	10
Alkmaar e.o.	737	692	690	4 704	86	114	113	117	109	119	5
IJmond	502	493	539	3 215	53	67	70	74	72	91	1
Agglomeratie Haarlem	643	535	572	4 019	102	114	105	124	99	122	4
Zaanstreek	420	398	412	2 833	56	82	64	61	61	61	12
Groot-Amsterdam	2 375	2 186	2 416	15 325	409	490	449	485	458	494	10
Het Gooi en Vechtstreek	739	590	626	4 299	149	159	126	155	127	145	6
<b>totaal</b>	<b>6 511</b>	<b>5 931</b>	<b>6 361</b>	<b>41 541</b>	<b>982</b>	<b>1 169</b>	<b>1 056</b>	<b>1 166</b>	<b>1 073</b>	<b>1 189</b>	<b>8</b>
<b>Zuid-Holland</b>											
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	969	850	928	6 070	138	146	144	180	155	167	11
Agglomeratie 's-Gravenhage	2 191	2 140	2 502	14 480	301	343	356	370	380	449	10
Delft en Westland	447	367	444	2 898	58	75	57	72	60	81	0
Oost-Zuid-Holland	813	702	869	5 273	114	131	118	131	109	147	9
Groot-Rijnmond	3 496	3 374	3 847	22 814	403	508	463	511	486	567	14
Zuidoost-Zuid-Holland	1 024	958	1 195	6 942	127	151	124	147	141	182	13
<b>totaal</b>	<b>8 940</b>	<b>8 391</b>	<b>9 785</b>	<b>58 477</b>	<b>1 141</b>	<b>1 354</b>	<b>1 261</b>	<b>1 411</b>	<b>1 331</b>	<b>1 593</b>	<b>11</b>
<b>Zeeland</b>											
Zeeuwsch-Vlaanderen	251	260	344	1 919	29	39	28	26	27	42	18
Overig Zeeland	725	700	753	4 653	62	93	82	92	94	107	2
<b>totaal</b>	<b>976</b>	<b>960</b>	<b>1 097</b>	<b>6 572</b>	<b>91</b>	<b>132</b>	<b>110</b>	<b>118</b>	<b>121</b>	<b>149</b>	<b>6</b>
<b>Noord-Brabant</b>											
West-Noord-Brabant	1 627	1 538	1 636	10 647	190	275	224	261	248	256	7
Midden-Noord-Brabant	1 299	1 042	1 244	7 713	140	181	147	196	157	200	9
Noordoost-Noord-Brabant	1 604	1 512	1 610	10 201	206	273	209	258	251	296	12
Zuidoost-Noord-Brabant	1 776	1 701	1 962	12 016	238	305	284	289	275	332	15
<b>totaal</b>	<b>6 306</b>	<b>5 793</b>	<b>6 452</b>	<b>40 577</b>	<b>775</b>	<b>1 034</b>	<b>864</b>	<b>1 004</b>	<b>930</b>	<b>1 085</b>	<b>11</b>
<b>Limburg</b>											
Noord-Limburg	693	673	828	4 721	85	114	95	97	98	128	11
Midden-Limburg	579	527	582	3 658	61	78	81	82	74	89	8
Zuid-Limburg	1 629	1 476	1 783	10 644	181	206	180	215	202	247	6
<b>totaal</b>	<b>2 901</b>	<b>2 676</b>	<b>3 193</b>	<b>19 023</b>	<b>327</b>	<b>399</b>	<b>355</b>	<b>394</b>	<b>374</b>	<b>464</b>	<b>8</b>
<b>Flevoland</b>	1 565	1 379	1 581	9 638	183	213	194	228	206	245	11
<b>Gespreide ligging van de onderpanden</b>	1 142	1 154	1 405	7 524	330	414	371	400	413	492	26
<b>Totaal</b>	<b>44 461</b>	<b>41 045</b>	<b>46 272</b>	<b>287 454</b>	<b>5 777</b>	<b>7 155</b>	<b>6 301</b>	<b>7 104</b>	<b>6 629</b>	<b>7 766</b>	<b>11</b>

Bron: Kadaster.

<sup>1)</sup> Hypotheken op woonhuizen ten laste van particulieren.

<sup>2)</sup> De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

# Geldmarkt

**Tabel 3.1**  
**Rentetarieven op de geldmarkt <sup>1)</sup>**

	2001		2002							
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
	%									
<b>Officiële rentetarieven per ultimo</b>										
Reporente ECB	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25
Marginale beleningsrente ECB	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25
Depositorente ECB	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25
Wettelijke rente <sup>2)</sup>	8,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Heffings- en invorderingsrente bij belasting <sup>3)</sup>	4,25	3,45	3,45	3,45	3,45	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25
Rente op studieleningen <sup>4)</sup>	5,18	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03
<b>Geldmarktrente</b>										
Daggeld	3,34	3,29	3,28	3,26	3,32	3,31	3,35	3,30	3,29	3,29
<b>Termijngelden zonder onderpand</b>										
<i>Euribor</i>										
eenmaands	3,42	3,35	3,34	3,35	3,34	3,37	3,38	3,36	3,33	3,33
driemaands	3,34	3,34	3,36	3,39	3,41	3,47	3,46	3,41	3,35	3,35
zesmaands	3,26	3,34	3,40	3,50	3,54	3,63	3,59	3,48	3,38	3,38
twaalfmaands	3,30	3,48	3,59	3,82	3,86	3,96	3,87	3,64	3,44	3,44
<i>Kasgeldleningen overheid <sup>5)</sup></i>										
eenweeks	3,36	3,34	3,32	3,33	3,31	3,33	3,35	3,33	3,31	3,31
eenmaands	3,40	3,33	3,33	3,34	3,33	3,36	3,37	3,35	3,32	3,32
tweemaands	3,36	3,33	3,34	3,36	3,36	3,40	3,41	3,37	3,33	3,33
driemaands	3,33	3,32	3,34	3,38	3,39	3,45	3,45	3,39	3,34	3,34
zesmaands	3,24	3,33	3,38	3,48	3,52	3,60	3,58	3,47	3,36	3,36
negenmaands	3,23	3,37	3,46	3,63	3,69	3,77	3,72	3,54	3,39	3,39
twaalfmaands	3,28	3,47	3,57	3,80	3,85	3,93	3,85	3,63	3,43	3,43
<i>Kasgeldleningen overigen <sup>5)</sup></i>										
eenweeks	3,45	3,48	3,47	3,47	3,45	3,48	3,50	3,47	3,46	3,46
eenmaands	3,49	3,43	3,43	3,44	3,43	3,46	3,47	3,45	3,42	3,42
tweemaands	3,44	3,43	3,44	3,46	3,46	3,50	3,51	3,47	3,43	3,43
driemaands	3,41	3,42	3,44	3,48	3,49	3,55	3,55	3,49	3,44	3,44
zesmaands	3,32	3,43	3,48	3,58	3,62	3,70	3,68	3,57	3,46	3,46
negenmaands	3,31	3,47	3,56	3,73	3,79	3,87	3,82	3,64	3,49	3,49
twaalfmaands	3,36	3,57	3,67	3,90	3,95	4,03	3,95	3,73	3,53	3,53
<i>Driemaands Euro-dollardeposito's</i>	1,90	1,84	1,86	1,90	1,87	1,80	1,79	1,76	1,70	1,70

Bron: De Nederlandsche Bank NV.

<sup>1)</sup> Maandgemiddelden, tenzij anders aangegeven.

<sup>2)</sup> Vastgesteld door het Ministerie van Justitie.

<sup>3)</sup> Vastgesteld door het Ministerie van Financien.

<sup>4)</sup> Geldig voor studieleningen verstrekt na 1 januari 1992. Vastgesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

<sup>5)</sup> Ontleend aan de adviesprijzen van de Vereniging van bemiddelaars in onderhandse leningen, gepubliceerd door Prebon Yamane (Nederland).

**Tabel 3.2**  
**Korte rente op de buitenlandse markten**

	2001			2002						
	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	
	%									
Australië	4,36	4,28	4,25	4,26	4,31	4,46	4,59	4,84	5,07	5,07
Canada	2,84	2,24	2,10	2,01	2,11	2,22	2,39	2,59	2,76	2,76
Denemarken	3,88	3,62	3,57	3,56	3,54	3,57	3,61	3,66	3,68	3,68
Japan	0,04	0,04	0,05	0,06	0,14	0,17	0,05	0,05	0,03	0,03
Noorwegen	6,94	6,90	6,59	6,32	6,57	6,72	6,77	6,90	7,12	7,12
Polen	13,09	.	11,06	10,14	.	9,70	9,59	9,44	.	.
Tsjechie	5,30	5,10	4,70	4,50	4,30	4,30	4,20	3,80	3,80	3,80
Verenigde Staten	2,31	2,03	1,83	1,74	1,82	1,91	1,87	1,82	1,81	1,81
Verenigd Koninkrijk	4,36	3,93	3,99	4,01	3,98	4,06	4,11	4,08	4,11	4,11
Zuid Korea	4,40	4,50	4,80	4,80	4,50	4,60	4,80	4,80	4,90	4,90
Zweden	3,70	.	3,71	3,74	3,87	4,09	4,25	4,29	4,28	4,28
Zwitserland	2,02	1,96	1,78	1,63	1,68	1,56	1,49	1,14	1,16	1,16
Euro-zone	3,60	3,39	3,34	3,34	3,36	3,39	3,41	3,47	3,46	3,46

Bron: OECD.

**Tabel 3.3**  
**Wisselkoersen en goudprijs**

Land	Valuta	2002								Trend <sup>1)</sup>
		jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
		<i>per 1 euro</i>								%
<b>Courante valuta <sup>2)</sup></b>										
Australië	Dollar	1,71	1,70	1,67	1,65	1,67	1,68	1,79	1,80	5
Canada	Dollar	1,41	1,39	1,39	1,40	1,42	1,46	1,53	1,53	11
Denemarken	Kroon	7,43	7,43	7,43	7,43	7,44	7,43	7,43	7,43	0
Engeland	Pond	0,62	0,61	0,62	0,61	0,63	0,64	0,64	0,64	2
Estland	Kroon	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	0
Hongarije	Florint	243,83	243,53	244,87	242,26	243,87	242,75	246,65	245,30	-2
Hongkong	Dollar	6,89	6,79	6,83	6,91	7,15	7,45	7,74	7,63	9
Japan	Yen	117,13	116,38	114,74	115,77	115,79	117,71	117,14	116,31	6
Nieuw-Zeeland	Dollar	2,08	2,08	2,03	2,00	2,01	1,95	2,06	2,11	1
Noorwegen	Kroon	7,92	7,79	7,72	7,62	7,52	7,41	7,41	7,43	-8
Polen	Zloty	3,59	3,64	3,62	3,59	3,71	3,85	4,09	4,08	7
Slovenië	Tolar	219,68	222,70	223,54	224,37	225,21	225,99	226,56	227,21	4
Tsjechië	Kroon	32,05	31,81	31,44	30,32	30,56	30,31	29,72	30,80	-10
Verenigde Staten	Dollar	0,88	0,87	0,88	0,89	0,92	0,95	0,99	0,98	9
Zuid-Afrika	Rand	10,25	10,01	10,13	9,81	9,29	9,72	10,00	10,36	39
Zweden	Kroon	9,23	9,19	9,06	9,13	9,22	9,11	9,27	9,25	-1
Zwitserland	Frank	1,47	1,48	1,47	1,47	1,46	1,47	1,46	1,46	-3
<b>Incourante valuta <sup>3)</sup></b>										
Bahrayn	Dinar	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0
Cyprus	Pond	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58	0,57	0,57	0
Egypte	Pond	4,20	4,20	4,12	4,20	4,20	4,74	4,74	4,74	17
Filipijnen	Peso	50,13	51,28	50,13	52,49	52,49	56,50	57,97	57,97	10
IJsland	Kroon	93,38	91,06	88,86	85,74	85,74	87,80	87,45	88,50	-4
India	Ruppee	39,00	39,71	39,71	41,04	41,04	35,72	35,89	35,20	-13
Indonesië <sup>4)</sup>	Rupiah	110,50	110,50	110,50	73,26	73,26	73,26	88,11	88,11	-20
Israël	Shekel	3,94	3,94	3,94	4,32	4,32	4,59	4,59	4,59	23
Kenia	Shilling	73,26	73,26	73,26	73,26	73,26	110,50	110,50	110,50	50
Kuwayt	Dinar	0,27	0,27	0,27	0,28	0,28	0,30	0,30	0,30	7
Malawi	Kwacha	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	0
Malaysia	Ringgit	3,22	3,26	3,26	3,36	3,36	3,65	3,65	3,65	8
Malta	Lira	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,42	0,41	0,41	2
Marokko	Dirham	10,56	10,56	10,56	10,66	10,66	10,82	10,02	10,02	1
Mexico	Peso	8,40	7,80	7,80	8,09	8,09	9,48	9,48	9,48	13
Ned. Antillen	Gulden	1,56	1,58	1,57	1,63	1,63	1,78	1,78	1,78	8
Oman	Rial	0,34	0,34	0,34	0,35	0,35	0,39	0,39	0,39	8
Pakistan	Ruppee	49,02	49,02	49,02	49,02	49,02	44,05	44,05	44,05	-30
Qatar	Riyal	3,31	3,31	3,31	3,31	3,31	3,64	3,83	3,64	5
Saudi-Arabië	Riyal	3,24	3,28	3,29	3,41	3,41	3,73	3,72	3,72	8
Singapore	Dollar	1,60	1,62	1,62	1,65	1,65	1,76	1,76	1,74	8
Sri Lanka	Ruppee	67,80	67,80	67,80	67,80	67,80	67,80	110,50	110,50	63
Thailand	Baht	39,85	39,85	38,39	39,07	39,07	32,17	42,14	42,14	1
Tunesië	Dinar	1,35	1,35	1,35	1,36	1,36	1,40	1,40	1,40	4
Ver. Arabische Emiraten	Dirham	3,19	3,23	3,23	3,33	3,33	3,67	3,67	3,67	8
Zimbabwe	Dollar	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	10
		<i>euro</i>								%
<b>Goud <sup>5)</sup></b>										
		10,47	11,15	11,01	11,20	11,00	11,05	10,35	10,40	4

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

<sup>2)</sup> Maandgemiddelden, gebaseerd op informatieve wisselkoersen zoals die door De Nederlandsche Bank dagelijks om 14.15 uur worden vastgesteld (middenkoersen).

<sup>3)</sup> Informatie(midden)koersen geldend ultimo van de maand, gebaseerd op gegevens van het GWK.

<sup>4)</sup> Notering per 1 eurocent.

<sup>5)</sup> 1 gram fijn. Laattprijs, dagelijks vastgesteld om ca. 14.00 uur; biedprijs is 0,32 euro lager; bron: Engeldhard Clal Drijfhout Edelmetaalbedrijven NV.

# Kapitaalmarkt

Tabel 4.1  
Rente op de kapitaalmarkt <sup>1)</sup>

	2001	2002								
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
<b>Openbare kapitaalmarkt</b>	%									
<i>Effectief rendement obligatieleningen <sup>2)</sup></i>										
Aflosbare staatsleningen w.v. naar gemiddeld resterende looptijd:	4,62	4,75	4,85	5,12	5,09	5,10	4,94	4,76	4,48	
2 tot 3 jaar	3,78	4,02	4,18	4,51	4,47	4,52	4,32	4,07	3,78	
3 tot 4 jaar	4,23	4,34	4,44	4,73	4,67	4,68	4,50	4,28	3,96	
4 tot 5 jaar	4,22	4,46	4,67	4,92	4,82	4,84	4,69	4,46	4,13	
5 tot 6 jaar	4,44	4,60	4,73	5,03	4,96	4,93	4,77	4,58	4,30	
6 tot 7 jaar	4,59	4,69	4,76	5,02	4,99	5,01	4,83	4,70	4,48	
7 tot 8 jaar	4,73	4,85	4,89	5,15	5,12	5,15	4,99	4,84	4,57	
8 tot 9 jaar	4,84	4,93	4,99	5,23	5,20	5,22	5,04	4,91	4,66	
9 tot 10 jaar	4,87	4,97	5,02	5,27	5,25	5,27	5,11	4,97	4,71	
10 tot 11 jaar	.	.	5,09	5,30	5,30	5,31	5,16	5,07	.	
20 tot 21 jaar	.	5,33	5,40	5,61	5,64	5,61	5,46	5,33	5,08	
21 tot 22 jaar	5,28	5,34	.	.	.	.	.	.	.	
25 tot 26 jaar	.	5,30	5,35	5,57	5,60	5,58	5,44	5,31	5,09	
26 tot 27 jaar	5,26	5,31	.	.	.	.	.	.	.	
3 tot 5 jaar	4,23	4,40	4,55	4,83	4,75	4,76	4,59	4,37	4,05	
5 tot 8 jaar	4,59	4,71	4,80	5,07	5,03	5,03	4,86	4,71	4,45	
3 tot 8 jaar	4,44	4,59	4,70	4,97	4,91	4,92	4,75	4,57	4,29	
Vijf langste staatsleningen <sup>3)</sup>	5,01	5,09	5,15	5,39	5,38	5,38	5,23	5,07	4,80	
Nieuwste 10-jarige staatslening	4,87	4,97	5,05	5,30	5,30	5,31	5,16	4,99	4,71	
Eeuwigdurende staatsleningen	5,37	5,38	5,40	5,75	5,81	5,70	5,68	5,52	5,30	
Gewone obligaties t.l.v. banken	4,90	5,03	5,05	5,24	5,22	5,17	5,03	4,92	4,78	
Pand- en bankbrieven	4,86	4,89	5,04	5,17	5,29	5,23	5,14	5,00	4,81	
Kapitaalobligaties	5,26	5,27	5,29	5,44	5,43	5,39	5,31	5,22	5,08	
<b>Onderhandse kapitaalmarkt</b>										
<i>Hypothecaire leningen</i>										
Nieuw ingeschreven gewone hypotheek op onroerende goederen	5,28	5,29	5,32	5,38	5,46	5,54	5,58	5,55	.	
Eerste hypotheek op woonhuizen (ultimo) <sup>4)</sup>										
laagste	5,10	5,30	5,40	5,50	5,60	5,60	5,60	5,50	5,30	
hoogste	5,90	6,00	6,10	6,30	6,30	6,30	6,30	6,30	6,10	
<i>Onderhandse leningen <sup>5)</sup></i>										
Lagere overheid										
5 jaar fixe	4,49	4,62	4,72	4,98	4,98	4,98	4,82	4,63	4,34	
7 jaar fixe	4,77	4,88	4,95	5,19	5,19	5,19	5,03	4,87	4,60	
10 jaar fixe	5,02	5,10	5,16	5,38	5,39	5,38	5,23	5,10	4,84	
12 jaar fixe	5,19	5,26	5,29	5,47	5,49	5,47	5,33	5,20	4,95	
15 jaar fixe	5,24	5,29	5,34	5,54	5,56	5,54	5,39	5,26	5,03	
Semi-overheid										
5 jaar fixe	5,03	5,16	5,26	5,52	5,52	5,52	5,36	5,17	4,88	
7 jaar fixe	5,37	5,48	5,55	5,79	5,79	5,79	5,63	5,47	5,20	
10 jaar fixe	5,72	5,80	5,86	6,08	6,09	6,08	5,93	5,80	5,54	
12 jaar fixe	5,99	6,06	6,09	6,27	6,29	6,27	6,13	6,00	5,75	
15 jaar fixe	6,14	6,20	6,25	6,45	6,47	6,45	6,30	6,17	5,94	

1) Maand- c.q. jaargemiddelden.

2) Met ingang van 14 januari 2002 gebaseerd op de slotkoersen i.p.v. de koersen tot 13.30 uur.

3) Het rekenkundig gemiddelde van het effectief rendement van de vijf staatsleningen met de langste gemiddeld resterende looptijd, gewogen met het uitstaande bedrag van de lening; gemiddeld resterende looptijd in augustus 2002: 13,8 jaar.

4) Laagste en hoogste rentepercentage van gewone hypothecaire leningen, zonder overheidsgarantie van ten hoogste 75% van de executiewaarde, bij eerste afsluiting, op een nieuwbouw eengezinswoning in eigen gebruik, verstrekt door een aantal hypothecaire leningverstrekkende instellingen, w.o. hypotheekbanken, algemene en coöperatief georganiseerde banken, bij een rentevaste periode van vijf jaar.

5) Bron: Prebon Yamane (Nederland).

**Tabel 4.2**  
**Lange rente op buitenlandse markten**

	2001	2002								
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
	%									
<b>Lange rente 1)</b>										
Australië	6,01	6,01	5,95	6,32	6,10	6,20	5,99	.	.	
België	4,90	4,99	5,06	5,29	5,29	5,28	5,15	.	.	
Canada	5,72	5,69	5,69	5,93	5,93	5,87	5,75	.	.	
Duitsland	4,70	4,90	4,90	5,20	5,20	5,20	5,00	.	.	
Frankrijk	5,35	5,39	5,42	5,57	5,56	5,59	.	.	.	
Italië	5,05	5,14	5,20	5,41	5,40	5,41	5,25	.	.	
Japan	1,33	1,42	1,50	1,42	1,39	1,37	1,33	.	.	
Nederland	4,89	4,97	5,02	5,27	5,25	5,30	5,16	4,97	4,71	
Spanje	4,69	4,76	4,85	5,08	5,08	5,08	4,93	.	.	
Verenigde Staten	5,71	5,63	5,57	6,00	5,69	5,71	5,58	5,32	.	
Verenigd Koninkrijk	4,90	4,94	4,97	5,25	5,26	5,29	.	.	.	
<b>Euro-rendement 2)</b>										
1 jaar	3,27	3,56	3,56	3,89	3,71	3,91	3,66	3,41	3,31	
2 jaar	3,70	3,97	3,95	4,36	4,14	4,29	3,99	3,68	3,51	
3 jaar	4,04	4,27	4,24	4,65	4,43	4,54	4,24	3,95	3,74	
4 jaar	4,30	4,49	4,46	4,84	4,65	4,72	4,44	4,17	3,95	
5 jaar	4,51	4,65	4,63	4,99	4,81	4,87	4,60	4,35	4,13	
6 jaar	4,68	4,78	4,77	5,10	4,94	4,99	4,74	4,51	4,29	
7 jaar	4,83	4,88	4,88	5,19	5,05	5,09	4,86	4,64	4,43	
8 jaar	4,94	4,96	4,98	5,26	5,14	5,17	4,95	4,75	4,55	
9 jaar	5,03	5,03	5,06	5,33	5,21	5,24	5,04	4,84	4,65	
10 jaar	5,11	5,09	5,12	5,38	5,28	5,31	5,11	4,92	4,75	
11 jaar	5,17	5,13	5,18	5,43	5,34	5,36	5,16	4,99	4,80	
12 jaar	5,21	5,17	5,23	5,48	5,38	5,41	5,21	5,05	4,86	
13 jaar	5,25	5,21	5,27	5,52	5,43	5,45	5,25	5,10	4,90	
14 jaar	5,28	5,24	5,31	5,55	5,46	5,48	5,29	5,14	4,95	
15 jaar	5,31	5,26	5,34	5,58	5,49	5,51	5,31	5,18	4,98	

1) Bron: OECD.

2) Bron: Eurostat.

**Tabel 4.3**  
**Emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt via Euronext Amsterdam**

	2001	2002							
	jaar	jan.–aug.	april	mei	juni	juli	aug.	jan.–aug.	
	<i>mln euro</i>								
<b>Aandelenmarkt</b>									
Openbare emissies	20 672	10 622	422	831	191	3 243	138	5 341	
w.v. door:									
financiële instellingen 1)	–	–	–	–	–	–	–	–	
beleggingsfondsen	13 852	9 116	420	435	41	2 888	136	4 416	
vastgoedfondsen	279	95	1	131	–	219	2	375	
overige private sector	6 613	1 411	–	265	150	136	–	550	
Onderhandse plaatsing	6 949	4 242	91	137	6	403	244	2 508	
w.v. door:									
financiële instellingen 1)	1 768	1 768	6	2	–	79	–	222	
beleggingsfondsen	526	526	–	–	–	–	–	114	
vastgoedfondsen	52	19	25	77	–	–	–	110	
overige private sector	4 604	1 928	61	58	6	323	244	2 061	
Totaal aandelen	27 621	14 864	513	968	197	3 646	382	7 849	
<b>Obligatiemarkt</b>									
Uitgifte van obligaties	88 398	47 650	5 806	7 605	4 897	6 780	532	41 614	
w.v. door:									
overheid	19 810	13 337	2 463	2 448	–	2 477	–	14 827	
financiële instellingen	56 846	26 524	3 129	2 083	4 175	4 210	232	22 156	
w.o. converteerbare obligaties	–	–	–	–	51	–	–	102	
overige private sector	11 742	7 790	214	3 074	722	93	300	4 632	
w.o. converteerbare obligaties	1 850	1 150	144	–	–	–	–	373	
buitenland	–	–	–	–	–	–	–	–	
Uitgifte van pand-, bank- en spaarbrieven	1 425	1 270	223	–	–	40	403	844	
Totaal obligaties	89 823	48 921	6 029	7 605	4 897	6 820	936	42 457	

1) Excl. beleggingsfondsen en vastgoedfondsen.

**Tabel 4.4**  
**Nominatieve opgave van openbare emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt <sup>1)</sup>**

Datum van inschrijving	Debiteur	Gemiddelde looptijd	Rentetype	Koers van uitgifte	Emissie-rendement	Totaal gevraagd	Datum van storting
<b>2001</b>		<i>jaren</i>	<i>%</i>			<i>mln euro</i>	
<b>Gewone obligaties</b>							
9 juli	Staat der Nederlanden	10,00	5,00	98,90	5,13	2 473	12 juli
<b>Euro-obligaties</b>							
3 juli	Colonnade Securities	9,25	5,13	98,66	5,31	143	5 juli
5 juli	Essent	0,50	0,00	98,20	3,57	25	5 juli
9 juli	BNG	5,08	4,63	101,27	4,34	1 519	11 juli
15 juli	Rabobank Nederland	4,51	4,50	101,54	4,11	152	19 juli
<b>Knock-in Reverse Convertible Notes</b>							
22 juli	Rabo Securities	2,00	10,00	101,00	.	25	12 aug.
22 juli	Rabo Securities	2,00	10,00	101,00	.	25	12 aug.
29 juli	ING Bank	2,00	11,25	102,00	.	25	19 aug.
<b>Reverse Exchangeable Securities</b>							
5 juli	ABN AMRO Bank	2,00	9,50	102,00	.	51	26 juli
<b>Floating Rate Notes</b>							
28 aug.	Kon. Philips	3,00	4,31	100,00	.	300	30 aug.
<b>Mortgage-Backed Notes</b>							
15 juli	E-MAC NL 2002-1 <sup>2)</sup>	32,00	1,04	100,00	.	316	15 juli
15 juli	E-MAC NL 2002-1 <sup>2)</sup>	32,00	1,15	100,00	.	23	15 juli
15 juli	E-MAC NL 2002-1 <sup>2)</sup>	32,00	1,31	100,00	.	8	15 juli
15 juli	E-MAC NL 2002-1 <sup>2)</sup>	76,00	1,96	100,00	.	4	15 juli
26 juli	Stichting Eleven Cities No.1 <sup>3)</sup>	60,00	3,62	100,00	.	358	26 juli
26 juli	Stichting Eleven Cities No.1	60,00	5,75	100,00	.	14	26 juli
26 juli	Stichting Eleven Cities No.1	60,00	6,30	100,00	.	4	26 juli
<b>Secured Floating Rate Notes</b>							
19 juli	Vesteda Residential Funding I <sup>2)</sup>	9,00	3,76	100,00	.	600	19 juli
19 juli	Vesteda Residential Funding I <sup>2)</sup>	9,00	3,66	100,00	.	300	19 juli
19 juli	Vesteda Residential Funding I <sup>2)</sup>	9,00	3,64	100,00	.	300	19 juli
<b>Index-linked notes</b>							
29 juli	SNS Bank	4,04	0,00	100,00	.	9	31 juli
<b>Aandelen</b>							
				<i>euro</i>			
11 juli	Laurus			0,90		136	26 juli

<sup>1)</sup> Inclusief het deel dat eventueel in het buitenland werd geplaatst.

<sup>2)</sup> 4 couponbetalingen per jaar.

<sup>3)</sup> Variabele rente met 4 couponbetalingen per jaar.

# Effectenbeurs

**Tabel 5.1**  
Koerswaarde en omzet van aandelen op de Euronext Amsterdam

	2002								Trend <sup>1)</sup>
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
<b>Koerswaarde Officiële Markt (ultimo)</b>	<i>mld euro</i>								%
Delfstoffenwinning	122,1	126,9	133,4	125,0	127,4	119,9	99,1	97,8	-27
Industrie									
consumentengoederen	64,3	66,3	66,5	70,5	67,8	64,1	57,2	58,5	-14
kapitaalgoederen	57,8	57,2	66,4	63,7	59,9	50,6	41,4	36,3	-34
basisgoederen	20,4	20,9	21,9	20,6	20,7	19,0	16,5	16,9	-14
Bouwnijverheid en installatie	4,0	4,6	4,6	4,0	3,7	3,6	3,0	2,7	-26
Transport, opslag en communicatie	31,1	30,0	32,2	29,9	28,0	28,2	26,1	28,9	33
Niet-financiële dienstverlening	41,2	41,3	43,9	41,2	39,1	34,9	29,7	30,4	-27
Handel	36,1	33,4	37,3	34,6	29,8	26,8	22,1	22,1	-38
Banken/financiële dienstverlening	33,3	33,2	35,8	35,8	33,8	30,0	24,3	27,6	-16
Verzekeraars	130,5	123,8	135,0	127,6	120,4	110,0	86,6	89,0	-33
Beleggingsfondsen	75,2	73,9	75,9	72,3	71,3	65,6	64,2	64,8	-11
Vastgoedfondsen	14,5	14,7	15,4	15,2	13,7	12,9	12,8	12,8	-6
Overige fondsen	19,2	19,2	18,9	19,6	19,0	17,7	16,7	16,7	-14
Totaal	649,8	645,5	687,1	660,1	634,5	583,4	499,7	504,5	-22
<b>Koerswaarde NMAX (ultimo)</b>	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	-51
Alle genoteerde ondernemingen	650,0	645,7	687,2	660,2	634,7	583,5	499,9	504,6	-22
<b>Omzet van aandelen <sup>2)</sup></b>	55,7	48,5	56,6	54,6	49,9	50,6	78,9	48,9	.

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

**Tabel 5.2**  
Tien grootste stijgers en dalers op de aandelenmarkt, augustus 2002 <sup>1)</sup>

	Stijging <sup>1)</sup>		Daling <sup>1)</sup>	
	%		%	
Crucell	41,4		Ballast Nedam	50,3
Vredestein	31,4		Draka Holding	46,2
Kon. Brill	26,9		CCS	45,7
Copaco	24,5		Fox Kids Europe	43,0
Fornix BioSciences	21,1		Simac Techniek	36,2
ABN AMRO Holding	17,9		Getronics	31,3
Wolters Kluwer	17,0		Magnus	25,0
Kon. KPN	16,9		Univar	25,0
Randstad Holding	16,4		United Services Holding	23,8
Vodafone Libertel	16,4		Aino	23,4

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de individuele herbeleggingsindex.



**Tabel 5.3**  
**CBS-indexcijfers voor aandelen, naar bedrijfstak**

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend <sup>1)</sup>
	2002				2002				
	mei	juni	juli	aug.	mei	juni	juli	aug.	
	<i>ultimo 1983=100</i>								%
<b>CBS-koersindex</b>									
Consumentengoederenindustrie	1 003,1	943,9	849,5	857,5	990,6	936,5	834,7	854,0	-14
Kapitaalgoederenindustrie	593,2	492,3	423,5	368,0	576,3	486,6	398,1	348,5	-34
Basisgoederenindustrie	475,1	447,7	407,9	364,3	475,1	436,7	378,9	387,7	-14
Bouwnijverheid en installatie	545,8	526,3	483,8	414,3	524,0	515,6	457,5	412,9	-15
Transport-, opslag- en communicatie	180,7	175,3	170,3	172,1	181,3	181,8	168,6	186,5	3
Niet-financiële dienstverlening	1 043,4	955,1	809,9	750,5	1 018,9	910,0	771,6	783,6	-29
Handel	953,8	845,9	668,8	658,3	897,9	804,6	652,1	651,9	-43
Banken/financiële dienstverlening	556,5	500,2	423,0	430,4	551,5	490,6	390,9	445,2	-18
Verzekeraars	1 028,6	898,4	769,4	711,6	1 003,6	914,6	719,8	740,1	-44
Algemeen	696,1	629,4	549,0	519,4	684,9	628,4	522,7	527,9	-29
<b>CBS-herbeleggingsindex</b>									
Consumentengoederenindustrie	1 742,5	1 644,5	1 479,9	1 494,7	1 725,7	1 631,5	1 454,2	1 489,5	-12
Kapitaalgoederenindustrie	908,9	755,2	649,8	564,7	883,5	746,6	610,8	534,7	-34
Basisgoederenindustrie	931,4	878,9	802,1	718,5	931,4	858,0	747,3	764,7	-11
Bouwnijverheid en installatie	1 134,7	1 110,0	1 020,5	873,9	1 105,2	1 087,5	964,9	870,9	-11
Transport-, opslag- en communicatie	308,7	299,8	291,4	295,1	310,0	311,0	288,3	319,9	4
Niet-financiële dienstverlening	1 627,3	1 491,5	1 264,8	1 174,8	1 591,0	1 421,0	1 204,9	1 228,0	-28
Handel	1 582,7	1 410,2	1 115,0	1 098,3	1 496,7	1 341,4	1 087,1	1 098,0	-41
Banken/financiële dienstverlening	1 378,6	1 241,6	1 049,9	1 089,8	1 368,9	1 217,7	970,3	1 134,3	-14
Verzekeraars	2 052,8	1 809,1	1 549,4	1 443,2	2 020,9	1 841,8	1 449,5	1 515,8	-41
Algemeen	1 356,3	1 232,6	1 075,3	1 024,7	1 341,2	1 230,7	1 023,9	1 045,1	-27

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

**Tabel 5.4**  
**Totaal rendement op aandelen <sup>1)</sup>, naar bedrijfstak**

	2001	2002								
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
	%									
Consumentengoederenindustrie	-11,5	-3,1	-0,5	2,0	5,4	-1,6	-10,0	-15,9	-12,0	
Kapitaalgoederenindustrie	-14,8	-23,6	-12,0	11,0	-0,7	-4,7	-16,2	-30,9	-34,0	
Basisgoederenindustrie	-4,9	2,6	3,4	17,0	11,0	2,8	-3,4	-12,6	-11,0	
Bouwnijverheid en installatie	19,0	19,7	29,0	32,0	20,9	11,7	11,4	-2,2	-11,0	
Transport-, opslag- en communicatie	-38,4	-51,1	-43,6	-30,0	-43,3	-42,2	-26,1	-23,0	4,0	
Niet-financiële dienstverlening	-31,3	-32,4	-25,4	-14,0	-19,2	-24,1	-26,4	-34,0	-28,0	
Handel	-8,3	-14,0	-23,5	-13,0	-16,6	-30,4	-36,5	-44,6	-41,0	
Banken/financiële dienstverlening	-19,5	-22,2	-11,1	10,0	1,2	-5,1	-13,6	-24,6	-14,0	
Verzekeraars	-27,6	-27,3	-26,2	-14,0	-23,6	-23,0	-31,4	-44,4	-41,0	
Alle aandelen, excl. beleggingsfondsen	-19,2	-20,8	-16,4	-5,0	-13,1	-16,7	-21,1	-31,7	-27,0	

<sup>1)</sup> Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

**Tabel 5.5**  
CBS-indexcijfers voor aandelen van beleggings- en vastgoedfondsen

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend <sup>1)</sup>
	2002				2002				
	mei	juni	juli	aug.	mei	juni	juli	aug.	
	<i>ultimo 1993=100</i>								%
<b>CBS/MoneyView-koersindex voor beleggingsfondsen</b>									
Algemeen	145,4	136,1	126,0	125,1	143,4	132,7	124,4	125,4	-19
Aandelenfondsen	187,3	169,6	150,0	147,1	183,4	163,2	146,9	147,5	-27
beleggingen in Nederland	275,5	249,1	218,5	206,3	270,3	242,8	206,5	209,5	-30
beleggingen in Europa	247,1	221,7	196,7	189,8	239,7	214,6	193,0	189,9	-28
beleggingen in het Verre Oosten	86,0	79,5	74,7	71,8	84,5	75,7	72,3	70,9	-9
beleggingen in Noord-Amerika	267,5	243,1	209,4	214,4	261,3	230,1	208,0	216,2	-23
beleggingen wereldwijd	184,5	166,6	146,5	145,5	180,8	159,5	144,5	145,5	-28
Obligatiefondsen	129,9	129,2	128,5	130,4	129,8	128,8	128,9	131,2	-1
gewone obligatiefondsen	99,5	98,6	98,0	99,2	99,3	98,4	98,3	99,9	-3
fictief-rendement obligatiefondsen	162,0	161,9	161,6	164,7	162,3	161,5	162,0	165,5	1
Geldmarktfondsen	117,1	117,3	117,5	117,7	117,2	117,4	117,5	118,0	-1
Gemengde fondsen	136,9	131,2	125,4	125,3	135,9	129,0	124,1	124,4	-12
<b>CBS/SBV-koersindex voor vastgoedfondsen</b>									
Algemeen	103,0	99,8	99,2	94,3	103,8	97,7	95,8	95,3	1
Direct	100,8	97,5	97,7	92,3	101,7	95,7	93,9	93,9	2
Nederland	118,7	116,1	121,7	118,8	119,5	114,3	117,5	118,6	3
wereldwijd	98,1	94,8	93,6	87,5	99,2	92,8	89,8	89,5	1
Indirect	154,8	150,2	142,1	140,0	154,4	145,8	141,7	136,9	-5
<b>CBS/MoneyView-herbeleggingsindex voor beleggingsfondsen</b>									
Algemeen	162,0	152,1	140,9	140,0	159,9	148,5	139,2	140,6	-17
Aandelenfondsen	208,9	189,5	167,8	164,6	204,6	182,5	164,4	165,2	-26
beleggingen in Nederland	299,9	273,1	240,2	226,9	294,4	267,0	227,0	231,8	-28
beleggingen in Europa	264,2	237,7	211,1	203,8	256,4	230,3	207,2	203,9	-27
beleggingen in het Verre Oosten	92,3	85,8	80,8	77,6	90,7	81,9	78,1	76,7	-7
beleggingen in Noord-Amerika	280,1	254,8	219,4	224,6	273,8	241,1	218,0	226,6	-23
beleggingen wereldwijd	208,7	188,6	165,8	164,7	204,6	180,6	163,6	164,8	-27
Obligatiefondsen	144,2	144,1	143,6	145,7	144,4	143,9	144,1	146,7	1
gewone obligatiefondsen	143,9	143,8	143,2	145,0	144,1	143,8	143,7	146,0	2
fictief-rendement obligatiefondsen	162,0	162,0	161,7	164,8	162,3	161,6	162,0	165,6	1
Geldmarktfondsen	126,1	126,5	126,7	127,0	126,4	126,6	126,7	127,2	3
Gemengde fondsen	172,1	165,7	158,4	158,5	171,3	163,0	156,8	159,0	-9
<b>CBS/SBV-herbeleggingsindex voor vastgoedfondsen</b>									
Algemeen	181,0	176,4	175,8	168,2	183,5	172,8	170,7	170,7	11
Direct	183,2	178,5	179,4	170,7	186,1	175,2	173,4	173,7	12
Nederland	211,1	206,5	216,4	211,9	212,5	203,3	209,0	212,3	11
wereldwijd	179,8	175,1	173,7	163,7	183,2	171,6	168,0	167,4	12
Indirect	194,0	188,5	178,4	176,3	193,5	183,1	178,0	176,4	-1

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

**Tabel 5.6**  
Totaal rendement <sup>1)</sup> van beleggings- en vastgoedfondsen

	2001	2002								
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
	%									
<b>Beleggingsfondsen</b>										
Algemeen	-17,8	-14,2	-16,7	-11,8	-5,0	-16,8	-20,9	-22,4	-17,0	
Aandelenfondsen	-25,8	-20,9	-23,8	-17,2	-7,1	-23,5	-29,3	-32,2	-25,9	
beleggingen in Nederland	-25,5	-21,5	-22,0	-18,9	-7,8	-19,1	-23,6	-32,4	-28,2	
beleggingen in Europa	-25,2	-22,7	-24,5	-18,7	-9,1	-22,8	-26,5	-30,5	-26,8	
beleggingen in het Verre Oosten	-23,9	-15,3	-16,3	-11,9	-1,3	-9,2	-14,9	-11,4	-7,4	
beleggingen in Noord-Amerika	-19,1	-11,2	-13,8	-6,0	0,8	-20,3	-29,1	-32,9	-22,6	
beleggingen wereldwijd	-26,8	-21,4	-25,3	-17,5	-7,2	-26,0	-32,7	-34,6	-26,9	
Obligatiefondsen	4,9	4,6	2,9	2,5	1,1	0,8	-0,6	0,0	1,5	
gewone obligatiefondsen	6,3	5,5	3,6	2,9	1,7	1,6	0,6	0,6	1,7	
fictief-rendement obligatiefondsen	2,7	3,3	2,1	1,8	0,1	-0,1	-1,9	-0,8	1,2	
Geldmarktfondsen	4,0	4,0	3,8	3,6	3,5	3,4	3,3	3,2	3,2	
Gemengde fondsen	-7,2	-5,6	-6,8	-4,6	-1,4	-7,7	-10,9	-12,4	-9,2	
<b>Vastgoedfondsen</b>										
Algemeen	4,5	10,3	7,3	8,3	15,9	16,4	9,6	9,7	10,6	
Direct	5,2	11,6	8,1	9,2	16,8	17,9	11,1	11,3	12,4	
Nederland	2,8	6,4	2,8	4,0	10,7	8,2	5,7	7,8	11,1	
wereldwijd	5,8	13,2	9,5	10,4	18,4	20,4	12,3	11,9	12,3	
Indirect	-1,5	1,1	2,4	2,4	8,5	5,3	-1,0	-1,7	-1,4	

<sup>1)</sup> Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

**Tabel 5.7**  
**Indexcijfers voor aandelen, bijzondere selecties**

	Basis	2002								Trend <sup>1)</sup>
		jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
%										
<b>Koersindex</b>										
AEX-index <sup>2)</sup>	2-1-1983=45,38	500,9	494,9	531,2	511,3	484,6	439,7	363,6	371,6	-29
CBS/NIB-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	291,5	290,9	304,6	300,9	286,1	265,4	235,2	222,6	-26
Amsterdam Midkap-index <sup>2)</sup>	2-1-1983=45,38	483,2	488,3	527,8	519,1	494,3	455,5	391,9	367,3	-24
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	323,1	312,9	355,8	329,0	305,7	265,3	227,7	216,6	-27
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	339,5	331,1	376,5	326,6	275,2	228,5	192,6	176,0	-46
FTSE Eurotop-100 index <sup>2)</sup>	29-12-1989=1 006,01	2 790,1	2 764,2	2 868,4	2 740,5	2 622,9	2 376,7	2 133,6	2 120,9	-26
<b>Herbeleggingsindex</b>										
CBS/NIB-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	347,6	346,9	363,8	361,6	347,2	322,9	286,3	271,2	-24
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	371,8	360,0	409,6	380,9	353,9	307,2	263,6	250,7	-26
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	368,9	359,8	409,7	355,7	300,0	249,0	209,9	191,8	-46

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

**Tabel 5.8**  
**Indexcijfers van aandelen op buitenlandse markten**

	2001		2002						
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	
<i>1995=100</i>									
Australië	167	169	167	167	164	165	.	.	
België	189	194	195	196	201	201	185	.	
Canada	173	173	172	177	173	173	161	.	
Duitsland	179	183	176	188	184	176	160	.	
Frankrijk	237	237	230	244	242	235	213	.	
Italië	229	230	223	238	240	229	209	.	
Japan	74	72	70	79	78	80	77	.	
Nederland	236	238	236	249	249	239	216	188	
Spanje	281	271	267	281	280	276	254	.	
Verenigde Staten	200	200	196	206	202	198	187	.	
Verenigd Koninkrijk	137	137	135	140	138	135	125	.	
Euro-zone	236	236	228	242	238	229	207	.	

Bron: OECD.

**Tabel 5.9**  
**Open interest in contracten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets, ultimo**

	2001		2002						
	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli
<i>x 1 000</i>									
<b>Opties</b>									
Aandelenopties	14 279	14 362	13 682	14 629	15 257	13 971	14 771	15 425	16 116
Indexopties	814	891	848	946	1 021	891	919	974	983
Obligatieopties	1	1	0	0	0	0	.	.	.
Warrants	194	192	191	190	189	188	187	186	188
Valutaopties	15	13	14	14	12	12	13	14	15
Totaal opties	15 303	15 459	14 735	15 779	16 479	15 062	15 890	16 599	17 303
<b>Futures</b>									
Indexfutures	48	41	41	43	44	45	49	50	50
Stockfutures	0	0	1	1	1	1	2	2	1
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal futures	48	42	42	44	45	46	51	52	51

Bron: EURONEXT Amsterdam.

**Tabel 5.10**  
**Omzet in opties op de Euronext Amsterdam Derivative Markets**

	2001	2002							
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	jan.-juli
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	3 086	5 407	3 741	3 913	4 239	3 703	4 283	7 285	32 570
Indexopties	473	733	611	679	613	557	739	1 070	5 002
Obligatieopties	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Warrants	1	2	1	1	1	1	1	1	7
Valutaopties	4	6	2	3	1	6	11	9	38
<b>Totaal</b>	<b>3 564</b>	<b>6 148</b>	<b>4 355</b>	<b>4 597</b>	<b>4 853</b>	<b>4 267</b>	<b>5 033</b>	<b>8 364</b>	<b>37 617</b>
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	1 359	2 389	1 551	1 787	1 693	783	1 017	1 972	11 192
Indexopties	1	1 503	719	784	655	618	965	2 053	7 298
Obligatieopties	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Warrants	1	1	1	1	1	0	0	0	5
Valutaopties	2	2	1	1	0	2	4	4	14
<b>Totaal</b>	<b>1 363</b>	<b>3 895</b>	<b>2 272</b>	<b>2 573</b>	<b>2 349</b>	<b>1 404</b>	<b>1 987</b>	<b>4 029</b>	<b>18 509</b>

Bron: Euronext Amsterdam.

**Tabel 5.11**  
**Omzet van futurecontracten op de Euronext Amsterdam Derivative Markets**

	2001	2002							
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	jan.-juli
<i>x 1 000</i>									
Indexfutures	214	319	262	282	286	295	390	518	2 352
Stockfutures	1	1	2	8	3	3	4	4	25
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	0	0	1
<b>Totaal</b>	<b>216</b>	<b>320</b>	<b>264</b>	<b>291</b>	<b>290</b>	<b>298</b>	<b>394</b>	<b>522</b>	<b>2 379</b>

Bron: Euronext Amsterdam.

**Tabel 5.12**  
**Uitgeoefende optierechten op de Euronext Amsterdam Derivative Markets**

	2001	2002							
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	jan.-juli
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	281	603	125	262	706	359	321	627	3 004
Indexopties	15	35	10	18	46	22	37	76	244
Obligatieopties	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Warrants	1	1	2	0	0	0	2	0	6
Valutaopties	1	0	0	0	0	0	1	0	2
<b>Totaal</b>	<b>298</b>	<b>640</b>	<b>138</b>	<b>280</b>	<b>752</b>	<b>382</b>	<b>361</b>	<b>704</b>	<b>3 256</b>
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	746	1 615	356	707	1 799	1 036	919	1 631	8 063
Indexopties	728	1 775	490	870	2 331	1 105	1 740	3 489	11 801
Obligatieopties	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Warrants	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Valutaopties	6	2	2	4	1	0	0	3	12
<b>Totaal</b>	<b>1 480</b>	<b>3 393</b>	<b>848</b>	<b>1 582</b>	<b>4 131</b>	<b>2 141</b>	<b>2 659</b>	<b>5 124</b>	<b>19 877</b>

Bron: Euronext Amsterdam.

**Tabel 5.13**  
**Nominale waarde en omzet obligaties op EURONEXT Amsterdam**

	2002							Trend <sup>1)</sup>
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
<b>Nominale waarde (ultimo)</b>	<i>mld euro</i>							%
Overheid	161,3	163,8	165,8	168,3	167,1	169,9	170,0	0
Financiële instellingen	144,4	145,2	146,6	148,8	150,2	154,6	154,4	27
Overige private sektor	35,0	35,2	35,1	37,8	34,1	34,2	34,1	-2
Totaal	340,8	344,2	347,4	354,9	351,4	358,7	358,4	10
<b>Totaal omzet obligaties <sup>2)</sup></b>	11,2	10,3	65,4	15,0	10,1	9,2	11,8	.

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

<sup>2)</sup> Omzet van obligaties op EURONEXT Amsterdam via het nieuwe handelsstelsel.  
Dit handelstelsel is eind oktober 2001 in werking getreden.

**Tabel 5.14**  
**CBS-indexcijfers voor obligaties**

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend <sup>1)</sup>
	2002				2002				
	mei	juni	juli	aug.	mei	juni	juli	aug.	
<b>CBS-koersindex</b>	<i>ultimo 1983=100</i>								%
Kort (3 tot 5 jaar)	114,2	114,9	115,8	117,2	114,6	115,3	116,5	117,5	1
Middellang (5 tot 8 jaar)	121,9	123,1	124,1	125,9	122,1	123,8	124,7	126,1	1
Lang (8 tot 10 jaar)	125,5	127,0	128,2	130,6	125,7	127,7	129,1	130,7	2
<b>CBS-herbeleggingsindex</b>									
<i>Staatsleningen</i>									
algemeen	380,4	384,7	389,2	395,5	381,5	387,0	391,9	396,7	6
vaste looptijd	378,0	382,3	386,8	393,1	379,1	384,6	389,5	394,2	6
looptijd 0 tot 3 jaar	333,9	335,8	338,0	340,3	334,5	336,8	339,2	341,0	5
looptijd 3 tot 5 jaar	360,2	364,0	368,4	373,8	361,1	366,0	371,2	375,0	6
looptijd 5 tot 8 jaar	393,5	398,9	404,7	413,2	394,8	401,5	408,8	414,7	7
looptijd 8 jaar en langer	408,3	415,6	422,6	434,5	409,8	419,8	426,1	436,2	9
<i>Financiële instellingen</i>									
gewone obligaties	366,1	369,2	372,9	377,3	367,1	371,0	374,7	378,7	6
achtergestelde obligaties	449,8	455,1	458,8	464,0	451,9	457,0	460,0	466,6	7
<i>Algemeen</i>	380,6	384,5	388,6	394,3	381,7	386,6	390,9	395,7	6
<b>Converteerbare obligaties</b>	<i>ultimo 1993=100</i>								
CBS-koersindex converteerbare obligaties	286,9	277,8	268,3	261,6	283,1	278,2	265,6	266,1	-10

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

**Tabel 5.15**  
Totaal rendement op obligaties <sup>1)</sup>

	2001		2002						
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.
	%								
Staatsleningen									
algemeen	5,32	5,15	4,82	3,18	5,05	5,36	6,06	6,00	6,38
vaste looptijd	5,30	5,18	4,83	3,17	5,05	5,33	6,07	6,02	6,37
looptijd 0 tot 3 jaar	5,42	4,91	4,89	4,08	4,87	4,43	4,66	4,82	4,76
looptijd 3 tot 5 jaar	5,79	5,14	5,20	3,45	5,31	5,06	5,66	6,06	6,08
looptijd 5 tot 8 jaar	5,44	5,05	4,82	2,66	5,12	5,42	6,22	6,46	6,77
looptijd 8 jaar en langer	4,88	5,74	4,56	2,20	5,20	6,75	8,28	7,17	8,70
Financiële instellingen									
gewone obligaties	7,39	6,16	5,98	4,46	5,78	5,98	6,18	6,15	6,14
achtergestelde obligaties	7,71	6,53	6,60	4,72	6,69	6,88	7,08	6,33	6,58
Alle obligaties	6,01	5,51	5,26	3,74	5,45	5,65	6,24	6,08	6,43

<sup>1)</sup> Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

**Tabel 5.16**  
Beurswaarde van obligaties in de CBS-herbeleggingsindex

	2002								Trend <sup>1)</sup>
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	
	<i>mld euro</i>								%
Staatsleningen									
algemeen	184	169	167	170	177	178	181	183	1
vaste looptijd	184	169	167	170	177	178	181	183	1
looptijd 0 tot 3 jaar	69	53	65	66	65	65	72	73	11
looptijd 3 tot 5 jaar	28	43	30	30	38	37	31	31	-17
looptijd 5 tot 8 jaar	40	24	24	25	25	26	36	37	-8
looptijd 8 jaar en langer	46	48	48	49	49	51	42	43	10
Financiële instellingen									
gewone obligaties	69	69	68	68	68	70	72	73	3
achtergestelde obligaties	12	12	12	12	12	12	12	12	7
Alle obligaties	285	270	267	270	278	281	285	289	2

<sup>1)</sup> De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar

# Vastgoed

Tabel 6.1  
Particuliere woningtransacties, 2002 <sup>1)</sup>

	Aantal				Gemiddelde koopsom per akte			
	eengezinswoningen		appartementen		eengezinswoningen		appartementen	
	juni	juli	juni	juli	juni	juli	juni	juli
	<i>1 000 euro</i>							
<b>Groningen</b>								
Oost-Groningen	151	163	15	13	135	157	111	109
Delfzijl e.o.	43	50	7	12	120	127	66	141
overig Groningen	245	308	128	138	160	178	104	108
totaal	439	521	150	163	147	166	103	111
<b>Friesland</b>								
Noord-Friesland	329	392	36	38	140	146	132	94
Zuidwest-Friesland	90	106	4	13	181	169	195	126
Zuidoost-Friesland	185	228	15	27	184	198	77	83
totaal	604	726	55	78	160	166	122	95
<b>Drenthe</b>								
Noord-Drenthe	186	218	28	22	183	188	89	103
Zuidoost-Drenthe	189	193	26	25	169	166	144	129
Zuidwest-Drenthe	113	117	7	15	183	192	137	115
totaal	488	528	61	62	178	181	118	117
<b>Overijssel</b>								
Noord-Overijssel	262	359	43	42	194	193	128	121
Zuidwest-Overijssel	104	158	23	24	204	196	119	118
Twente	517	619	61	81	180	186	113	100
totaal	883	1 136	127	147	188	187	119	109
<b>Gelderland</b>								
Veluwe	463	624	114	95	253	251	154	154
Achterhoek	286	371	20	30	216	208	172	158
Arnhem/Nijmegen	496	621	186	217	231	223	139	151
Zuidwest-Gelderland	156	228	8	18	232	225	180	136
totaal	1 401	1 844	328	360	235	230	147	152
<b>Utrecht</b>	849	1 147	359	376	265	254	158	167
<b>Noord-Holland</b>								
Kop van Noord-Holland	285	399	42	29	185	187	125	135
Alkmaar e.o.	213	231	47	61	218	229	148	167
IJmond	109	165	56	50	237	238	147	141
Agglomeratie Haarlem	141	167	110	145	304	330	171	170
Zaanstreek	147	146	45	36	189	190	110	127
Groot-Amsterdam	379	477	438	565	289	273	226	223
Het Gooi en Vechtstreek	176	236	65	81	376	361	152	172
totaal	1 450	1 821	803	967	256	255	191	197
<b>Zuid-Holland</b>								
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	262	291	129	172	282	273	171	166
Agglomeratie 's-Gravenhage	244	324	767	917	326	318	137	138
Delft en Westland	128	142	70	97	228	249	169	166
Oost-Zuid-Holland	233	333	62	74	238	225	141	140
Groot-Rijnmond	737	942	644	793	214	213	121	119
Zuidoost-Zuid-Holland	305	403	87	105	194	187	121	128
totaal	1 909	2 435	1 759	2 158	238	233	134	134
<b>Zeeland</b>								
Zeeuwsch-Vlaanderen	104	179	9	12	131	142	146	109
Overig Zeeland	263	307	29	27	170	177	114	101
totaal	367	486	38	39	159	164	121	104
<b>Noord-Brabant</b>								
West-Noord-Brabant	545	648	85	96	213	215	162	162
Midden-Noord-Brabant	394	482	36	62	217	227	149	155
Noordoost-Noord-Brabant	468	583	101	118	247	259	179	179
Zuidoost-Noord-Brabant	577	767	117	109	232	243	152	154
totaal	1 984	2 480	339	385	227	236	162	164
<b>Limburg</b>								
Noord-Limburg	198	249	40	49	195	200	112	128
Midden-Limburg	161	217	30	24	197	200	125	146
Zuid-Limburg	528	634	87	129	183	179	115	132
totaal	887	1 100	157	202	188	188	116	132
<b>Flevoland</b>	500	625	31	29	186	180	146	147
<b>Totaal</b>	11 761	14 849	4 207	4 966	218	219	148	150

Bron: Kadaster.

<sup>1)</sup> Bestaande eengezinswoningen en bestaande en nieuwe appartementen (maximaal 2 objecten per transactie).

**Tabel 6.2**  
**Vastgoedtransacties**

	2001	2002							
	jan.–dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	jan.–juli
<b>Aantal transacties</b>									
<b>Particuliere woningtransacties <sup>1)</sup></b>									
Eengezinswoningen	145 425	8 426	10 299	13 527	10 613	12 962	11 761	14 849	82 437
Appartementen	50 312	3 465	3 866	4 794	3 931	4 607	4 207	4 966	29 836
<b>Overige transacties</b>									
Eengezinswoningen w.v. naar verkrijger	9 850	579	553	632	566	603	581	702	4 216
particulieren	5 444	281	301	261	262	268	278	324	1 975
niet-particulieren	4 406	298	252	371	304	335	303	378	2 241
Appartementen w.v. naar verkrijger	8 901	481	519	477	445	484	429	533	3 368
particulieren	6 739	322	385	336	297	304	279	338	2 261
niet-particulieren	2 162	159	134	141	148	180	150	195	1 107
Overige woningen w.v. naar verkrijger	7 879	493	436	513	513	582	556	649	3 742
particulieren	6 565	414	359	437	419	499	464	548	3 140
niet-particulieren	1 314	79	77	76	94	83	92	101	602
Bouwterreinen w.v. naar verkrijger	34 571	2 199	2 684	3 164	3 364	3 518	3 324	3 511	21 764
particulieren	29 661	1 931	2 365	2 744	2 993	3 141	2 922	3 152	19 248
niet-particulieren	4 910	268	319	420	371	377	402	359	2 516
Bedrijfsmatig object w.v. naar verkrijger	12 146	893	804	923	830	823	826	957	6 056
particulieren	5 879	419	372	463	418	396	397	452	2 917
niet-particulieren	6 267	474	432	460	412	427	429	505	3 139
Agrarisch object w.v. naar verkrijger	11 444	743	770	976	915	942	771	801	5 918
particulieren	7 813	520	535	658	653	669	491	524	4 050
niet-particulieren	3 631	223	235	318	262	273	280	277	1 868
Meerdere soorten objecten w.v. naar verkrijger	17 266	1 244	1 102	1 402	1 244	1 388	1 368	1 564	9 312
particulieren	13 856	1 014	904	1 171	992	1 152	1 174	1 283	7 690
niet-particulieren	3 410	230	198	231	252	236	194	281	1 622
Transacties niet eerder genoemd	16 936	1 052	1 228	1 365	1 344	1 302	1 317	1 524	9 132
<b>Totaal</b>	<b>314 730</b>	<b>19 575</b>	<b>22 261</b>	<b>27 773</b>	<b>23 765</b>	<b>27 211</b>	<b>25 140</b>	<b>30 056</b>	<b>175 781</b>
<b>Totale koopsom</b>									
	<i>mln euro</i>								
<b>Particuliere woningtransacties <sup>1)</sup></b>									
Eengezinswoningen	29 909	1 787	2 183	2 918	2 288	2 825	2 563	3 251	17 816
Appartementen	6 963	509	553	696	584	674	621	745	4 380
<b>Overige transacties</b>									
Eengezinswoningen w.v. naar verkrijger	3 063	225	949	199	152	255	208	226	2 213
particulieren	1 164	62	70	62	58	62	64	98	476
niet-particulieren	1 899	163	879	138	94	193	144	127	1 737
Appartementen w.v. naar verkrijger	2 326	106	91	104	86	245	98	209	938
particulieren	1 135	60	67	60	51	55	49	61	402
niet-particulieren	1 191	46	24	44	35	190	49	148	536
Overige woningen w.v. naar verkrijger	2 160	162	113	129	123	136	136	156	955
particulieren	1 237	95	75	95	85	110	93	111	664
niet-particulieren	923	68	38	34	38	26	43	45	291
Bouwterreinen w.v. naar verkrijger	6 826	424	440	493	538	563	578	472	3 508
particulieren	3 867	203	214	244	261	283	293	282	1 781
niet-particulieren	2 959	221	226	250	277	280	285	189	1 728
Bedrijfsmatig object w.v. naar verkrijger	10 922	848	3 012	1 123	756	479	754	725	7 698
particulieren	1 722	148	119	132	124	129	122	142	916
niet-particulieren	9 200	700	2 893	991	632	350	633	583	6 782
Agrarisch object w.v. naar verkrijger	2 038	121	129	158	150	150	147	136	990
particulieren	879	60	52	67	71	67	48	58	424
niet-particulieren	1 158	60	77	90	79	82	100	78	566
Meerdere soorten objecten w.v. naar verkrijger	11 491	619	1 865	1 185	1 475	673	605	774	7 195
particulieren	3 686	262	230	529	264	308	302	327	2 221
niet-particulieren	7 805	357	1 635	656	1 211	365	303	447	4 974
Transacties niet eerder genoemd	2 305	106	108	147	310	90	178	122	1 061
<b>Totaal</b>	<b>78 002</b>	<b>4 907</b>	<b>9 443</b>	<b>7 152</b>	<b>6 460</b>	<b>6 089</b>	<b>5 888</b>	<b>6 815</b>	<b>46 755</b>

Bron: Kadaster.

<sup>1)</sup> Bestaande eengezinswoningen en bestaande en nieuwe appartementen (maximaal 2 objecten per transactie).



**Tabel 6.3**  
**Totale koopsom vastgoedtransacties, 2002**

	Juli								totaal
	eegezins- woningen	apparte- menten	overige woningen	bedrijfs- matig	agrarisch	bouw- terrein	meerdere soorten	overig	
<i>mln euro</i>									
<b>Groningen</b>									
Oost-Groningen	26	1	5	3	2	1	2	1	42
Delfzijl e.o.	6	2	2	2	0	0	1	0	13
overig Groningen	55	15	28	11	4	12	11	6	141
totaal	87	18	35	16	6	13	14	8	196
<b>Friesland</b>									
Noord-Friesland	57	4	8	10	3	3	9	1	95
Zuidwest-Friesland	18	2	4	3	1	3	2	0	32
Zuidoost-Friesland	45	2	4	2	6	4	19	1	84
totaal	120	7	16	15	10	10	30	2	210
<b>Drenthe</b>									
Noord-Drenthe	41	2	6	11	6	4	3	1	74
Zuidoost-Drenthe	32	3	3	4	0	6	5	1	56
Zuidwest-Drenthe	22	2	5	5	1	2	2	0	39
totaal	96	7	13	21	7	12	11	2	168
<b>Overijssel</b>									
Noord-Overijssel	69	5	6	19	3	6	15	2	127
Zuidwest-Overijssel	31	3	1	9	1	5	8	0	57
Twente	115	8	13	41	3	16	28	2	225
totaal	215	16	20	68	8	27	51	4	409
<b>Gelderland</b>									
Veluwe	157	15	29	29	8	20	65	11	333
Achterhoek	77	5	11	8	7	7	18	5	139
Arnhem/Nijmegen	138	33	22	16	1	14	36	4	264
Zuidwest-Gelderland	51	2	11	10	5	4	8	3	93
totaal	424	55	73	63	20	45	127	23	830
<b>Utrecht</b>	288	63	38	53	8	39	69	14	570
<b>Noord-Holland</b>									
Kop van Noord-Holland	75	4	9	4	7	6	7	3	115
Alkmaar e.o.	53	10	8	4	1	5	7	2	89
IJmond	39	7	1	2	0	11	5	1	67
Agglomeratie Haarlem	55	25	8	11	0	1	20	3	123
Zaanstreek	28	5	2	8	0	2	3	1	48
Groot-Amsterdam	130	126	95	81	1	64	46	9	552
Het Gooi en Vechtstreek	85	14	12	13	0	2	14	0	142
totaal	465	191	135	124	9	92	102	20	1 137
<b>Zuid-Holland</b>									
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	79	29	10	16	4	4	10	4	156
Agglomeratie 's-Gravenhage	103	127	29	29	0	17	25	7	336
Delft en Westland	35	16	5	35	3	14	16	2	126
Oost-Zuid-Holland	75	10	3	11	6	12	19	1	136
Groot-Rijnmond	200	94	37	40	10	24	91	10	505
Zuidoost-Zuid-Holland	79	14	16	20	2	12	11	3	157
totaal	572	290	100	151	25	82	170	26	1 417
<b>Zeeland</b>									
Zeeuwsch-Vlaanderen	25	1	3	1	2	3	2	1	38
Overig Zeeland	54	3	11	11	1	14	12	2	107
totaal	80	4	14	12	2	18	13	2	145
<b>Noord-Brabant</b>									
West-Noord-Brabant	139	16	10	30	6	30	34	4	267
Midden-Noord-Brabant	109	10	9	13	6	6	23	2	178
Noordoost-Noord-Brabant	151	21	13	25	4	20	15	2	250
Zuidoost-Noord-Brabant	187	17	65	39	4	14	24	4	352
totaal	586	63	96	107	19	70	96	12	1 048
<b>Limburg</b>									
Noord-Limburg	50	6	10	8	3	9	12	2	100
Midden-Limburg	43	3	8	4	1	3	5	1	70
Zuid-Limburg	114	17	12	41	2	11	28	4	228
totaal	207	27	30	52	6	23	45	7	397
<b>Flevoland</b>	112	4	20	11	9	37	4	3	201
<b>Gespreide ligging</b>	0	0	1	32	6	5	41	0	85
<b>Totaal</b>	3 251	745	591	725	136	472	774	122	6 815

Bron: Kadaster.

# Verzekeraars en pensioenfondsen

**Tabel 7.1**  
**Nieuwe individuele levensverzekeringen**

	Aantal polissen				Verzekerd kapitaal			
	2002				2002			
	mei	juni	juli	jan.-juli	mei	juni	juli	jan.-juli
<b>Periodieke premiebetaling</b>	<i>x 1 000</i>				<i>mln euro</i>			
<b>Verzekeringen in geld</b>								
hypothek	5,1	6,1	5,5	32,7	492,8	662,6	582,2	3 216,2
pensioen uitgesteld	1,2	1,3	1,2	8,5	269,9	252,5	266,3	2 080,0
lijfrente uitgesteld	1,3	1,3	1,4	10,2	69,9	69,9	70,2	463,4
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
levenslang bij overlijden	29,2	30,4	31,4	197,1	128,6	128,5	135,1	836,4
spaarverzekering	1,7	1,6	1,8	12,2	43,8	56,3	52,2	343,6
risicoverzekering	12,2	10,4	11,0	79,3	773,5	666,1	719,0	4 718,6
overige verzekeringen	0,3	0,3	0,3	2,1	7,6	10,7	8,7	59,7
<b>totaal</b>	<b>51,0</b>	<b>51,3</b>	<b>52,5</b>	<b>342,0</b>	<b>1 786,2</b>	<b>1 846,7</b>	<b>1 833,6</b>	<b>11 718,0</b>
<b>Verzekeringen in beleggingseenheden</b>								
hypothek	11,6	11,6	10,7	74,7	1 177,0	1 215,4	1 134,3	7 536,3
pensioen uitgesteld	3,9	3,7	4,0	25,8	315,9	273,9	341,4	1 998,3
lijfrente uitgesteld	11,8	10,3	10,1	88,5	299,9	280,7	282,8	2 862,6
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	15,4	11,7	13,5	105,8	295,5	276,0	276,6	1 909,4
risicoverzekering	0,2	0,3	0,4	2,0	16,0	15,9	24,6	156,2
overige verzekeringen	1,9	1,8	2,5	13,9	27,2	18,6	27,2	148,0
<b>totaal</b>	<b>44,9</b>	<b>39,4</b>	<b>41,5</b>	<b>310,9</b>	<b>2 131,5</b>	<b>2 080,5</b>	<b>2 086,9</b>	<b>14 610,8</b>
<b>Premiebetaling ineens</b>								
<b>Verzekeringen in geld</b>								
hypothek	0,0	0,0	0,0	0,1	0,8	2,5	1,5	34,5
pensioen uitgesteld	0,2	0,4	0,2	1,7	14,2	15,9	20,2	125,5
lijfrente uitgesteld	2,7	2,6	2,9	30,4	107,7	127,6	123,5	933,1
direct ingaande rente	4,8	4,0	4,4	36,3	390,8	383,3	420,0	2 977,1
levenslang bij overlijden	0,5	0,4	0,3	3,6	1,5	1,5	1,3	12,2
spaarverzekering	0,3	0,3	0,3	3,8	11,6	7,7	13,4	89,6
risicoverzekering	1,3	1,1	1,2	9,2	83,2	79,5	73,0	536,0
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,1	0,6	0,3	1,1	2,2	10,7
<b>totaal</b>	<b>9,7</b>	<b>8,9</b>	<b>9,4</b>	<b>85,6</b>	<b>610,2</b>	<b>619,0</b>	<b>655,1</b>	<b>4 718,8</b>
<b>Verzekeringen in beleggingseenheden</b>								
hypothek	0,1	-0,1	0,0	0,3	7,8	6,0	11,2	47,9
pensioen uitgesteld	0,1	0,0	0,0	0,8	11,5	5,2	7,1	48,4
lijfrente uitgesteld	2,4	2,5	2,9	26,6	49,9	35,4	49,0	446,5
direct ingaande rente	0,2	0,1	0,1	1,7	40,3	34,5	37,7	336,7
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	0,3	0,3	0,3	2,6	8,5	9,1	9,7	60,3
risicoverzekering	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1	2,0
<b>totaal</b>	<b>3,2</b>	<b>3,0</b>	<b>3,4</b>	<b>32,2</b>	<b>118,0</b>	<b>90,2</b>	<b>114,8</b>	<b>942,2</b>
<b>Totale individuele productie</b>	<b>108,7</b>	<b>102,6</b>	<b>106,8</b>	<b>770,7</b>	<b>4 645,9</b>	<b>4 636,4</b>	<b>4 690,4</b>	<b>31 989,8</b>

**Tabel 7.2**  
**Nieuwe individuele levensverzekeringen, premie-inkomsten**

	Premie periodiek				Premie ineens			
	2002				2002			
	mei	juni	juli	jan.–juli	mei	juni	juli	jan.–juli
<b>Periodieke premiebetaling</b>	<i>mln euro</i>							
Verzekeringen in geld								
hypotheek	7,5	7,2	8,1	45,1	7,2	5,3	5,5	32,7
pensioen uitgesteld	6,8	6,5	6,1	42,9	7,5	5,2	4,5	33,6
lijfrente uitgesteld	1,9	2,1	2,3	14,8	1,1	1,0	1,0	7,8
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	3,2	3,0	3,2	20,4	0,1	0,0	0,0	0,2
spaarverzekering	1,8	2,1	2,7	14,1	0,3	0,3	0,5	6,0
risicoverzekering	3,3	3,2	3,5	21,7	0,0	0,0	0,0	0,3
overige verzekeringen	0,2	0,3	0,3	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0
totaal	24,7	24,3	26,3	160,4	16,2	11,8	11,7	80,8
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	24,1	23,9	23,2	152,3	13,7	12,8	14,5	94,9
pensioen uitgesteld	9,3	8,6	10,6	61,4	5,7	4,1	4,0	35,4
lijfrente uitgesteld	14,3	13,0	12,5	113,1	4,8	5,7	6,5	43,2
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	18,2	13,3	15,2	114,5	12,1	15,0	13,9	90,9
risicoverzekering	0,1	0,2	0,4	2,2	0,0	0,1	0,1	0,5
overige verzekeringen	1,7	1,5	1,7	11,6	2,0	1,8	1,8	14,3
totaal	67,8	60,4	63,9	455,5	38,3	39,5	40,8	279,2
<b>Premiebetaling ineens</b>								
Verzekeringen in geld								
hypotheek					0,0	0,2	0,2	8,3
pensioen uitgesteld					9,6	11,1	12,4	84,1
lijfrente uitgesteld					62,1	66,7	76,4	591,9
direct ingaande rente					235,1	206,4	243,1	1 630,1
levenslang bij overlijden					1,8	2,0	2,2	14,3
spaarverzekering					4,1	2,1	7,9	46,6
risicoverzekering					3,5	3,7	4,0	19,2
overige verzekeringen					0,2	0,8	2,3	8,8
totaal					316,5	293,0	348,3	2 403,3
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek					2,5	3,7	2,5	17,3
pensioen uitgesteld					5,1	3,3	5,9	30,4
lijfrente uitgesteld					34,8	34,0	36,9	324,5
direct ingaande rente					10,6	8,5	7,3	96,8
levenslang bij overlijden					0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering					8,9	9,6	8,9	67,5
risicoverzekering					0,0	0,0	0,0	0,0
overige verzekeringen					0,3	0,3	0,6	2,9
totaal					62,2	59,4	62,1	539,4
<b>Totale individuele productie</b>	92,5	84,7	90,2	615,9	433,2	403,7	462,9	3 302,6

**Tabel 7.3**  
Nieuw spaarkasinschrijvingen

	Spaarkasovereenkomst				Verzekeringsovereenkomst			
	2002				2002			
	mei	juni	juli	jan.-juli	mei	juni	juli	jan.-juli
	<i>x 1 000</i>							
<b>Aantal contracten</b>								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	1,2	1,1	1,1	8,1	1,2	1,1	1,1	8,1
Ongeclausuleerd	2,3	1,8	3,1	19,6	2,3	1,8	3,1	19,6
<b>Totaal</b>	<b>3,6</b>	<b>2,9</b>	<b>4,2</b>	<b>27,8</b>	<b>3,6</b>	<b>2,9</b>	<b>4,2</b>	<b>27,8</b>
	<i>mln euro</i>							
<b>Ingeschreven bedrag</b>								
Hypotheek	0,1	0,4	0,1	1,1				
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,1				
Lijfrente uitgesteld	56,5	52,5	53,3	367,9				
Ongeclausuleerd	30,7	24,2	33,3	260,8				
<b>Totaal</b>	<b>87,3</b>	<b>77,1</b>	<b>86,7</b>	<b>629,8</b>				
<b>Storting/premie periodiek</b>								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,9	0,9	0,9	6,3	0,2	0,2	0,2	1,1
Ongeclausuleerd	1,4	1,1	1,7	11,8	0,2	0,1	0,2	1,3
<b>Totaal</b>	<b>2,4</b>	<b>1,9</b>	<b>2,6</b>	<b>18,1</b>	<b>0,3</b>	<b>0,3</b>	<b>0,4</b>	<b>2,4</b>
<b>Storting/premie ineens</b>								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,1	0,2	0,2	1,5	0,0	0,0	0,0	0,2
Ongeclausuleerd	0,6	0,4	0,7	3,6	0,1	0,0	0,1	0,4
<b>Totaal</b>	<b>0,6</b>	<b>0,5</b>	<b>0,9</b>	<b>5,2</b>	<b>0,1</b>	<b>0,1</b>	<b>0,1</b>	<b>0,7</b>

**Tabel 7.4**  
Rendementsmaatstaven levensverzekeraars

	2001				2002								
	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
	%												
Rendement u	4,99	4,88	4,75	4,61	4,57	4,62	4,77	4,91	5,02	5,10	5,08	4,97	4,81
Rendement t	5,27	5,20	5,08	4,87	4,71	4,73	4,90	5,11	5,23	5,35	5,33	5,21	4,95
Rendement s	5,79	5,73	5,70	5,65	5,60	5,52	5,53	5,60	5,67	5,74	5,76	5,73	5,64

Bron: Centrum voor Verzekeringsstatistiek CVS.

## In de voorgaande 12 maanden

### Banken

Banken van grote betekenis in economie okt. '00

### Sparen en lenen

Bijna een kwart minder woninghypotheken in 2000 aug. '01  
In 2001 flink gespaard maart '02  
Voor 5,5 miljard euro in het rood juli '02

### Geldmarkt

Ruime stijging koopkracht werknemers in 2000 mei '02

### Amsterdamse Effectenbeurs

2000 slecht jaar voor aandeelhouders jan. '01  
Hogere winst in 2000 voor de financiële beurs-NV's sept. '01  
2001 slechtste beursjaar sinds oliecrisis febr. '02  
Aandelen bouw uitschieter op Damrak in eerste kwartaal 2002 mei '02  
Aandelen hard onderuit in tweede kwartaal aug. '02

### Verzekeraars

Winst levensverzekeraars in 1999 boven vijf miljard gulden jan. '01  
Torenhoge verkopen van lijfrentepolissen maart '01  
Weinig beweging op de Europese verzekeringsmarkt in 1998 maart '01  
Winst in verzekeringsbranche in 2000 gestegen met 15% dec. '01  
Lange-termijnontwikkeling en seizoenspatroon in nieuwe levensverzekeringen jan. '02  
Markt voor levensverzekeringen niet gegroeid maart '02

### Pensioenfondsen

Goed resultaat pensioenfondsen in 1999 febr. '01  
Negatief resultaat voor pensioenfondsen in 2000 maart '02  
VUT-fondsen staan onder druk door vergrijzing mei '02

### Institutionele beleggers

Institutionele beleggingen wederom vrijwel ongewijzigd jan. '01  
Beleggingsinstellingen, beurswaarde en indexcijfers maart '01  
Institutionele beleggers: een mager 2000 na koersverliezen april '01  
Prestaties beleggingsinstellingen onder druk door negatieve beurs juli '01  
Institutionele beleggers houden beleggingen op peil door groot surplus op Effectenaankopen aug. '01

Groei beleggingen institutionele beleggers in aandelen stokt aug. '01  
Institutionele beleggingen licht gestegen okt. '01  
Institutionele beleggers willen meer in vastgoed beleggen nov. '01  
Grote koersverliezen voor institutionele beleggers jan. '02  
Institutionele beleggingen nog niet op oude niveau april '02  
Waardedaling beleggingsportefeuille beleggingsinstellingen juli '02  
Institutionele beleggingen meer dan 5 procent gestegen juli '02  
Dalende aandelenkoersen zetten institutionele beleggers onder druk aug. '02

### Woningbezit

Positief jaarresultaat voor sociale huursector in 1998 febr. '01  
ABP blijft koploper in Vastgoedmarkt-ranglijst dec. '01  
Woningmarkt ontspant juni '02  
Woningwaarde stijgt fors juni '02

### Overheidsfinanciën

Waterschappen investeren 1,6 miljard gulden in 1999 mei '01  
Verdere daling gevestigde staatsschuld in eerste kwartaal 2001 juni '01  
Gemeenteschuld blijft dalen juni '01  
Opbrengst uit gemeentelijke heffingen stijgt in 2001 met 7,8% juli '01  
Gezondheidszorg, sociale werkvoorziening en openbaar vervoer favoriet bij gemeentelijke samenwerking sept. '01  
Gevestigde staatsschuld stijgt in tweede kwartaal 2001 okt. '01  
Overschot Rijksoverheid in 2000 okt. '01  
Provincies geven 8 miljard gulden uit in 1999 nov. '01  
Uitgaven voor wegen en vaarwegen hoger dan ooit nov. '01  
Opbrengst gemeentelijke heffingen hoger dan begroot nov. '01  
Schulden van het Rijk dalen in derde kwartaal dec. '01  
Overheidsuitgaven kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie meer dan 10 miljard dec. '01  
Opbrengst gemeentelijke heffingen groeit minder hard febr. '02  
Financiële positie van gemeenten sterker in 2000 febr. '02  
Geringe stijging waterschapsheffingen in 2002 maart '02  
Gevestigde staatsschuld stabiel in 2001 april '02  
Product- en bedrijfsschappen hielden over in 2000 april '02  
Groeivertraging maakt euronormen knellend april '02  
Lagere overheden zorgen voor daling EMU-schuld in 2000 met ruim twee miljard euro april '02  
Waterschappen investeren 0,7 miljard euro in 2000 mei '02  
Overschot overheid nagenoeg verdampt in 2001 aug. '02  
EMU-saldo decentrale overheden in 2001 nog positief aug. '02

### Diverse onderwerpen

Heeft de euro in 2001 invloed op de inflatie febr. '02  
De opbouw van de inflatie in januari 2002 maart '02  
Inflatie voelt hoger juni '02  
Waarom voelt de inflatie zo hoog? juli '02

## Trefwoordenregister

Aandelen, indexcijfers	40	Koersindex aandelen	40
Aandelen, rendementen	40	Koersindex obligaties	44
AEX-index	42	Koerswaarde aandelen	39
Bankbrieven	36	Koopsom vastgoed	46
Banken, balans	28	Krediet, consumptief	30, 31
Beleggingsfondsen, indexcijfers	41	Levensverzekeringen, nieuwe	49, 50
Beroep op de kapitaalmarkt	38	Liquiditeitenmassa	29
Besparingen	30	M3	29
Beursindexcijfers	40, 41, 42, 45	Mfi	28
Beursindexcijfers obligaties	45	Midkap-index	42
Beurswaarde aandelen	39	Monetair financiële instellingen, balans	28
Buitenlandse markten	34, 37, 42	Obligatie-emissies	37, 38
Cardmaatschappijen	30, 31	Obligaties, indexcijfers	45
CBS/MoneyView index	41	Obligaties, rendementen	36, 45
CBS/NIB-index	42	Onderhandse leningen, rente	36
CBS/SBV-index	42	Optiebeurs, omzet	43
CBS/Stroeve-index	44	Pandbrieven	36, 37
CBS/MIT(S)-index	42	Persoonlijke leningen	30
Consumentenprijsindex	26	Polissen levensverzekeringen	49
Consumptief krediet	30, 31	Postorderbedrijven	30, 31
Daggeldrente	34	Prijsindex consumptie	26
Deposito's	28, 30	Productenprijzen	26
Deposito's, rente op Euro-gulden -	34	Prolongatierente	34
Dollarkoers	35	Promessedisconto	34
Effectenbeurs, omzet	39	Rendement aandelen	40
Effectief rendement	36	Rendement obligaties	45
Emissies	37, 38	Repo	29
Euro-rendement	37	S-rendement	51
Euribor	34	Spaargelden	30
FTSE Eurotop-100 index	42	Spaarkassen, nieuwe inschrijvingen	51
Financieringsmaatschappijen	30, 31	Spaarrekeningen	30
Geldhoeveelheid	29	Staatsleningen	36, 45
Geldmarktrente	34	Studieleningen, rente op	34
Goudprijs	35	T-rendement	51
Heffingsrente belastingdienst	34	U-rendement	51
Herbeleggingsindex aandelen	40	Vastgoedfondsen	41
Herbeleggingsindex obligaties	44	Vastgoedtransacties	47, 48
Herbouwkosten van woningen	26	Voorschotrente	34
Hypotheekrente	36	Vreemde valuta	35
Hypotheken	32, 33	Wettelijke rente	34
Invorderingsrente belastingdienst	34	Wisselkoersen	35
Kapitaalmarktberoep	37	Woninginboedels	26
Kapitaalmarktrente	36	Woningtransacties	46

## Andere CBS-publicaties

### Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

*Jaarlijks, 569 blz., € 25,-, incl. StatLine cd-rom.  
ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.*

### Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. Het abonnement omvat tevens het maandelijkse Conjunctuurbericht. Hierin wordt de actuele stand van zaken in de Nederlandse economie met behulp van korte en krachtige analyses en grafische presentaties getoond.

*Wekelijks, ca. 10 blz., € 70,50 per jaar.  
ISSN 0166-9680.*

### INDEX

Het CBS-magazine met een geheel eigen vormgeving. INDEX geeft vanuit de statistische optiek een brede kijk op de vele economische en sociale aspecten van de samenleving. Veel thema's met daarnaast een aantal gevarieerde onderwerpen.

*Jaarlijks 10 nummers, ca. 32 blz., € 90,- per jaar.  
ISSN 1380-7447. Kengetal A-152.*

### De Nederlandse Economie

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare wijze een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde. Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

*Jaarlijks, 212 blz., € 12,93.  
ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.*

### Kennis en economie 2001

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

*Jaarlijks, 200 blz., € 28,50.  
ISBN 903572955 2. Kengetal K-300*

### Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

*Jaarlijks, 248 blz., € 38,57.  
ISSN 0168-3489. Kengetal P-2*

### De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie De Nederlandse conjunctuur wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ont-

wikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

*Kwartaal, € 34,- per jaar.  
ISSN 1566-3191. Kengetal: P-104*

### Assurantie Jaarboek

Het Assurantie Jaarboek geeft alle statistische informatie die voor de verzekeringsbranche onontbeerlijk is. Verzekeraars, distributie, en de zakelijke-/particuliere markten: demografie, ziekteverzuim, brandschade, sterftekansen, betaalde premies, etc. Het verschijnt jaarlijks in november.

*Jaarlijks, 210 blz., € 51,05  
Uitg. Kluwer Bedrijfsinformatie, tel. (0570) 67 33 30*

### Sparen en lenen in Nederland

In deze publicatie zijn alle beschikbare gegevens samengebracht over spaargelden, consumptief krediet, hypotheek, pensioenen en levensverzekeringen. Ook aandacht voor de wijze waarop particulieren gebruik maken van bankdiensten.

*Jaarlijks, 137 blz., € 20,42  
ISSN 1385-6316, Kengetal O-30*

### Beleggings Jaarboek

In het Beleggings Jaarboek is een groot aantal statistische gegevens samengebracht over de aandelen- en de obligatiemarkt. Hieraan zijn nog enkele gegevens toegevoegd over beleggingsfondsen en de geldmarkt. Gebruikers van deze publicatie kunnen desgewenst een diskette aanvragen, waarop een groot aantal cijferreeksen in Excel-bestanden is opgenomen.

*Jaarlijks, 182 blz., € 30,63  
Uitg. Kluwer Bedrijfsinformatie, tel. (0570) 67 33 30*

### Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

### Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

### StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>

### StatLine op cd-rom

StatLine is tegen geringe kosten ook op cd-rom te bestellen. U kunt StatLine dan op een intranetomgeving plaatsen of gebruiken op een computer zonder internetverbinding.

*10 keer per jaar, € 85,50 per jaar, € 10,70 per exemplaar.  
Kengetal: A159cd.*

De publicaties van het CBS kunnen besteld worden bij de bestelservice van het CBS te Heerlen, tel. (045) 570 70 70, fax (045) 570 62 68 of e-mail [verkoop@cbs.nl](mailto:verkoop@cbs.nl) of via de boekhandel.

Alle publicaties zijn ter inzage of kunnen in bruikleen worden verkregen bij de bibliotheek van ons Bureau in beide vestigingen. Tevens is in beide vestigingen een boekwinkel waar alle publicaties tegen contante betaling kunnen worden gekocht.